

Høgskolen i Bergen

Masteroppgave

MSAM613

Predefinert informasjon

Startdato:	13-02-2017 09:54	Termin:	2017 VÅR2
Sluttdato:	15-02-2017 14:00	Vurderingsform:	Norsk 6-trinnskala (A-F)
Eksamensform:	Masteroppgave	Studiepoeng:	60
SIS-kode:	MSAM613 1 0		

Deltaker

Kandidatnr.: 10

Informasjon fra deltaker

Tro- og loverklæring *: Ja

Jeg godkjenner avtalen om

tilgjengeliggjøring av

masteroppgaven min i

BORA:

**Høgskulen
på Vestlandet**

**Registrering og håndtering av uønsket
atferd hos barn og unge i Bergen
ca. 1900 – 1936**

**Registration and handling of undesirable
behavior among children and
adolescents in Bergen ca. 1900 – 1936**

Fredrik Ødegaard Gjøen

Master i samfunnsfagsdidaktikk

Avdeling for lærerutdanning

14.02.2017

Forord

Arbeidet med denne masteroppgaven har vært en spennende og lærerik prosess hvor jeg har fått anledning til å arbeide med et materiale som ikke bare har gjort meg kjent med en annen virkelighet, men også med en rekke enkeltskjebner. Protokollene jeg har gått igjennom er på mange måter et vindu inn i fortiden, til en bit av hverdagen som i dag er et lukket kapittel. Mye av det man kan lese i protokollene er dyster lesning, nesten surrealistisk, men til tider også på kanten til det komiske. Å forstå hvilken sammenheng og hvilken tid protokollene ble skrevet, har vært avgjørende for helheten. Det har også vært interessant å sammenligne med vår egen tid. Forskjellen kan virke enorm, men i realiteten er den ikke det – i hvert fall ikke på alle områder. Oppdragelsessynet og samfunnet generelt har riktignok endret seg frem til i dag, men barn er fortsatt barn, påvirket av de ulike forhold det er omgitt av. utfordringene er like reelle i dag, men håndteringen er annerledes.

Jeg vil rette en stor takk til Karl Egil Johansen om har vært min veileder gjennom denne prosessen. Hans interesse og engasjement rundt emne og oppgaven har vært enestående og avgjørende for det produktet som foreligger her!

Det er ikke til å stikke under en stol at oppgaven har tatt lenger tid enn forventet. Jeg må derfor også takke min familie for god støtte og oppmuntrende ord i de perioder hvor oppgaven ikke gjorde de største fremskritt. I samme åndedrag må jeg også få takke mine venner for deres mer aggressive tilnærming; ”Holder du fortsatt på med oppgaven? Er det mulig?!” – Takk! Det hjalp det òg!

Til sist, en takk til Bergen byarkiv for svært god tilrettelegging av mine besøk i Kalfarveien for å gjennomgå protokollene.

Bergen, 3. februar 2017
Fredrik Ødegaard Gjøn

Sammendrag

Temaet for denne oppgaven har vært å undersøke hva som ble sett på som uønsket atferd blant barn og unge i perioden 1900 til 1936, hvordan denne type atferd ble håndtert og hvilke konsekvenser det fikk for dem det gjaldt. Samtidig har vi sett nærmere på et mindre utvalg av «aktører», da i hovedsak elever, men også lærere, for å finne eventuelle kjennetegn ved disse. Oppgaven bygger i stor grad på kvantitativ data, men likevel med en kvalitativ tilnærming for undersøkelsen av aktørene, deres bakgrunn og kjennetegn.

Det meste av kildematerialet omhandler protokoller fra en rekke skoler i Bergen, samt Ulvsnesøy skolehjem utenfor byen. Oppgaven er strukturert slik at det i et innledende kapittel blir gitt en kort oversikt over temaet, tidligere forskning på området og problemstilling. Deretter følger kapittel 2 med gjennomgang av fem straffeprotokoller for skoler i Bergen. Dette gjelder i all hovedsak mindre alvorlige forseelser, som ble håndtert innenfor skolens ramme. Men for en skole, Christi Krybbe, eksisterer det en protokoll med tittelen «Politianmeldelser og grovere forseelser». Denne protokollen, som blir gjennomgått i kapittel 3, omhandler mer alvorlige saker enten under eller etter skoletid. I kapittel 4 er det protokollen for Ulvsnesøy skolehjem som er tema. Den inneholder detaljert informasjon om gutter som ble institusjonalisert på grunn av sin atferd. Til sist følger kapittel 5 med oppsummering og konklusjon.

Protokollene viser et bredt register av forseelser. Ulike former for uoppmerksomhet og uro var de mildeste forseelsene, mens tyveri, vold og sedelighetsforseelser var de verste. Det siste gjaldt mest de som ble registrert i protokollen for politianmeldelser og grovere forseelser. Elevenes sosiale bakgrunn var en viktig faktor, det samme med familie- og oppvekstforhold for øvrig. Mange elever som er registrert i straffeprotokollene synes å ha hatt en vanskelig hjemmesituasjon. De andre aktørene – lærerne som stod for den hyppigste bruken av legemlig straff – var derimot ofte fremstående pedagoger i sin tid. Konsekvensene var i hovedsak legemlig avstraffelse med ris eller rør, nærmest uavhengig av alvorlighetsgrad. Overflytting til institusjon gjaldt bare et mindretall. Avgjørende her var hvor alvorlig forseelsen ble vurdert, men like mye om det var en gjentakende, negativ atferd. For elevene som havnet på Ulvsnesøy skolehjem, er det mest oppsiktsvekkende hvor bra det gikk med mange av dem i ettertid. En sannsynlig årsak var at de så hurtig kom seg i arbeid etter oppholdet – at det fantes arbeidsplasser både på sjø og land som gav elevene gode muligheter videre.

Summary

The theme of this thesis has been to investigate what was considered as undesirable behavior among children and adolescents in the period 1900 to 1936, how such behavior was handled and what the consequences were for those involved. We have also looked at a smaller range of "actors", mainly students, but also teachers, to identify any characteristics among them. The results are largely based on quantitative data, but with a qualitative approach to the study of actors, their background and their characteristics.

Most of the source materials are records from a variety of schools in Bergen and a school outside the city, named Ulvsnesøy. The thesis is mainly structured based on the content of the records, but begins with an introductory chapter that provides a short overview of the subject matter, previous research on the topic and my research questions. In chapter 2 we will review five punishment records from schools in Bergen. These records apply to less serious misdemeanors and were mainly handled within the schools. This changes in chapter 3 when we review the records from the Christi Krybbe school - records that include "police reports and more serious misdemeanours." In chapter 4 we review the records from Ulvsnesøy that contain detailed information about young boys who were institutionalised because of their behavior. Finally, in chapter 5, we present the summary and conclusion

The records cover a broad range of offences, from lack of attention to theft, violence and sexual offences. The students' social background were important factors, as well as family and upbringing conditions in general. Many students who were registered in the punishment records appeared to have had a difficult home situation. The other actors - teachers who stood for the most frequent use of corporal punishment - were however often prominent educators of their time. The consequences were mainly corporal punishment in the form of spanking or paddling, almost irrespective of the severity of the offence. Risk of transfer to an institution concerned only a minority. That was determined primarily based on two factors; the severity and/or the tendency of continuous negative behavior. Despite being institutionalised, a surprising number of the students in the Ulvsnesøy records fared quite well in life afterwards. This is more likely due to the ease of finding employment at the time – both at sea or on land, than the corporal punishment itself.

Innhold

Kapittel 1	8
Tema med problemstilling	8
Kilder	10
Metode og struktur for oppgaven	12
Kapittel 2. Riset bak speilet. Hva skolens straffeprotokoller forteller	15
Bruk av fysisk straff i skolen. Et tilbakeblikk	15
Folkeskoleloven av 1889	18
Straffeprotokollene i lys av sin samtid	22
Gjennomgang av straffeprotokollene	25
Forseelser og straffereaksjoner	27
Dårlig oppførsel	31
Skulk	33
Tyveri	34
Dovenskap	35
Vold	36
Hærverk	37
Melding fra politiet	38
Aktørene – elever og lærere	39
Et utvalg av hardt straffede elever	39
Lærerne som straffet – hvem var disse tuktemestrene?	43
Lærernes posisjon i samfunnet	43
De fremste tuktemestrene	46
Kapittel 3. Politianmeldte saker og grovere forseelser	57
Tyveri	58
Dårlig oppførsel	63
Vold og hærverk	65
Sedelighetsforseelser	67
Andre forseelser	72
Uønsket atferd blant dagens ungdom	74

Kapittel 4. Ulvsnesøy Skolehjem for forsømte Gutter 78

Bakgrunn for oppholdet på Ulvsnesøy	79
Hva skjedde med guttene under og etter oppholdet på Ulvsnesøy	84
De forsømte guttene – en nærstudie	88
Guttene som ble sendt til Bastøy	88
Gutter det gikk dårlig med	90
Gutter med variabel atferd	91
Gutter det gikk godt med	93
Gutter som det gikk meget godt med	94
Noen samlende tråder	95

Kapittel 5. Oppsummering og avslutning 97

Hva protokollene forteller om forseelser og konsekvenser.....	97
På tross av frykten	99
Tuktens virkning	100
Kildemateriale.....	102
Litteraturliste	102
Nettsider	104

Kapittel 1. Innledning

Tema med problemstilling

Målet med denne oppgaven er å få et nærmere innblikk i en del av norske skolehistorie som har vært lite belyst: Hva som ble sett på som uønsket atferd blant barn og unge og hvordan dette ble håndtert av foreldre, skole og styresmakter. Kildematerialets karakter gir oss god mulighet til å komme nokså tett innpå livet og bli kjent med de ulike aktørene, både barn og voksne. For oss som i dag er unge – jeg er selv 25 år – forteller dette materialet om en helt annen virkelighet enn den vi kjenner, om «riset bak speilet» og barn som ble sendt vekk fra sine foreldre til egne guttehjem om forseelsene var grove nok. I sitt alvor kan temaet virke skremmende, men samtidig interessant og opplysende om hvordan samfunnet har forandret seg i tiden som har gått.

Det som er mest interessant er ikke nødvendigvis hva som ble sett på som uønsket atferd, men reaksjonene eller forsøkene på å korrigere dem. I denne oppgaven vil det bli redegjort for flere typer sanksjoner mot uønsket atferd av barn og unge, men det er spesielt én faktor som vil gå igjen: bruken av legemlig avstraffelse. Helt fra 1700-tallet og frem til legemlig avstraffelse ble forbudt i skolen året 1936 pågikk det en debatt om denne straffemetoden. I litt nyere tid var særlig folkeskoleloven av 1889 viktig. I årene før hadde det oppstått en tydelig holdningsendring i befolkningen når det gjaldt metoder i barneoppdragelsen. Fra å være religiøst forankret på 16- og 1700-tallet hadde nye tanker og teorier om barneoppdragelse utover 1800-tallet fått i gang en diskusjon om den legemlige avstraffelsen.¹

Disse nye holdningene førte til flere endringer. I den høyere skolen ble bruken av legemlig avstraffelse avskaffet ved lov allerede i 1809. En tilsvarende lov for folkeskolen kom først i 1936.² Likevel skjedde det en viktig endring mot slutten av 1800-tallet. I 1880-årene blusset diskusjonen om bruk av legemlig avstraffelse kraftig opp. Forkjemperne for å avskaffe eller i det minste redusere bruken av legemlig avstraffelse stod mot lærerne og skolen som mente at legemlig avstraffelse var en nødvendighet for det oppdragelsesarbeidet som skolen var pålagt. Resultatet ble i realiteten et kompromiss. Etter skoleloven av 1889 skulle ingen avstraffelse

---

¹ Amundsen 1989: 11, 12 og 13.

² Amundsen 1989: 14

skje uten at det var en annen lærer til stede eller en fra tilsynsutvalget for skolen. Skolene ble også pålagt å notere ned sanksjonene i egne protokoller.³

Loven satte også et absolutt forbud mot legemlig avstraffelse av jenter over 10 år. Det ble videre presisert at læreren ikke skulle slå i affekt, men registrere elevens oppførsel, roe seg ned og først utføre straffen når han hadde full kontroll over seg selv.⁴ Deretter skulle dette registreres i protokollen. I teorien skulle dette hindre overivrig bruk av legemlig avstraffelse. Det er likevel et faktum at ikke all avstraffelse ble registrert slik loven tilsa. De faktiske registreringene avspeiler således ikke hele virkeligheten. Dette skal vi se nærmere på etter hvert.

Nå er ikke jeg den første som har gjort undersøkelser innenfor dette temaet. Vinklingen i tidligere arbeider har vært ulik. Noen har valgt et nasjonalt perspektiv, andre et mer lokalt perspektiv for å gå mer i dybden. En av de som har tatt for seg temaet på nasjonalt plan er Kristen Marie Rode Lycke i sin hovedoppgave i pedagogikk: *Legemlig straff i allmennskoleverket i Norge fra 1880 til 1936*. (Oslo 1973). Lycke tar her for seg lovreguleringer, debatter og samfunnsforhold for å forklare hvordan synet på håndtering av uønsket atferd, spesielt bruken av legemlig avstraffelse av barn og unge i skolen, forandret seg frem mot forbudet i 1936.

En annen som også har hatt et nasjonalt perspektiv på temaet er Bente Halland i sin mastergrad i historie: *"Du har vel ogsaa selv engang været et ubehjælpeligt, svagt og uforstandigt barn." Avskaffelse av fysisk straff av barn i Norge 1889–1936*. (Bergen, 2007). Mer enn Lycke har Halland fokus på hvordan samfunnsforholdene har påvirket synet på oppdragelse gjennom et lengre tidsløp, og videre hvilke faktorer som kan forklare aksepten for de ulike metodene som ble brukt for å korrigere den uønsket atferden.

På det lokale plan i Bergens-området er det flere som har tatt for seg dette emnet. Særlig er det verdt å nevne Karl Handal, som i en årrekke har arbeidet med skolehistorien i Bergen og brukt mye tid på håndteringen av uønsket atferd hos barn og unge i bergensskolene. I sine studier har han samlet beretninger fra både lærere og elever som var en del av den gamle skolen, samt gjennomgått straffeprotokollene som ble ført i ulike bergenskoler. Det gjelder

---

³ Utkast til skoleplan for folkeskolen 1889 utg. av Kirke- og Undervisningsdepartementet.

⁴ Lycke 1973: 46

blant annet et skrift utgitt av Bergen skolemuseum: *Legemlig straff i skolen. Bruken av prylesttraff i tre folkeskoler i Bergen* (1983/1991).

I likhet med Karl Handal vil disse straffeprotokollene stå sentralt i min oppgave. Men, som det vil bli redegjort for nedenfor, vil jeg også bruke andre protokoller og kilder som gir et mer fullstendig bilde. Det gjelder særlig aktørene, lærere og elever, og deres bakgrunn. Problemstillingen vil være som følger:

Hva slags atferd ble det særlig reagert på blant skolebarn i Bergen fra ca. 1900 og frem til 1936? Hvilke konsekvenser fikk dette for dem det gjaldt? Og hva kjennetegner aktørene, barna som ble mest straffet, og de lærerne som var de flittigste eksekutørene?

Når det gjelder den geografiske avgrensingen, så er Bergen ikke dagens Bergen, men Bergen sin utstrekning i perioden 1900–1936. I denne perioden skjedde to utvidelser av arealet. Årstad kommune ble innlemmet i Bergen i 1915, og Gyldenpris, som ble avstått fra Laksevåg i 1921. Alle skolene som er nevnt i oppgaven lå innenfor denne bygrensen. Unntaket er skolehjemmet eller guttehjemmet på Ulvsnesøy, som lå ved Osterøy i Nordhordland. Dette var opprettet og betalt av Bergen by gjennom Brennevinssamlaget og Bergen sparebank. Ulvsnesøy guttehjem var dermed tett knyttet til Bergen, og de fleste guttene som ble sendt til øyen, kom nettopp fra Bergen.⁵

Kilder

Straffeprotokollene som jeg vil benytte meg av, er fra fem bergensskoler. Dette er alle de skolene i Bergen som har avlevert protokoller til Bergen byarkiv. Skolene er Ny-Krohnborg, Lungegården, Nordnes, Haukeland og Fortunen skole. Med god spredning i byen og i ulike bymiljø, må vi kunne anta at de er relativt representative for det fenomenet som her skal undersøkes. Ikke alle protokollene er like omfattende og nøyaktig utfylt, men samlet gir de et godt innblikk i skolenes håndtering av uønsket atferd.

I tillegg kommer en mer spesiell protokoll, fra Christi Krybbe skoler, Norges eldste barneskole og samtidig Bergens første fattigskole for barn, innviet i 1740. Denne protokollen inneholder politianmeldte saker og grovere forseelser av elever med tilknytning til skolen, i alt 210 saker både under og etter skoletid. Mye mer utfyllende enn i straffeprotokollene blir

---

⁵ Hartvedt m.fl. 2009: <http://www.bergenbyarkiv.no/bergenbyleksikon/arkiv/1423713>

det her gjort rede for de ulike forseelsene og hvilke konsekvenser disse fikk for elevene.⁶

Endelig har jeg benyttet en protokoll fra Ulvsnesøy skolehjem. Dette var et skolehjem for gutter i alderen 10 til 15 år. Skolen startet i 1881 som Ulfsnesøens Opdragelsesanstalt i Nordhordland for vanartede og forvildede gutter.⁷ Protokollen fra denne skolen er enda mer detaljert enn protokollen fra Christi Krybbe skoler når det gjelder personopplysninger. Her blir det opplyst om alt fra guttenes navn, fødselsdato og innskrivningsdato til hva som var grunnen bak innsettelsen i skolehjemmet, samt all uønsket atferd guttene gjorde seg skyldig i under oppholdet. Sist, men ikke minst får vi et innblikk i hvordan det gikk med dem etter oppholdet på Ulvsnesøy.

Selv om det har medført betydelig arbeid, har jeg valgt å ta med alle oppføringene i de ulike protokollene, i alt 1463 elever som til sammen representerer 2757 saker (noen er oppført flere ganger). Men både i kapittel 2 og kapittel 4 er det i tillegg gjort mindre utvalg for nærmere analyse av deres bakgrunn. I kapittel 2 gjelder dette 20 av de elevene som ble mest straffet ifølge straffeprotokollene, og ni av de lærerne som brukte riset oftest. Disse utvalgene er med andre ord ikke tilfeldige. I kapittel 4, derimot, som omhandler Ulvsnesøy skolehjem, er det gjort et tilfeldig utvalg av 15 elever.

I undersøkelsen av disse elevenes bakgrunn har jeg i stor grad benyttet de digitaliserte folketellingene i 1900 og 1910. Ved søk på disse får man også opp opplysninger fra kirkebøker og annet relevant materiale om vedkommende. På grunn av denne oppgavens spesielle tema og hensynet til anonymitet har jeg hovedsak ikke ført opp disse opplysningene ved kildehenvisninger. Folketellingene ligger lett tilgjengelig på internett og slike henvisninger ville gjort de aktuelle aktørene enkel å spore. Unntaket er lærerne. Lærerne var i større grad mer offentlige og ble portrettert og henvist til i en rekke bøker både under og etter den undersøkte perioden. Flere av disse bøkene vil bli benyttet i denne sammenheng, men særlig verdt å nevne er Arne Espeland (red.) sitt biografiske verk: *Norske skulefolk* (1934). Dette verket inneholder kortfattede biografier over de fleste norske lærere på dette tidspunkt.

---

⁶ Glambek 1965: 22

⁷ Stølen 2006: <http://www.bergenbyarkiv.no/oppslagsverket/2006/07/12/ulvsnesoy-skole/>

Metode og struktur for oppgaven

Når det gjelder valg av metode, var det viktig å finne en fremgangsmåte som gav en best mulig utnytting av potensialet i det store materialet. Tidlig ble det klart at det ville være lite hensiktsmessig å forholde seg utelukkende til ett undersøkelsesopplegg.

Med 1463 elever og 2757 saker var det naturlig å starte med en kvantitativ tilnærming. Et så pass stort utvalg sikrer selvsagt en større representativitet for en slik analyse enn et mindre utvalg.⁸ Den kvantitative tilnærmingen gjorde det mulig å beskrive forholdene relativt presist. Dette gjelder både det samlede omfanget av uønsket atferd og de ulike typer av forseelser og straffereaksjoner. Ved å kategorisere materialet, summere tall og regne om til prosenter har det vært mulig å sammenligne, dra ut hovedtrekkene, det typiske, det vanlige og eventuelle avvik.⁹ I denne delen har jeg benyttet en deduktiv metode. På bakgrunn av tidligere teori, empiri og egne forventninger har jeg tatt for meg forhåndsbestemte spørsmål som jeg har prøvd å finne svar på i materialet.¹⁰

Når jeg ikke utelukkende har benyttet meg av et kvantitativt opplegg, er det på grunn av kjente ulemper med denne formen for undersøkelse. Den største ulempen med bruk av en kvantitativ metode er at den kan gi undersøkelsen et overfladisk preg. Med tanke på hvor mange enheter jeg hadde å undersøke, var det umulig å gå i dybden på alle.¹¹ Et annet kjent problem er avstanden mellom undersøker og de som ble undersøkt.¹² Om jeg kun hadde benyttet meg av kvantitativ data, ville jeg bare hatt informasjon på bakgrunn av spørsmål jeg selv hadde stilt. Aktørenes handlinger der og da ville kommet frem, men ikke noe mer enn det. Med tanke på hvilket materiale jeg hadde tilgjengelig, var ikke dette tilfredsstillende, spesielt for to av protokollene.¹³

Dette gjorde det nødvendig med en kvalitativ analyse i tillegg, for å utdype og utfylle den kvantitative undersøkelsen.¹⁴ I denne delen har jeg prøvd å ha en induktiv tilnærming hvor tidligere resultater fra den kvantitative undersøkelsen ikke skulle ligge føringer for hva som

---

⁸ Jacobsen 2005: 132

⁹ Jacobsen 2005: 132

¹⁰ Jacobsen 2005: 28

¹¹ Jacobsen 2005: 133

¹² Jacobsen 2005: 133

¹³ Protokollene for Christi Krybbe skoler og Ulvnesøy skolehjem, som inneholder mye mer utfyllende informasjon enn straffeprotokollene.

¹⁴ Jacobsen 2005: 135

ble sett på som relevant, det være seg aktørens bakgrunn, handlinger eller andre elementer.¹⁵ For begge metodene ble det benyttet sekundærdata. Som oftest er sekundærdata data som er blitt behandlet tidligere, ofte til et annet formål. Det er ikke tilfelle for mitt materiale. Det er sekundærdata, men i rådata-form. Det vil si at informasjonene er skrevet ned, men ikke behandlet av noen andre.¹⁶

I den kvalitative delen er det blitt foretatt en dokumentundersøkelse. Denne formen for undersøkelse er gunstig når man ønsker å finne ut hvilke synspunkter eller fortolkninger ulike hendelser blir gitt. Den er også gunstig når det gjelder referater om hva mennesker gjorde i enkelte situasjoner.¹⁷ Selv om det er benyttet sekundærdata, er det i store deler av materialet snakk om førstehåndskilder.¹⁸ I de fem straffeprotokollene fra bergensskolene er det personer – lærere – som selv var til stede under hendelsene, som har skrevet ned den aktuelle informasjonen. I protokollene for Christi Krybbe skoler og Ulvsnesøy er dette noe mer varierende, men som regel er informasjon også her skrevet ned av personer som var til stede.

Oppgaven videre er delt i tre kapitler (fire medregnet det siste oppsummerende kapittelet). Dette er naturlig med tanke på innholdet i de ulike protokollene. Kapittel 2 vil omhandle de fem straffeprotokollene fra Bergen. Disse er konsentrert om uønsket atferd innad i skolen og den videre håndteringen av disse forseelsene. I kapittel 3 tar jeg for meg protokollen for Christi Krybbe skoler, som omhandler grovere forseelser og politianmeldte saker utført av elever både under og etter skoletid. Denne protokollen skiller seg fra de foregående, ikke bare på bakgrunn av økt alvorlighetsgrad, men også hvordan forseelsene blir beskrevet. Mens de fem straffeprotokollene inneholder en skjematisk og ”regnskapsaktig” oversikt over elevenes forseelser, er det i Christi Krybbe skoler sin protokoll til dels lange og detaljerte utgreiinger omkring barnets atferd.

I kapittel 4 vil jeg ta for meg protokollen for Ulvsnesøy skolehjem. Denne protokollen skiller seg ut ved at de oppførte er blitt institusjonalisert. I mange tilfelle var det derfor snakk om alvorlige og komplekse saker. Protokollen for Ulvsnesøy skolehjem er enda mer detaljert og utfyllende enn protokollen for Christi Krybbe skoler. Som tidligere nevnt, inneholder den blant annet opplysninger om hvordan det gikk elevene senere i livet. Som vi skal se, var ikke alltid utgangen slik man kunne forvente med et slikt utgangspunkt.

---

¹⁵ Jacobsen 2005: 29

¹⁶ Jacobsen 2005: 165

¹⁷ Jacobsen 2005: 167

¹⁸ Jacobsen 2005: 181

Registreringen og håndteringen av uønsket atferd blant barn og unge i denne perioden skjedde i stor grad på bakgrunn av den nye folkeskoleloven i 1889. Denne konteksten er viktig. Før vi starter gjennomgangen av straffeprotokollene, er det derfor nødvendig å se nærmere på denne konteksten. Vi begynner neste kapittel med akkurat dette.

Kapittel 2.

Riset bak speilet. Hva skolens straffeprotokoller forteller.

Børn, som udviser et daddelværdigt forhold, har han at advare og formane. Frugter ikke dette, og legemlig tugtelse i enkelt tilfælde ansees fornøden, maa saadan tildeles paa en maade, som ikke er anstødelig for sædligheden eller skadelig for barnets helbred. (...) Læreren bør nøie vaage over sig selv, at han altid forholder sig med upartiskhed, og naar han straffer, viser sindighed og aldrig bruger usømmelige udtryk. Legemlig straff maa kun anvendes efter samraad med og i overvær af et af tilsynsudvalgets medlemmer eller en medlærer. Den maa kun tildeles med ris eller myg kjæp (ikke med slag i hovedet) og maa aldrig anvendes paa pige over 10 aar. Naar den er anvendt, anmærkes det i vedkomende bog. Forseelser af betenkeligt slags anmeldes straks for skolestyret.

Dette sitatet er hentet fra et rundskriv fra Kirke- og undervisningsdepartementet som ble sendt ut til skolene etter folkeskoleloven av 1889¹⁹. Ved denne loven ble bruk av legemlig avstraffelse for første gang nevnt i en norsk skolelov. Dette er også bakgrunnen for de fem straffeprotokollene som vi skal se nærmere på i dette kapitlet. Formuleringen og beskrivelsen av læreren og skolens rettigheter når det gjaldt disiplinære virkemidler, virker forståelig nok fjernt fra den skolen vi kjenner i dag. Men i 1889 var denne loven et resultat av en holdningsendring som i sin fortsettelse utover på 1900-tallet til slutt kom til å avskaffe bruken av legemlig avstraffelse i skolen.

Bruk av fysisk straff i skolen. Et tilbakeblikk.

Før vi går nærmere inn på de fem straffeprotokoller, er det naturlig med et tilbakeblikk på bruken av fysisk straff i barneoppdragelsen før 1889. Dette gir ikke bare en bakgrunn for de ulike protokollene. Det handler like mye om hvordan samfunnets syn på bruk av fysisk straff utviklet seg over tid. Det er også et faktum at straffeprotokollene på mange måter kun «skraper overflaten» av hva som var realiteten. På en måte fungerer protokollene som en dør på gløtt, og for å kunne forstå sammenhengen, må man åpne denne døren litt videre for å se helheten. Et godt sted å begynne er med en kort innføring i bakgrunnen for den norske skole

---

¹⁹ Rundskrivelse fra kirk- og undervisningsdepartementet 1889: 29-30, § 22

sin opprinnelse, kirken sin innflytelse og begrepet tukt. Videre beveger vi oss inn på 1800-tallet og ser på foranledningene til den nye folkeskoleloven av 1889, før vi til sist går inn i ulike beretninger fra tiden etter 1889 i et forsøk på å sette straffeprotokollene inn i en bredere kontekst.

Det sentrale grunnlaget for skolesystemet i Norge ble lagt ved innføringen av reformasjonen på 1500-tallet. Under hele utformingen av den norske skole var det kirkelige interesser som var grunnleggende. Skolen ble sett på som et viktig instrument for å befeste ny kirkelære i befolkningen. Med en tanke om at Guds ord skulle være tilgjengelig for alle, var det viktig at elevene kunne lese. Dette ble enda mer skjerpet etter hvert som pietismen fikk fotfeste i Norge utover 1700-tallet. Læren om kristendommen var sentral, men for at samfunnets yngste skulle bli gode kristne borgere holdt det ikke kun med læren. De måtte også formes i god kristen ånd. Dette ansvaret lå hos foreldrene og skolen. Barna skulle med kjærlig opptuktelse formes til voksne og ansvarlige mennesker i den verdslige verden. Hovedansvaret for denne kjærlige opptuktelsen hadde foreldrene, særlig faren. Han skulle ha kjærlig omsorg for barna, sørge for deres ve og vel, og forme dem med oppmuntring og tukt.²⁰

I dag anser man gjerne tukt som bruk av fysisk straff og dermed også som et negativt ladet begrep. På 1700-tallet var derimot betydningen av tukt mer sammensatt og et mer positivt ladet begrep i barneoppdragelsen og i sosialiseringprosessen.²¹ For det første ble det sett på som et uvurderlig og nødvendig middel i barneoppdragelsen, der en tro på at smerte hadde evne til å forme karakteren og frigjøre den ulykkelige synderen. Men tuktene skulle være kontrollert og utføres i beste hensikt – altså ikke ubegrunnet og i en så voldsom grad at det skadet barnet: *”Unnlat ikke å gi gutten tukt. Når du slår ham med kjeppen, skal han ikke dø.”*²²

Det andre og kanskje viktigste elementet for å forstå 1700-tallets syn på tukt, er at tukt var en oppdragers plikt. Barna sin atferd og oppførsel ble i stor grad sett på som et resultat av deres oppdragelse, og dermed som en konsekvens av foreldrene sine evner til å oppdra barnet. Dette gjaldt begge veier, både når barnet viste god oppførsel og gode evner, og når barnet utmerket seg ved det motsatte. Alle svakheter hos barnet, som å skjære grimaser, smelle med dørene og

---

²⁰ Amundsen 1989: 8-10

²¹ Brun & Andersen 1982: 34

²² Ordspråkene 23: 13

være stygg i munnen kunne kokes ned til svakheter hos foreldrene.²³ For å få bukt med uønsket oppførsel og for å forme barnet best mulig, var altså tukt ikke bare sett på som en nødvendighet, men en plikt som oppdrageren måtte ta på det største alvor, særlig fordi barnet var født med arvesynd, noe som gjorde seg gjeldende helt fra barnas første år.²⁴ Foreldrenes strenge, men kjærlige hånd var derfor nødvendig.

Barneoppdragelsen var i hovedsak foreldrene sitt ansvarsområde, men som nevnt tidligere, var også skolen et viktig element i utformingen av barna sin kristne tro. Spesielt viktig ble skolen dersom foreldrene ikke utførte sine plikter som ønsket. Når elevene var på skolen var det skolen og læreren som var «far» for elevene, og som hadde ansvaret for elevenes veiledning og oppdragelse. Skolen skulle ha de samme mål som var ventet av foreldrene. Med omsorg og tukt skulle elevene formes til å bli gode borgere og sanne kristne. I sin streben etter å nå disse målene måtte en lærer benytte seg av ulike pedagogiske virkemidler, oppmuntring og faderlig veiledning så vel som nødvendig straff. I siste halvdel av 1700-tallet ble skolen ofte beskrevet som «den Hellige Aands Værkstæder», hvor læreren var «mester», med den farsautoriteten og straffmyndighet som hørte til.²⁵

Nå var det ikke meningen at læreren ved ethvert tilfelle skulle gripe etter kjeppen for å lære barnet forskjellen på rett og galt. Allerede i den første skoleloven av 1739 fantes det en instruks for skolemesteren. Der heter det blant annet at læreren skulle passe på at elevene ikke «bande, bruke Skiolds-Ord og utugtig Snakk, eller støye, kives og slaes». Dersom så likevel skjedde, skulle skolemesteren snakke til de barna og minne dem om at Gud så dem, og at han ikke ville la slikt passere ustraffet. Andre virkemidler som kunne bli brukt mot elever som ikke var flittig til å lære, var gjensitting. Hvis ikke noen av disse virkemidlene syntes å hjelpe, og gjentatte formaninger var forgjeves, skulle skolemesteren straffe slike barn med ris. Det eksisterte åpenbart en frykt for at denne siste bestemmelsen kunne bli misbrukt, så instruksen forbød skolemesteren å mishandle barna «med hug og slag». Dersom de straffet elevene sine for voldsomt eller uten grunn, risikerte de å bli avskjediget.²⁶

Det finnes få beretninger om bruk av fysisk straff i skolen på 1700-tallet, men i instruksene fra 1739 står det at barn skulle straffes for «all forsetlig Synd». Opprørskhet av alle slag ble sett på som et opprør mot den høyeste av alle fedre, nemlig Gud selv. Denne tankegangen forstås

---

²³ Næss 1898: 68

²⁴ Hassel 1999: 14

²⁵ Amundsen 1989: 11

²⁶ Amundsen 1989: 12-13

bedre når vi ser på den ideologiske oppbygningen i samfunnet. Det innebar et far/barn forhold på ulike nivåer: Gud var alles far, Kongen var sine undersåtters far, presten var menighetens far og husfaren var hjemmets far. Alle «barn» i dette systemet skyldte sine «fedre» lydighet, respekt og kjærlighet. Erik Pontoppidan skrev i sin katekismeforklaring følgende: «Hvorfor skal et Barn, en Tjener, eller Discipel ære disse Foreldre? Fordi det er Guds Orden og tjener til deres egen velfærd²⁷.»

Pietismen hadde sin sterkeste innflytelse i Norge på 1700- og 1800-tallet, men dens poengtering av viktigheten av tukt og fysisk straff i barneoppdragelsen gjorde seg gjeldende et godt stykke inn på 1900-tallet. Holdningen ble likevel noe mildere. Det kom allerede frem i en ny undervisningsplan og lærerinstruks i 1832. I hovedsak var denne instruksjonen uforandret fra 1739, men det sterke pietistiske fokuset på syndsbegrepet forsvant. I den nye instruksjonen var det ikke synder elevene ble straffet for, men oppførsel. Anstendighet ble trukket frem som noe viktig. Gamle synder som løgn, banning og andre skjellsord ble byttet ut med begrepet «uanstendig oppførsel», og det var de lite lærevillige, dovne, ulydig og usedelige barna som risikerte straff.²⁸

Selv om fokuset endret seg i instruksjonen fra 1832, stod læreren sin autoritet og oppgave fast. Når det gjaldt avstraffelser ble det nevnt ulike metoder som skolen kunne benytte før de eventuelt måtte ta i bruk legemlig eller «korporlig avstraffelse», som det nå ble kalt. Dette var for eksempel refselse foran hele skolen, eller å holde elevene igjen i friminuttene. Det ble også presisert at legemlig avstraffelse kun måtte brukes ”paa saadan Maade, at den ikke er skadelig for Barnets Sundhed, eller anstødelig for Sædeligheden²⁹.” Som i instruksjonen fra 1739 het det at lærerne ikke måtte slå ubegrunnet eller forvolde barnet varig skade. Legemlig avstraffelse skulle være siste utvei om andre metoder viste seg å ikke fungere. Denne frykten for en overivrig bruk av legemlig avstraffelse var enda tydeligere enn i 1739, og foreslo enda flere alternativer før man tok i bruk legemlig avstraffelse. Den nye folkeskoleloven av 1889 var ytterligere et steg i denne retning.

Folkeskoleloven av 1889

Ved skoleloven av 1889 gikk allmueskolen over i folkeskolen. Folkeskolen skulle være en skole for alle, på tvers av alle samfunnsklasser. Skoleplikten gjaldt for alle barn og kravene til

---

²⁷ Pontoppidan 1941: 45

²⁸ Amundsen 1989: 15

²⁹ Amundsen 1989: 16

lærerne ble hevet. Store deler av skolen sin oppgave frem til 1889 hadde vært å gjøre elevene klare for konfirmasjon, men med den nye folkeskolen fikk skolen en egen agenda. Skolen fikk enda flere fag og et mer samfunnsorientert oppdragelsessyn. I tillegg til å undervise i lesing, skriving, regning og kristendom skulle skolen også undervise i historie, naturfag og geografi, samt et av følgende fag: gymnastikk, sløyd eller tegning. I byene, med sitt hurtig økende folketall, var det ofte store klasser, opptil 50 elever, og undervisningen foregikk både på dagen og om kvelden.³⁰

Ved utarbeidingen av denne loven var en rekke temaer oppe til diskusjon. Et av de temaene som ble mest debattert, var bruken av disiplineringmetoder og særlig bruken av legemlig avstraffelse. I de gjeldende lovene for allmueskolen fantes det ingen bestemmelser om bruk av slik straff, kun de enkelte instruksene vi har vært inne på tidligere. Før loven i 1889 hadde det vært opp til de enkelte kommunene å utvikle egne instruksjoner for bruk av legemlig avstraffelse³¹. Det skulle nå bli forandret.

Foranledningen til den nye bestemmelsen, som snart skulle gjelde alle skolene i landet, startet noen år tidligere med skolemannen og politikeren Ole Vollan i spissen. Med fremveksten av byskolene utover 1800-tallet fikk disiplinproblemet og da også straffemetodene økt aktualitet. Ut fra de mange elevene og de store klassene mente mange at det var nødvendig med en streng håndhevelse av atferds- og ordensreglene. Som vi skal se senere, hendte det ikke så sjelden at lærere misbrukte sin rett til å straffe, og dette problemet økte i takt med økningen av elever og klasser i byskolene. Denne oppfatningen hadde også Ole Vollan. Dette var bakgrunnen for at han i 1881 foreslo en lov om bruk av legemlig straff i allmueskolen. I forslaget premisser stod det at det ofte forekom grove misbruk av strafferetten og at det hendte at lærere slo slik at elevene fikk varige mén³². Vollan skrev blant annet:

(...) Men også de i de offentlige skoler praktiserede regler om anvendelse af legemlig refselse tiltrænger revision. Når pigebørn i 14-15 års alderen lovmedholdelig bliver afstraffede med rør eller pidsk af hvilken som helst lærer for hvilken som helst forseelse, og når de garantier, som skulde sikre eleverne mod mishandling af en hidsig lærer, er så utilstrækkelige, at det gang på gang kan hænde og hænder, at lærere under pryldstraffens anvendelse beskadiger børnenes legemer, ja tilføier dem varig mén, så er det

---

³⁰ Baadsvik 2010: <http://www.bergenbyarkiv.no/oppslagsverket/2010/02/22/folkeskolen/>

³¹ Dokka 1967: 379

³² Hoprekstad 1951: 216-217

*påtide, at lovgivningen skrider inn og begrænder anvendelsen af legemlig revselse og opstiller betryggende garantier mod misbrug.*³³

Vollan ville ikke ha et forbud mot legemlig straff, men han ønsket at lærerne ikke skulle kunne gi legemlig straff uten samråd med og i nærvær av skolens styrer, tilsynsmann eller et av barnas foreldre. Forslaget ble tatt opp til diskusjon i Stortingets kirkekomité, men de mente det ikke var behov for noen lovendring i første omgang.³⁴ Dette skjedde til tross for at det i den høyere skole var blitt forbudt med fysisk straff allerede i 1809, med et påfølgende totalforbud av legemlig straff i 1867.³⁵ Likevel sendte kirkekomiteen saken videre til regjeringen. Departementet på sin side sendte saken videre til biskopene og bad de innføre instruksjer for bruk av legemlig avstraffelse i sine respektive bispedømmer. I Bergen bad biskop Hvoslef skolekommisjonen utarbeide et reglement, som biskopen så godkjente:

*Skulkeri, dovenskab, uorden eller anden slet opførsel straffes af læreren efter forseelsens beskaffenhed med advarsel, nedflytning i klassen, særskilt plads eller gjensiddigen. Hvis ingen af disse straffe frugte, kan legemlig revselse anvendes, dog kun ligeoverfor gutter.*³⁶

I første omgang førte dermed ikke Vollan sitt forslag til at bruk av legemlig straff ble regulert ved lov. I stedet skulle hvert enkelt bispedømme selv utvikle instruksjer som skulle forhindre misbruken av strafferetten, slik som eksempelet fra Bergen. Et viktig moment var at alle forseelser skulle journalføres, og at lærerne ved misbruk kunne miste strafferetten for en tid. Selv om bruken av legemlig straff ikke ble lovfestet i 1881, ble det altså lagt flere og klarere føringer på hvordan avstraffelsen skulle skje.

Vollan hadde satt i gang en snøballeffekt som økte i styrke frem mot folkeskoleloven i 1889. Problemet med misbruket av legemlig avstraffelse hadde tidligere sjelden blitt satt på dagsorden. Noe av grunnen kan ha vært at foreldrene, som var nærmest til å ta opp temaet, ikke våget. Nå var situasjonen endret. I årene som fulgte trykket avisene den ene klagen etter den andre fra foreldre som fortalte om brutale avstraffelser av deres barn i skolen. Mange, særlig i arbeiderklassen, som lenge hadde avfunnet seg med realiteten, sa nå ifra. De mente også at

---

³³ Hoprekstad 1951: 216

³⁴ Hoprekstad 1951: 217

³⁵ Amundsen 1989: 13-14

³⁶ Hoprekstad 1951: 217

deres barn ble urimelig hardt straffet i motsetning til barn av høyere klasser, som læreren ikke turte å gi samme behandling som arbeiderbarna.^{37 38}

Lærerne på sin side stod meget samlet rundt spørsmålet om legemlig straff i skolen. Det var riktignok enkelte lærere som innrømmet at det ofte ble straffet for strengt, men de fleste i lærerstanden tok bestemt avstand fra Vollan sitt forslag. Faktisk syntes det som om lærere stod mer samlet i denne saken enn noen annen sak i 1880-årene. Med tanke på at lærerne ble pålagt en oppdragets ansvar og plikt når elevene var i skolen, mente lærerne at de også måtte kunne gi straff når de syntes det var nødvendig.³⁹ Motstanderne av legemlig straff måtte av den grunn etter hvert gi opp håpet om et forbud. Resultatet ble likevel mer et kompromiss enn en seier for lærerne. I folkeskoleloven av 1889 ble nemlig legemlig avstraffelse ikke forbudt, men den fikk klare betingelser knyttet til seg.

For det første skulle det være opp til de ulike skolestyrene i de ulike kretsene om de i det hele tatt skulle benytte seg av legemlig straff. For at metoden skulle kunne benyttes, måtte det være 2/3 flertall i skolestyret. Der dette ble godkjent, kunne legemlig avstraffelse kun skje etter samråd med og i overvær av et av tilsynsutvalgets medlemmer, klasseforstanderen eller styreren av skolen. Gutter i alle aldre kunne straffes, men jenter over 10 år kunne under ingen omstendigheter bli straffet korporlig med slag eller ris. Alle avstraffelser måtte dessuten journalføres i spesielle straffeprotokoller. Stortingets kirkekomité mente nå at lærerne helst burde avstå fra å straffe korporlig, men at det ville være lite heldig om barna fikk for seg at de ikke lenger kunne bli tildelt en slik straff.⁴⁰ Et kategorisk forbud måtte således vente – det kom først 47 år senere, med skoleloven i 1936.

Den store debatten rundt bruken av legemlig avstraffelse i 1880-årene vitner om at det hadde være mye usagt omkring skolen sin bruk av straffemetoder. Den strenge oppdragerrollen som skolen hadde helt fra 1700-tallet virker å ha lagt anføringer for skolen sin praksis helt frem til da. At det ofte ble benyttet korporlig straff i skolen, var helt tydelig. Langt på vei syntes også foreldrene å ha godtatt dette. Det var når barna ble straffet urimelig hardt eller uten grunn at foreldrene reagerte. Når det i 1880-årene kom klage etter klage i avisene fra foreldrene, er det rimelig å anta at bruken av legemlig straff i skolen og instruksene for bruk av metoden ikke alltid ble fulgt slik den skulle. Lærere syntes ofte å ha reagert i affekt og ofte svært hardt. Med

---

³⁷ Schiong 1954: 20

³⁸ Dokka 1967: 380

³⁹ Dokka:1967: 380

⁴⁰ Dokka 1967: 381

de nye bestemmelsene i skoleloven av 1889 håpet man å minske, eller ideelt sett få bukt med dette problemet.⁴¹

Retningslinjene rundt bruken av legemlig avstraffelse, etter loven av 1889, ble benyttet helt frem til forbudet i 1936. I de fem straffeprotokollene som vi senere skal gjennomgå, er det i perioden 1900 til 1936 registrert i overkant av 2300 saker og de ulike typene av forseelser og reaksjoner vil bli gjennomgått der. Men som nevnt innledningsvis, er det mye som tyder på at disse protokollene ikke inneholder den hele og fulle sannheten om bruken av legemlig straff, og at omfanget var større enn det som her kommer frem. Før vi går inn i protokollene, må vi derfor se litt nærmere på skolehverdagen i denne perioden for å få en forståelse av hva som ble innført i protokollene og hva som ble utelatt.

Straffeprotokollene i lys av sin samtid

Et vindu inn til fortidens praksis får vi gjennom verkene *Med riset bak speilet* (1989) av Arne Bugge Amundsen og *Skolen i gamle dager* (1987) av Ørnulf Hodne. De har begge tatt for seg beretninger fra mennesker som opplevde den norske skolen i perioden 1880 til 1930. I verket til Hodne er beretningene hentet fra hele landet, mens Amundsen har hentet sine beretninger fra Østfold. Beretningene inneholder mange beskrivelser av hvordan elevene opplevde skolen sine straffemetoder, også bruk av ulike former for fysisk straff som ikke inngikk under den formelle straffeprosedyren som skoleloven av 1889 la opp til.

Hvordan en elev ble straffet syntes å være en kombinasjon av to faktorer. Ørnulf Hodne gir en beskrivelse av dette ut i fra de beretningene han har gjennomgått. Det første var hvilken type forseelse eleven hadde gjort seg skyldig i. Straffens utmåling var gjerne proporsjonal med forseelsens alvorlighetsgrad. Manglende lekselesing, å komme for sent, ordensforstyrrelser og uro i timen ble for eksempel straffet med gjensitting, skammekrok, innesitting i friminuttene, lugging, ørefik eller slag på fingrene med linjal eller pekestokk. Mer alvorlige forseelser som skulk, banning, røyking, fusk eller kriminelle tendenser ble straffet med melding til hjemmet, utvisning eller ris på skolen – det siste altså legemlig avstraffelse slik skoleloven av 1889 gav adgang til.

Den andre faktoren som Hodne nevner, er hvilke rolle læreren spilte i straffeutmålingen. For lærerens reaksjon var ofte individuelt betinget, alt etter temperament, humør og hans syn på

---

⁴¹ Dokka 1967: 381

oppdragelse. Mens noen lærere var tålmodige og reagerte sent og med måte, var det andre igjen som slo hardt og brutalt ved første og beste anledning. Andre igjen ble husket av sine elever som sure og gretne og lidende av en kronisk refselsesmani. Til sist hadde man de som utviste en makaber form for originalitet ved bruk av hjemmelagete, utspekulerte straffemidler med sadistisk oppfinnsomhet.⁴²

Beskrivelsene tegner et bilde av en praksis som ikke er lett å forstå ut i fra bestemmelsen om bruk av legemlig avstraffelse fra 1889. Det eneste håndfaste er at det som har blitt nedskrevet i straffeprotokollene ser ut til å være forseelser av en alvorligere grad enn den mer spontane avstraffelsen. Vi må derfor regne med store «mørketall» når det gjelder det totale omfanget av fysisk avstraffelse.⁴³ I det følgende skal vi med utgangspunkt i Arne Bugge Amundsen og Ørnulf Hodne se på noen eksempler på hvordan lærere anvendte straffemetoder utenfor lovens ramme. Beretningene er dystre lesning, men flere av dem heller også mot det tragikomiske.

Lugging, ørefiker og slag med linjal ble ikke sett på som noen alvorlig avstraffelse, mer som en spontan reaksjon på elevens oppførsel eller manglende skoleprestasjoner. Men enkelte lærere slo hardt fra seg, noe som i enkelte tilfeller kunne påføre elevene varige skader. En mann forteller fra sin skoletid:

Han slo stakkars meg så trommehinnen sprakk og jeg er helt døv på det venstre øre den dag i dag, og det er nu ca. 65 år siden. Jeg blev jo også så redd den læreren at jeg blev så stum at jeg nesten ikke kunne få sagt et ord, og så blev det galt det også.⁴⁴

Redselen for læreren kunne altså føre til en atferd hos elevene som igjen førte til enda mer straff. Det hendte at elevene var så redd for læreren at de gjorde i buksen slik at klasserommet lukket ille.⁴⁵ En annen lærer hadde innført et helt system i sin klasse som gikk på forskjellige anvendelser av lugging: «Kvartlugg» var det minste, «halvlugg» betød at man ble løftet opp, ved «hel-lugg» ble man dradd ut på gulvet.⁴⁶ En enda mer smertefull opplevelse var slag over hendene:

---

⁴² Hodne 1987: 133

⁴³ Lycke 1984: 25

⁴⁴ Hodne 1987: 136

⁴⁵ Hodne: 1987: 136

⁴⁶ Hodne 1987: 136

En avstraffelse med spanskrøret på hendene var mildest talt grusom. En hånd om gangen ble holdt frem, med håndflaten opp og spanskrøret ble svinget med slik kraft at vi hørte suset i luften før anslaget traff håndflaten. Delinkventen skrek, vred seg i store smerter, men måtte frem med hånd nummer to som fikk samme omgang. Antall slag varierte etter lærerens, om jeg skal bruke uttrykket sinne, og også etter forseelsens størrelse fra 4 til 6 slag, fordelt på begge håndflatene.⁴⁷

Beretningene er mange og bruk av fysisk straff preger en god del av dem. Noen av de mer spesielle beretningene omhandler episoder hvor læreren opplagt overskred grensen for hva som kunne kalles akseptabelt selv i denne perioden. En av disse var en viss lærer Hoff. Det hele startet med en elev som hadde dultet en kamerat under haken slik at vedkommende mistet to tenner. Hoff straffet denne eleven ved å plassere ham på kloss hold foran den store fyringsovn i klasserommet. I en hel time måtte han stå der med hendene strak over hodet. «Her maatte synderen staa, mens lærer Hoff fyret i ovnen for full fres.» Når eleven etter hvert ble trett i armene og lot de synke litt ned, slo lærer Hoff ham kraftig over armene med en svær linjal.⁴⁸

I rundskrivet fra Kirke- og utdanningsdepartementet som ble nevnt innledningsvis het det at når en lærer anvendte legemlig straff skulle dette *”tildeles paa en maade, som ikke er anstødelig for sædligheden eller skadelig for barnets helbred.»* Han burde også *«nøie vaage over sig selv, at han alltid forholder sig med upartiskhed, og naar han straffer, viser sindighed.»* Legemlig straff skulle dessuten kun anvendes med en av tilsynsutvalgets medlemmer eller en annen lærer til stede, da med *«myk kjæp»* og ikke med slag mot hodet⁴⁹. Et annen episode med lærer Hoff viser at han neppe kan ha hatt dette rundskrivet mye i tankene:

Vi satt fire gutter i hver pultrække og en dag satt den gutten som satt bakerst mot veggen og tyvtittet i en lesebok, lærer Hoff opdaget det og han trengte seg inn mellom oss over pulten og slo etter synderen, men gutten huket seg behendig unna hver gang læreren slo. Lærer Hoff traff murveggen i stedet for gutten og da han begynte aa blø på fingerknokene ble han rasende og trakk hele pultrækken fram paa gulvet, mens vi

---

⁴⁷ Hodne 1987: 137

⁴⁸ Amundsen 1989: 26

⁴⁹ Rundskrivelse fra kirk- og undervisningsdepartementet 1889: s. 29-30, § 22

satt i pultene og han kom seg bak pultene hvor han fikk tak i syndebukken som han nu gav en kraftig omgang med knyttnevene, læreren slo vildt og i fullt sinne.⁵⁰

Selv om slike beretninger kan inneholde svakheter og de to siste eksemplene representerer en ytterlighet, så tegner det seg et bilde av spontan, fysisk avstraffelse i klasserommet som gikk langt utover de bestemmelsene som gjaldt for bruk av legemlig avstraffelse etter skoleloven av 1889. Det bør vi ha i mente når vi nå skal gå over til å se på straffeprotokollene for bergensskolene.

Gjennomgang av straffeprotokollene

Straffeprotokollene omhandler forseelser i perioden 1900 til 1935. Legemlig avstraffelse med ris eller slag med rør, ble ikke gitt uten videre. Etter loven skulle dette være en siste utvei hvis alle andre reaksjonsmåter var blitt prøvd uten hell, eller hvis det etter lærernes vurdering var nødvendig på grunn av forseelsens art. Blant elevene var denne formen for avstraffelse ofte fryktet. Selv om vi har sett at det i skolen ble utført forskjellige typer for korporlig straff, var den legemlige straffen med ris eller rør mer planlagt, overveid og nesten seremoniell. Enkelte skoler hadde til og med egne rom hvor straffen ble utført.⁵¹ I minner fra de som opplevde dette, heter det at avstraffelsen fremsto som et rituale som hele klassen eller skolen var delaktig i, med en blanding av angst, nysgjerrighet, medlidenhet og beundring for offeret. Dette kommer tydelig frem i en skildring som er gjort fra en skole i Bergen rundt år 1900:

Avstraffelsen på rumpen med samme torturinstrumentet (spanskrøret) foregikk på den måten, at delinkventen ble lagt på magen over et stolsete så der ble, som vi uttrykte det 'stram ræv.' Nå og her ble spanskrøret brukt med fulle krefter, og skrik og jammer fra delinkventen var forferdelig. Vanlig var at etter en slik avstraffelse ble vi i tur og orden med delinkventen på toalettet for å ta "resultatet" i øyesyn, noget som var forferdelig skue. At ikke blodårer, muskler og nerver var blitt totalskadet etter en slik avstraffelse, er meg en gåte den dag i dag. At delinkventen hadde vanskelig for å sitte rolig resten av den dagens skoletid forundret oss ikke det spor.⁵²

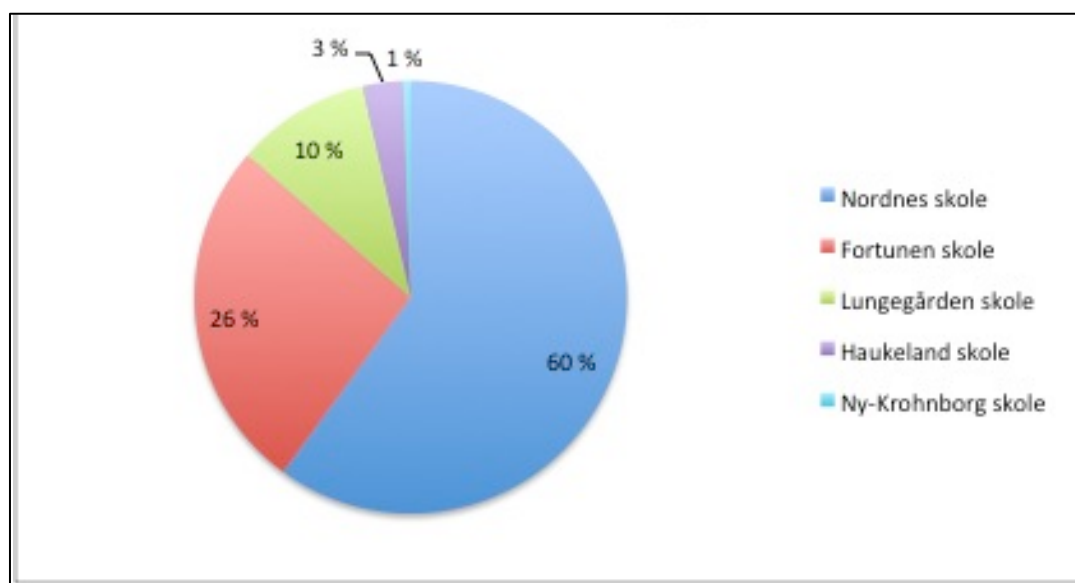
---

⁵⁰ Amundsen 1987: 36

⁵¹ Amundsen 1987: 37

⁵² Hodne 1987: 138

Figur 2.1. Antall legemlige avstraffelser ved de enkelte skolene

Straffeprotokollene som jeg har benyttet meg av stammer fra fem skoler i Bergen. Størrelsen på protokollene varierer og det samme gjør årsperioden. Nordnes-, Fortunen- og Lungegården skole utgjør 96% av materialet og omfatter 2234 saker. Haukeland- og Ny-Krohnborg skole utgjør resten med sine 83 saker. Tilsammen utgjør alle straffeprotokollene 2317 saker som strekker seg i årsperioden fra 1900 til slutten av 1935. For de fem skolene er det registrert saker i følgende årsperiode:

Tabell 2.1. Oversikt over hvilke årsperiode de ulike protokollene omfatter

Skole nummer:	Periode	Elevantall ved første registrering
Nordnes	1903–1933	1720
Fortunen	1910–1913/1922–1935	813
Lungegården	1912–1929	1326
Haukeland	1916–1934	490
Ny-Krohnborg	1924–1935	1174

Som en ser så er det en del variasjon i årsperiodene som er registrert. Nordnes skole sin protokoll er den mest utfylte, mens Ny-Krohnborg sin protokoll er den med minst registreringer. Fortunen skole har de tidligste registreringene, da fra 1900 og følger kontinuerlig årene frem mot 1913 da skolen noen år senere ble ødelagt. Årsperioden som står i parentes ved siden av Fortunen er registreringer som er oppført i samme protokoll, men fra en annen skole. Jeg valgte og ikke oppføre dette som en ny skole, da registreringene var

såpass få. Det som er registrert i de årene er tatt med. Slik som årsperiodene er i de ulike protokollene gir det meg ikke så gode muligheter til å sammenligne alle protokollene opp mot hverandre og det er derfor mer gunstig å se på de samlet. Protokollene er godt utfylte og detaljerte. I hver protokoll står i hovedsak følgende oppført:

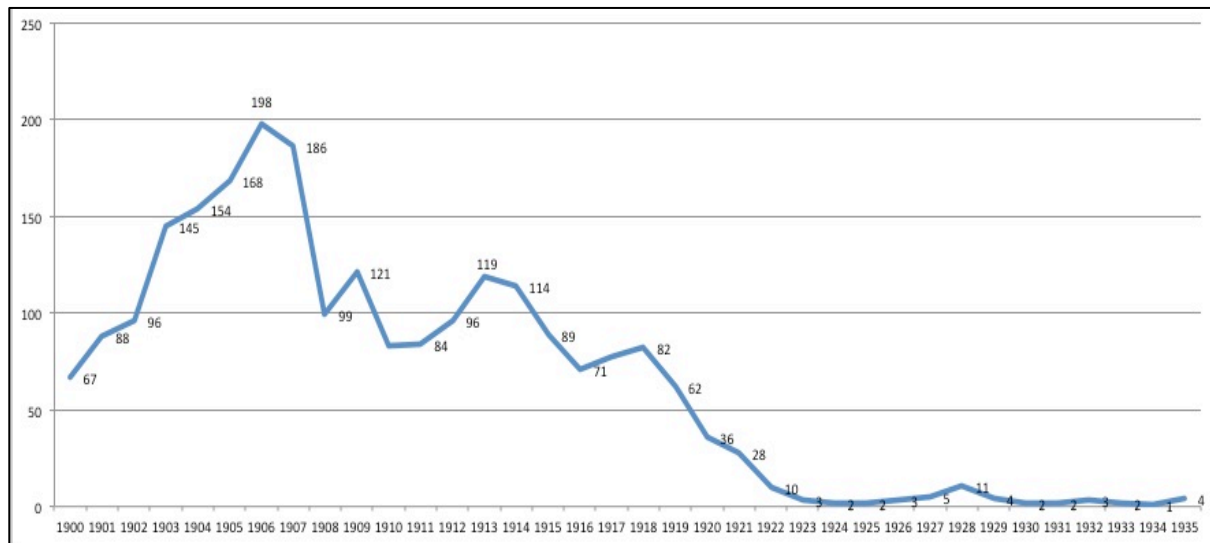
- Løpe-nummer
- Dato for forseelsen
- Barnets eget nummer (ikke alltid benyttet), navn og klasse
- Informasjon om forseelsens art
- Straffens art (antall slag med ris eller rør)
- Om straffen er utført i klassens påsyn
- Hvilke lærer som utførte straffen og hvilke lærer som var vitne til den
- Øvrige anmerkninger

For å finne ut hva som ble sett på som uønsket atferd blant elevene i skolen og hvordan dette ble håndtert har jeg registrert informasjon om forseelsene og straffens art. I tillegg har jeg informasjon om hvilke klasse elevene gikk i, hvilke lærere som straffet, om eleven ble straffet i klassens påsyn og om eleven var eller hadde blitt politianmeldt. Når det gjaldt politianmeldelser stod det oppført i forseelsens art hvis det var tilfelle. Jeg har også registrert elevenes egne nummer for å få en oversikt over hvor mange forseelser hver enkel elev stod ansvarlig for. I protokollene til Fortunen og Lungegården skole var det svært få elevnummer å oppdrive, men etter en gjennomgang av elevenes navn har jeg selv gitt disse et nummer. Til sist er dato og årstall registrert slik at en tidslinje ble mulig å oppdrive.

Forseelser og straffereaksjoner

Til å begynne med skal vi se på hvordan forseelsene fordelte seg over tid og klassetrinn, og de ulike straffereaksjonene de ble møtt med. Figur 2.2. viser fordelingen av registrerte forseelser fra 1900 til 1935.

Figur 2.2. Registrerte forseelser i straffeprotokollene fra 1900 til 1935

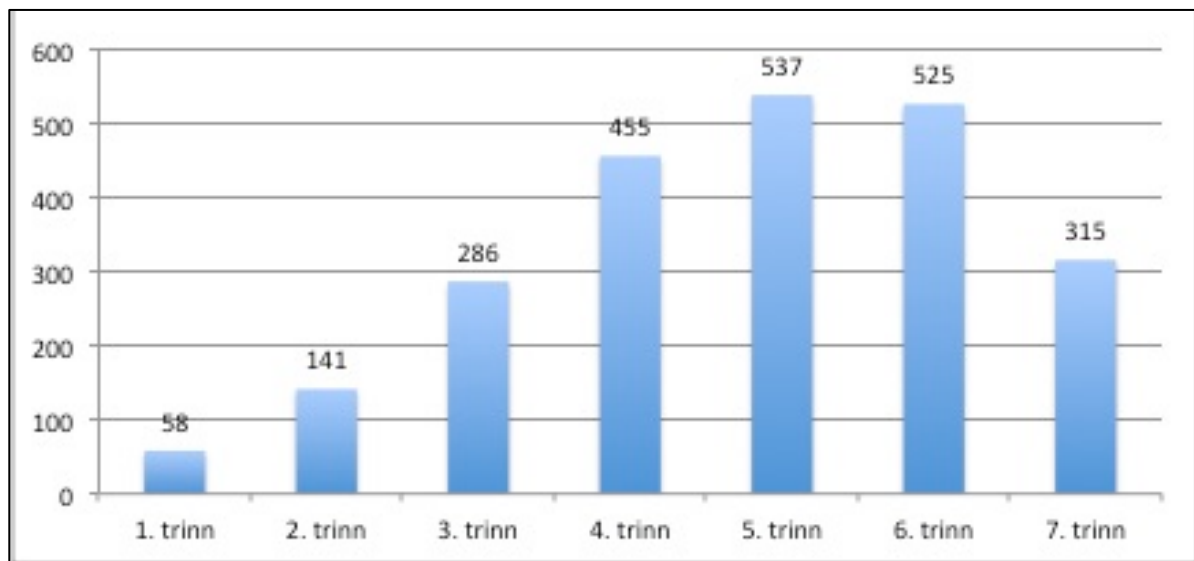

I årene fra 1900 til 1902 er det kun ført registreringer fra Fortunen skole, men etter at registreringene fra Nordnes skole kommer inn i 1903 stiger det totale antallet betydelig. Det når en topp i 1906 hvor det ble registrert 198 saker. Mellom 1903 og 1918 er det ingen år som har færre enn 71 registreringer. Etter 1918 skjer det så en jevn nedgang til det hele flater ut utover 1920-tallet. Årsaken til den store nedgangen kan neppe begrunnes med at elevene etter hvert oppførte seg bedre. Her er det opplagt en praksisendring som skjer i årene frem mot forbudet av legemlig straff i 1936, som fører til at andre pedagogiske virkemidler blir tatt i bruk i stedet for korporlig straff.

I alt er det i de fem protokollene registrert 1123 elever, som samlet stod for 2317 forseelser. Kjønnfordelingen er påfallende. Av alle de 1123 elevene var det kun registrert seks jenter. Som vi vet, ble det i folkeskoleloven av 1889 presisert at jenter over 10 år ikke kunne straffes med legemlig straff. Dette ble også fulgt av skolene. Når det gjaldt de elevene under 10 år, utgjorde disse 485 av de 1123 elevene, og av disse var det altså seks jenter. Kanskje var «tak-høyden» litt større for jentenes oppførsel, men trolig avspeiler denne ulikheten også en ganske stor faktisk forskjell i deres oppførsel. Mange av sakene var ellers så pass konkrete, det være seg tyveri, skulk eller andre forhold, at det ikke kan forklares med ulikt skjønn eller vurdering av atferd for gutter og jenter.

Når det gjelder fordeling av forseelser på ulike trinn, ser vi en jevn økning fra første til femte trinn, deretter et betydelig fall, særlig på syvende trinn.

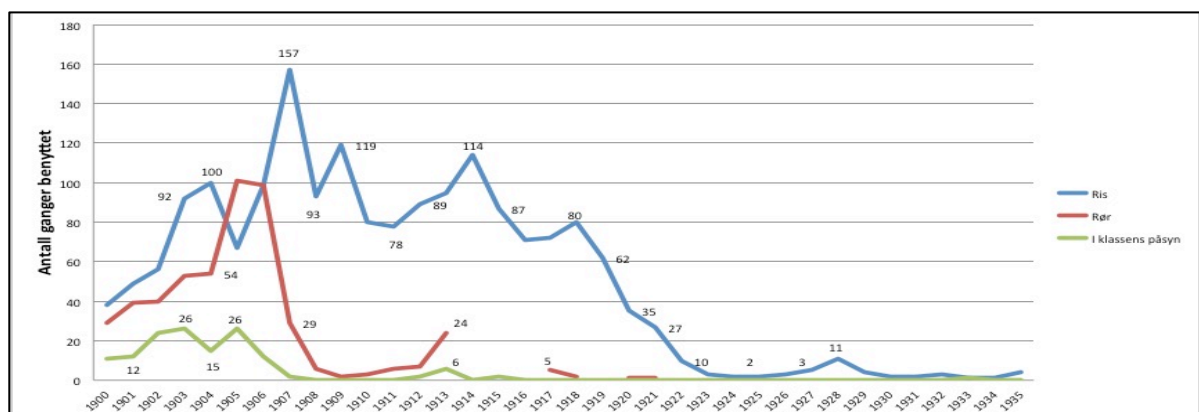
Figur 2.3. Registrerte forseelser fordelt på klasse trinn

Hvorvidt elevene roet seg mer på de siste klassetrinnene, eller terskelen for korporlig straff ble høyere frem mot konfirmasjonsalderen, er vanskelig å si. Det skjer for øvrig en endring i forseelsenes art med stigende klassetrinn. På de første trinnene var det ofte snakk om skulk og dovenskap, mens det på syvende trinn var mer av tyveri, hærverk og vold. Dette kommer vi tilbake til.

Når det gjaldt straffemetoder, ble bruken av spanskrør regnet som mer smertefullt enn ris. Figur 2.4 viser at ris var mest benyttet. Kun i et enkelt år, i 1905, ble det oftere brukt rør enn ris. Frem til 1906 var det likevel liten forskjell. Etter 1906, derimot, falt rør nesten bort som straffemetode. Etter 1919 falt også bruken av ris i takt med det faktum at færre elever ble utsatt for slik korporlig avstraffelse.

Figur 2.4. Straffereaksjoner over tid. 1900–1935

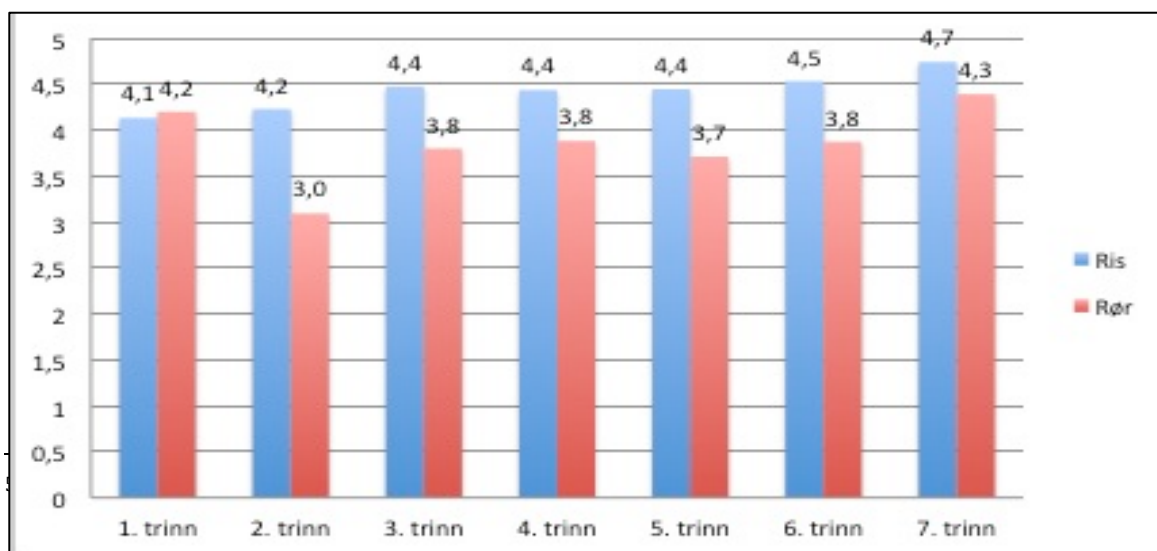

Når det gjaldt bruken av straff i klassens påsyn, ble dette benyttet ved 126 avstraffelser fra 1900 til 1906. Dette var en straffemetode som skulle virke til skrekk og advarsel for andre i klassen. I tillegg representerte den en ekstra påkjenning og en skam for den det gjaldt. Etter 1906 ser vi at denne formen for «straffetillegg» tok mer eller mindre slutt.

Selv om skoleloven i 1936 satte et punktum for bruk av legemlig straff i skolen, i alle fall ut fra loven, men ikke nødvendigvis alltid i praksis, så bør det kanskje legges til at for hjemmet sin del kom det ikke noen lignende lovendring. Først i 1972 ble en lov fra 1891 om bruk av legemlig straff i hjemmet opphevet. Likevel oppstod det en viss tvil om denne opphevelsen førte til at all fremtidig fysisk straff ble ulovlig. Derfor måtte det en presisering til, og i 1987 ble det gjort en endring i barneloven av 1981 om at ingen barn måtte bli utsatt for slag, spark eller annen vold.⁵³

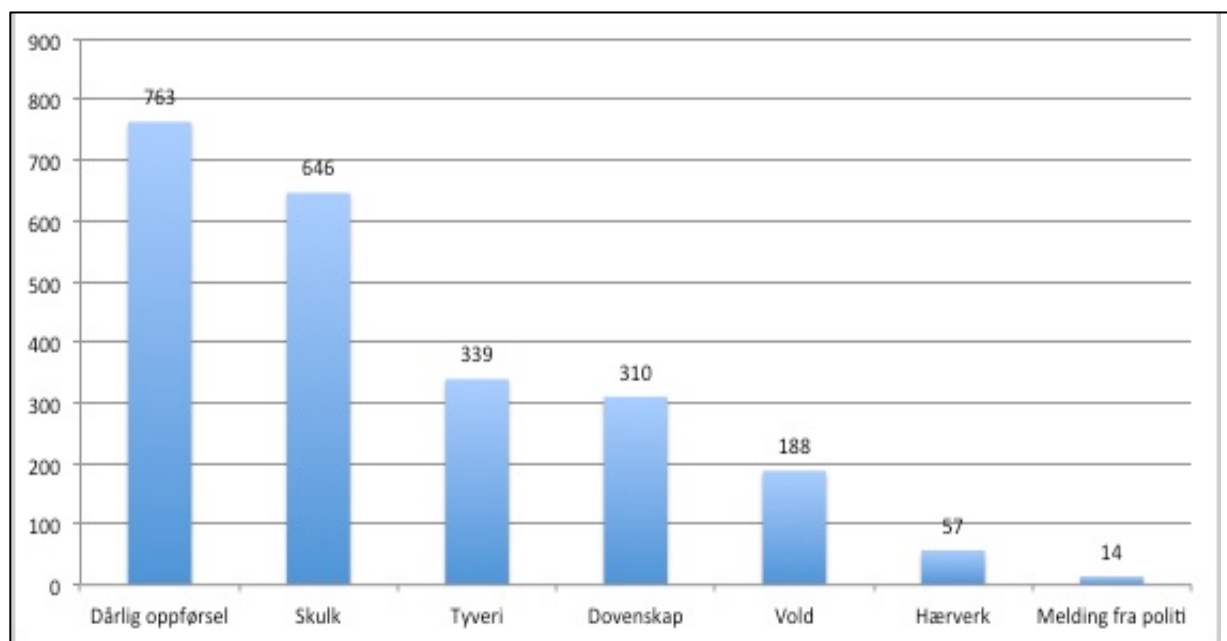
Når det gjaldt straffereaksjonene, var det som vi har sett en klar forskjell i straffeprotokollene mellom antallet registrerte forseelser på ulike klassetrinn, og som vi skal komme tilbake til senere, typen av forseelser. Når det gjaldt antall slag den enkelte kunne bli tildelt, var det også stor variasjon, fra kun ett slag til hele 17 slag. Men som det går frem av figur 2.5 var det liten forskjell i det gjennomsnittlige antallet slag på de ulike klassetrinnene. En liten økning kan riktignok registreres fra de tidligste klassetrinnene og frem til syvende trinn, men denne økningen synes nokså beskjeden. Når ris var mer benyttet enn spanskør, skyldes nok dette at ris var noe mer «humant» enn det smertefulle røret.

Figur 2.5. Antall slag i gjennomsnitt for hver forseelser på ulike klassetrinn

I fortsettelsen er det nødvendig å tydeliggjøre forseelsene i større grad enn det som var blitt gjort. Nå varierer det hvilken «merkelapp» de ulike forseelsene har fått i protokollene, og det har vært nødvendig å legge en del av forseelsene inn under mer generelle kategorier. Et godt eksempel er *dårlig oppførsel*, som er den forseelsen som går mest igjen. Under denne kategorien er det også lagt inn registreringer som i protokollen er benevnt som løgn, juks, uforskammethet mot lærer, ulydighet og uro. Det samme gjelder de andre kategoriene, men i mindre grad. Vi kommer til å operere med syv ulike kategorier; dårlig oppførsel, skulk, tyveri, dovenskap, vold, hærverk og melding fra politiet. Figur 2.6 nedenfor gir en samlet oversikt over antallet av de enkelte forseelser.

Figur 2.6. Fordelingen av ulike typer forseelser i straffeprotokollene

I det følgende skal vi gjennomgå de enkelte forseelsene hver for seg etter hyppigheten, og starter derfor med dårlig oppførsel.

Dårlig oppførsel

I protokollene finner vi hele 763 saker som er blitt plassert under kategorien dårlig oppførsel. Denne kategorien inneholder som allerede nevnt et ganske bredt spekter av forseelser. I 473 av sakene ble forseelsen kun markert med kategorinavnet, dvs. som dårlig eller slett oppførsel. I de resterende sakene er det enten tilføyd ekstra informasjon til de nevnte bemerkningene,

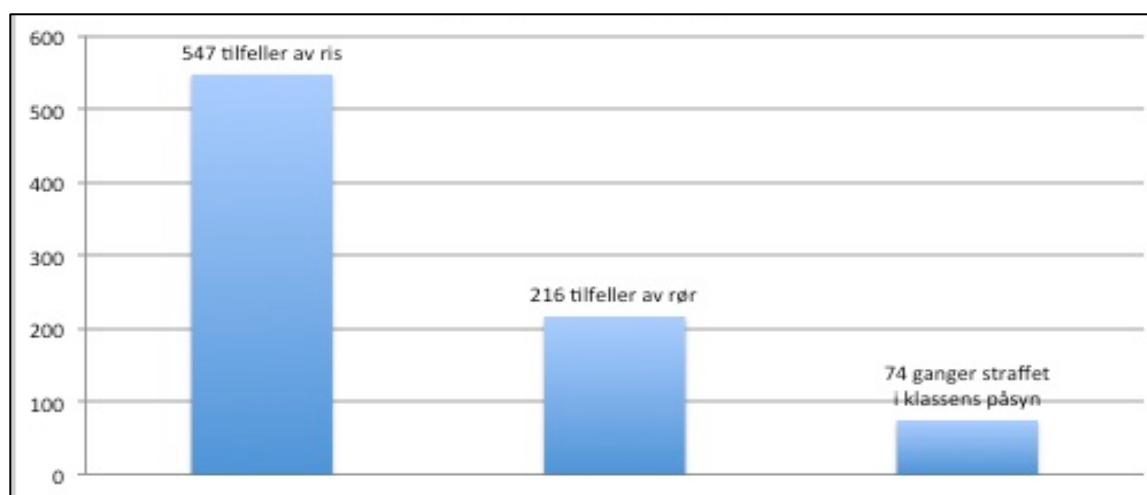

eller så er de registrert som løgn, juks, uforskammethet mot lærer, ulydighet og uro, jf. det som er sagt ovenfor.

Det er 536 elever som står ansvarlig for de 763 registrerte sakene. Fordelt på kjønn er det snakk om 533 gutter og tre jenter. 148 av elevene står oppført med to eller flere registreringer, mens de resterende 388 elevene står oppført med ett tilfelle. De 15 elevene som er oppført med flest registreringer var ansvarlig for 73 av sakene.

Over tid ble det registrert flest tilfeller av dårlig oppførsel i 1905, da med 70 registreringer. I årene 1903, 1906 og 1913 var det også et høyt antall registrerte saker. Ellers varierte det mye fra år til år frem til 1920-årene hvor det i tråd med den generelle utviklingen ble registrert en markant nedgang videre mot 1935. I den siste perioden var det år hvor det ikke blir registrert tilfeller av dårlig oppførsel i det hele (1924 og 1925).

Figur 2.7. Straffereaksjoner på dårlig oppførsel

Rør, den mest smertefulle straffemetoden, ble litt oftere benyttet for dårlig oppførsel enn for andre forseelser. Det samme gjaldt også straff i klassens påsyn, i alt er det registrert 74 slike tilfeller. Den siste registrerte saken hvor eleven ble straffet i klassens påsyn var i 1933. Denne oppføringen var på flere måter ganske spesiell. Mellom 1915 og 1932 er det ikke oppført noen forseelse hvor elevene ble straffet for dårlig oppførsel i klassens påsyn.

Saken fra 1933 finner vi i Nordnes skole sin straffeprotokoll. Da er det en elev som har vist «obsternasighet» ovenfor læreren og blitt voldsomt straffet for dette. Ikke bare ble eleven straffet i klassens påsyn, han fikk også 17 slag med rør. Ingen andre elever i protokollen står

oppført med så mange slag. Til sammenligning er det kun tre andre elever i alle protokollene som står oppført med et tosifret antall slag, og da med ris. Det høyeste antallet av slag med rør utenom dette tilfellet var åtte, altså under halvparten. Mye kan tyde på at denne avstraffelsen har skjedd i affekt. Oppføringen er ellers den siste i Nordnes skole sin protokoll, bokstavelig talt et voldsomt om ikke verdig punktum.

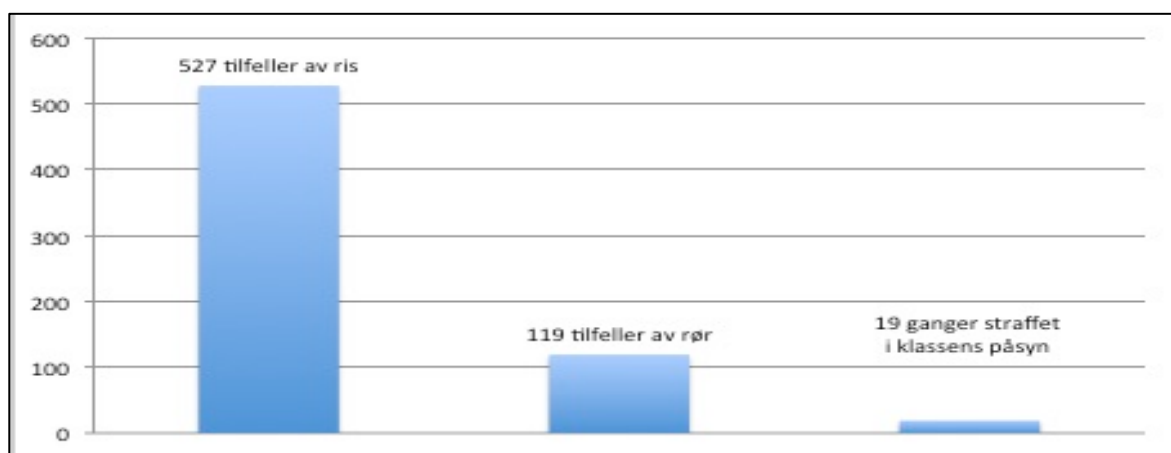
Skulk

I gjennomgangen av protokollene ble det registrert 646 tilfeller av skulk. I hovedsak er disse registrert som «skulkeri» og rømning, i tillegg til elever som ble straffet på bakgrunn av for sent komming. Bak disse 646 registreringene stod 463 elever. 15 av disse elevene ble registrert fire eller fem ganger, og stod alene for 66 registreringer. Når det gjaldt kjønnsfordelingen, var det også her store forskjeller: Mens 462 gutter var registrert for skulk, var bare én jente registrert for det samme! Den ene jenten hadde kommet for sent gjentagende ganger og ble straffet med fire slag ris.

Året med flest registreringer var 1904 med 57 saker. 1906 var også et år med et høyt antall av registrerte saker, da med 56. Fra 1914 og frem til 1935 gikk tallet gradvis nedover, og i årene 1925, 1929, 1931 og 1935 ble det ikke registrert noen saker.

Når det gjelder hvilke type reaksjon elevene fikk for skulk, var det mest ris. I 527 tilfeller ble ris benyttet. Rør ble benyttet i mindre grad enn for dårlig oppførsel med i alt 119 tilfeller. Normalt lå antall slag med ris mellom fire og fem, mens det med rør lå på fire. – I ett tilfelle fikk likevel vedkommende ti slag med ris.

Figur 2.8. Straffereaksjoner ved skulk

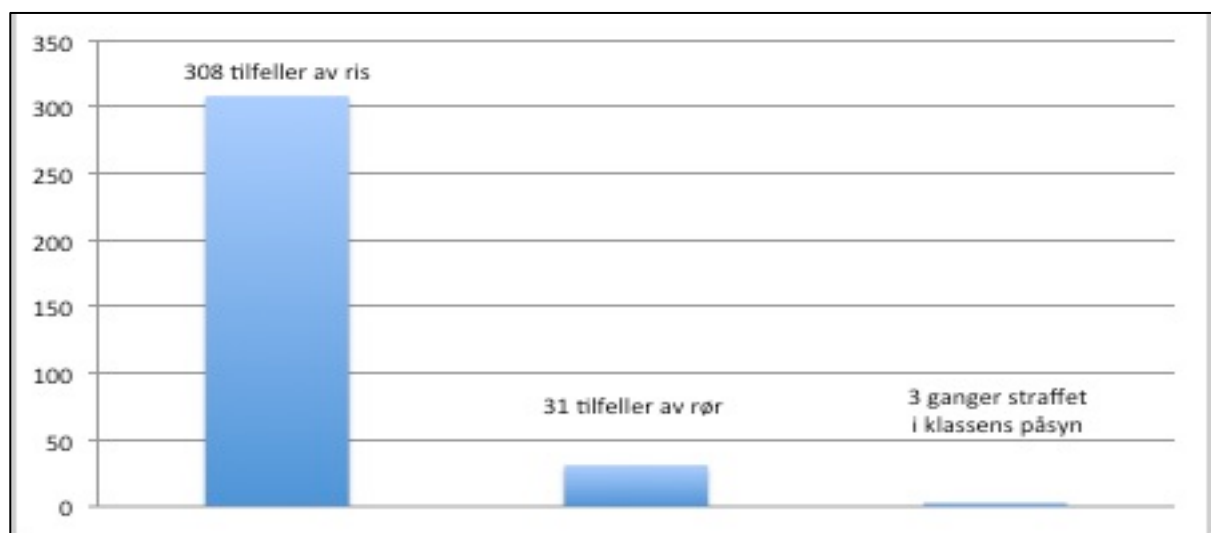

Straff i klassens påsyn ble svært sjeldent benyttet ved skulk. I løpet av hele perioden fra 1900 til 1935 var det bare registrert 19 slike saker. Det siste tilfellet hvor en elev ble straffet i påsyn av klassen for en slik forseelse, var i 1915 da en elev ble straffet med tre slag rør for å ha rømmet fra skolen.

Tyveri

I løpet av perioden 1900 til 1932 ble det registrert 339 tilfeller av tyveri i straffeprotokollene. Kategorien omhandler alle typer vinningskriminalitet, medregnet innbrudd og heleri. I alt 282 elever er registrert for slike forseelser. Ingen elev var registrert med mer enn tre saker. De 15 elevene som stod registrert med flest saker, var til sammen ansvarlig for 36 av registreringene. Kjønnfordelingen var like ujevn som for dårlig oppførsel og for skulk: Av de 282 registrerte elevene var 281 gutter og én jente. Jenten gikk i første klasse og ble straffet med tre slag ris av en lærerinne. Registreringene er ellers spredt utover et noe større tidsrom enn de foregående forseelsene. Fra 1901 til 1907 var det en jevn økning, før det kom en nedgang frem mot 1914. Utover 1920-tallet blir det markant færre registreringer og etter 1932 ble det ikke registrert et eneste tyveri.

Figur 2.9: Straffereaksjoner for tyveri

Straffereaksjonen var også her mest ris. I 308 tilfeller ble det benyttet ris som straffemetode, i 32 tilfeller rør. Tyveri ble i gjennomsnitt straffet med mellom fire og fem slag ris, mens det ved bruk av rør var vanlig å gi mellom tre og fire slag. Høyeste antall slag som ble gitt på

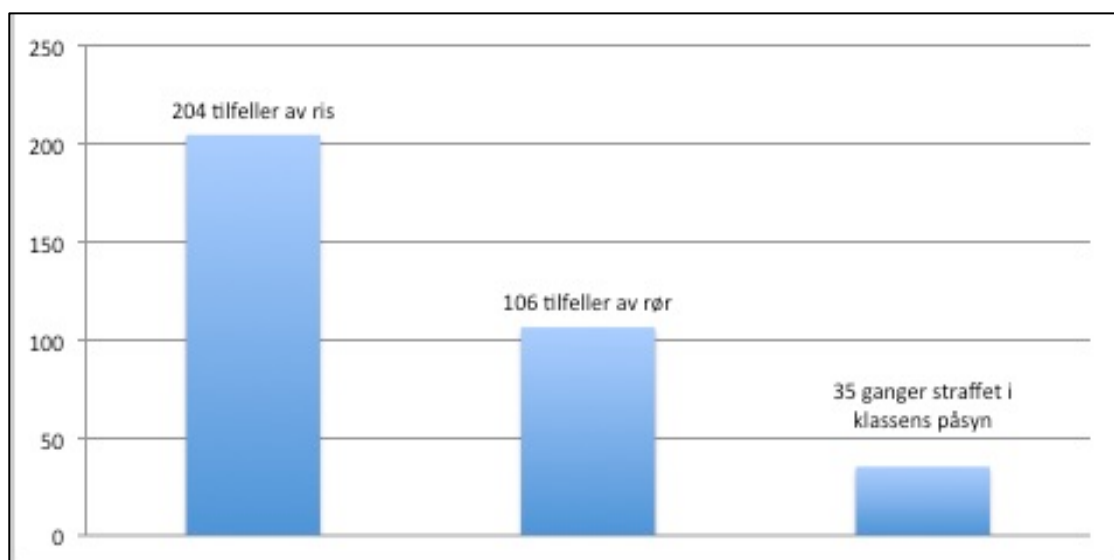
bakgrunn av tyveri, var 12 slag med ris. Dette ble gitt til en fjerdeklassing i 1915 etter at han var blitt utpekt som hovedmann bak et større tyveri. Straff i klassens påsyn var her ubetydelig (tre tilfeller).

En siste straff som særlig gjør seg gjeldende for denne kategorien, er politianmeldelser. Av forseelsene som før er omhandlet, var det kun noen få elever som ble politianmeldte. Her er situasjonen en annen. Av 339 registrerte tyverier ble 141 politianmeldt. Disse 114 tyveriene var registrert på 121 elever. 14 elever hadde to anmeldelser hver, ingen hadde flere. Det ser ellers ikke ut til at straffutmålingen på skolen lot seg påvirke av dette. Politianmeldte elever fikk samme straff på skolen som de elevene uten anmeldelse.

Dovenskap

Dovenskap er en forseelse som er ganske gjennomgående i protokollene. Dette omhandler elever som ble sett på som sløve eller late, lite lærevillige, ukonsentrert og med dårlig orden. I tillegg til de forseelsene som har fått denne spesielle «merkelappen», er det derfor også tatt med forseelser som «uorden» og «slurv». I protokollene er det registrert i alt 310 tilfeller av dovenskap fordelt på 254 elever. Kjønnfordelingen er som for skulk og tyveri, med kun én jente og mange gutter (253). Jenten som ble straffet, gikk i tredje klasse og ble straffet med fire slag ris av en lærerinne.

Figur 2.10. Straffereaksjoner for dovenskap

Tre fjerdedeler av registreringene, 227 registreringer, ble gjort mellom 1900 og 1907. Resten, ble registrert mer spredt de neste 20 årene fra 1908 til 1928. Etter 1928 ble det ikke registrert flere tilfeller av dovenskap.

Av straffereaksjoner var ris også her mest vanlig. Differansen mellom ris og rør er likevel mindre for denne forseelsen enn hva vi har sett tidligere. Ris ble gitt i 204 tilfeller, mens rør ble benyttet 106 ganger. Noe av forklaringen er nok at de fleste registreringene av denne forseelsen skjedde såpass tidlig i perioden, hvor bruk av rør var mer vanlig. Den siste saken hvor rør ble benyttet ovenfor dovne elever, var nemlig allerede i 1907. I gjennomsnitt ble det gitt fire slag med ris og tre slag med rør. Når det gjelder straff i klassens påsyn, ble dette utført 35 ganger. I forhold til det samlede antall forseelser av dovenskap var det høyere enn for andre typer forseelser. Elever som gjorde seg skyldig i dovenskap fikk altså oftere dette «straffetillegget» enn elever som oppførte seg dårlig, stjal eller skulket skolen.

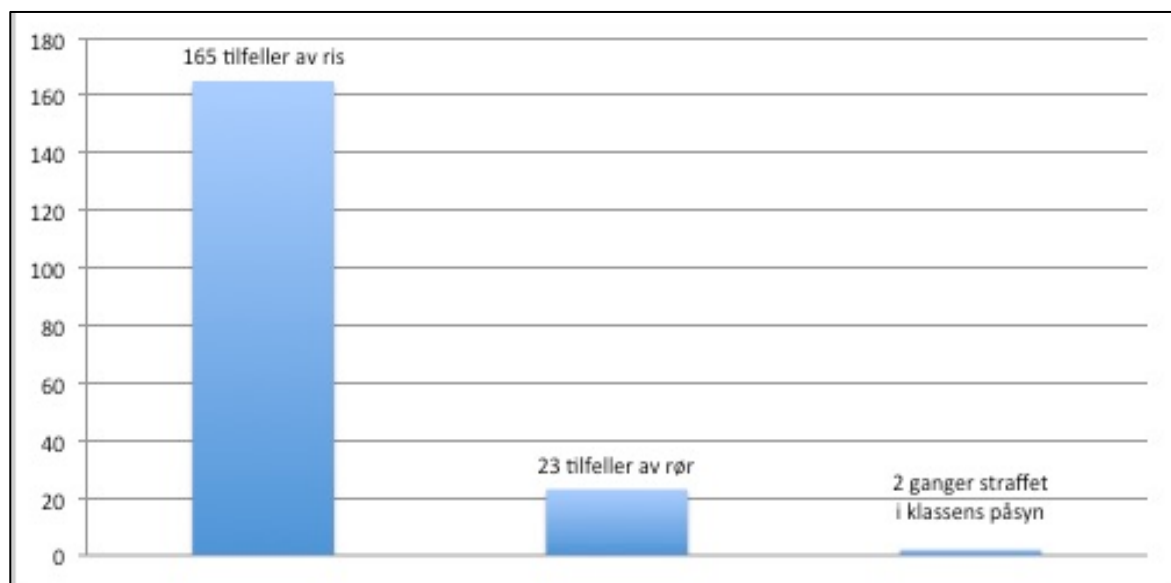
Vold

I protokollene er det registrert 188 tilfeller av vold. Disse ble begått av 177 elever, og de fleste er kun registrert én gang. Kategorien er vid og omfatter alt fra slagsmål og bråk utenfor skolen til mishandling og knivstikking. Protokollene inneholder som i andre saker få detaljer om selve forseelsen. En del av hendelsene skjedde på skolen, andre utenfor skolen og etter skoletid. Under denne kategorien var det ellers ingen jenter som ble registrert, det er med andre ord kun gutter det er snakk om.

Antall registreringer varierer en del fra år til år. Året med flest registreringer var i 1906 da det ble registrert 22 tilfeller. I 1911 var også antall registreringer høyere enn normalen. Deretter gikk antall voldsrelaterte saker nedover, og utover i 1920-årene er slike saker sjeldne. Siste registreringen er i 1933, og da hadde det gått seks år siden forrige voldstilfelle.

Når det gjelder straffereaksjon var det ris som i størst grad ble benyttet. Det ble gitt ris ved 165 anledninger, mens rør ble benyttet 23 ganger. I gjennomsnitt ble det gitt mellom fire og fem slag med ris for denne forseelsen, og fire slag med rør. Det høyeste antall slag med ris var ti, men det var også fem elever som fikk åtte slag. Det høyeste antallet med rør var seks slag. De fleste av disse tilfellene handlet om grovere forseelser.

Figur 2.11. Straffereaksjoner for vold

I likhet med tyveri var det også under voldssakene svært få som ble straffet i klassens påsyn. Dette ble bare benyttet ved to anledninger i 1903 og 1907. De øvrige ble straffet på kontoret. Politianmeldelser var det derimot relativt mange av. I 45 av tilfellene ble saken politianmeldt. To elever stod registrert med to anmeldelser hver, de resterende hadde kun én anmeldelse på seg. Straffeutmålingen på skolen for de anmeldte elevene ser ut til å ha vært den samme som de som ikke ble politianmeldt.

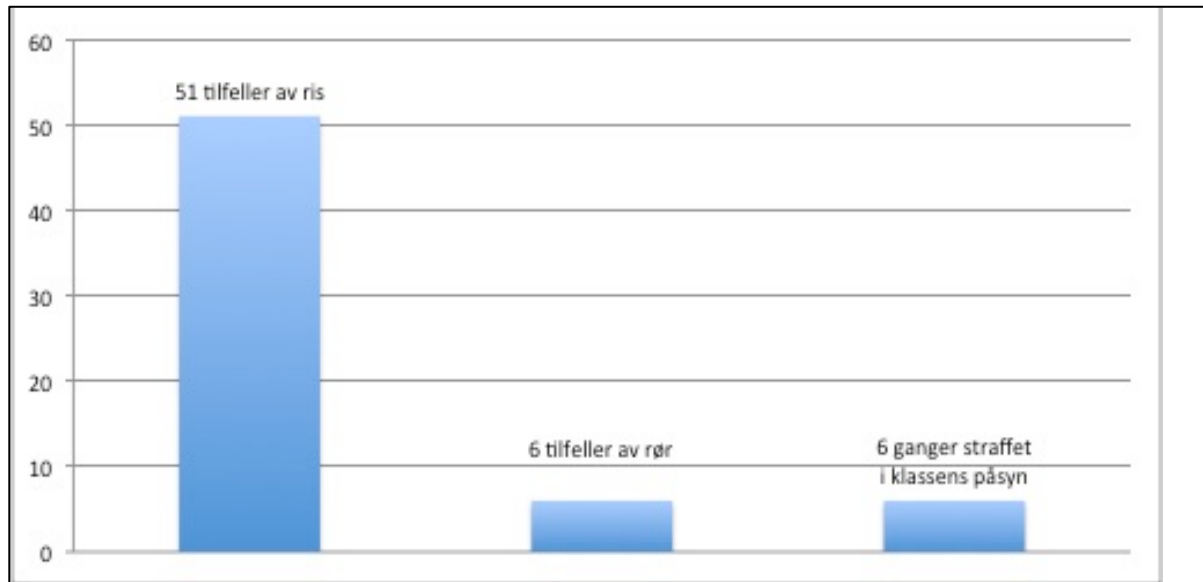
Hærverk

Hærverk er den forseelsen som ble registrert færrest ganger i straffeprotokollene, i alt bare 57 ganger. Forseelsene ble i protokollene oftest markert som hærverk, men også steinkasting og ruteknusing er tatt med under denne kategorien. Av de 55 elevene som stod bak, var to elever registrert to ganger, de resterende bare én gang. Som for voldshandlingene var det heller ikke her jenter involvert.

Med så pass få registreringer totalt var det naturlig nok svært få registreringer per år, flest i 1903 med åtte. Fra 1910 var det år helt uten slike registreringer, og etter 1921 opphører de helt. Reaksjonen på hærverket var i 51 tilfeller ris, mens rør ble benyttet seks ganger. Fire slag var gjennomsnitt i begge tilfelle, men noen elever måtte tåle seks slag. Avstraffelse i klassens

påsyn hørte også her til sjeldenhetene. I 1903 og 1905 ble det i hvert år utført tre avstraffelser i klassens påsyn. Etter 1905 er det ingen oppføringer av slik straff.

Figur 2.12. Straffereaksjoner på hærverk

Av politianmeldte saker er det for hærverk registrert 14 tilfeller. Ingen elever står oppført med mer enn én anmeldelse. Som ved andre typer forseelser ble også elevene som var anmeldt for hærverk, straffet på lik linje med de elevene som ikke var anmeldt.

Melding fra politiet

I 14 av registreringene er det ikke oppført hvilke type forseelse eleven hadde gjort seg skyldig i. Det eneste som er notert i protokollen er melding fra politiet. Derfor er det ikke mulig å plassere disse sakene under en bestemt kategori. Årsaken til at elevene ikke står oppført med registrerte forseelser, er mest sannsynlig at politiet har bedt skolen om å avstraffe elevene for forseelser de har gjort utenfor skoletid. Det samme kan nok være tilfelle i enkelte andre politianmeldte saker, men da er det alltid registrert hvilke forseelse eleven hadde gjort seg skyldig i. Som straffemetode ble det som oftest benyttet ris, men ved tre anledninger ble det benyttet rør. I gjennomsnitt ble det gitt fire slag med ris og fem slag med rør. Ingen av avstraffelsene skjedde i klassens påsyn.

Aktørene – elever og lærere

Fordelen med å presentere innholdet i straffeprotokollene kvantitativt er at den store mengden av data gir et godt innsyn i forseelsene omfang og type og reaksjonene som fulgte. Ulempen er at personene bak tallene har lett for å bli «gjemt og glemt». For å få et inntrykk av hvem disse var, skal jeg derfor ta for meg en del utvalgt data som kan gi aktørene et ansikt, samt hva som var deres bakgrunn. Aktørene er først og fremst elevene med sine ulike forseelser. Men når det gjelder protokollene for de fem skolene i Bergen er det også mulig se nærmere på de lærerne som stod for straffereaksjonene, deres bakgrunn, utdanning og virke i og utenfor skolen, for å prøve å finne ut om noe av dette kan være med på å forklare den virkeligheten som gjenspeiler seg i protokollene. Vi starter med elevene.

Et utvalg av hardt straffede elever

Jeg har gjort et utvalg på 20 elever. Elevene som er undersøkt nærmere, kommer fra de tre største eller mest innholdsrike protokollene; Nordnes skole, Fortunen skole og Lungegården skole. Informasjonen om deres bakgrunn er for størstedelen fra de senest tilgjengelige folketellingene, i 1900 og 1910. De tre største protokollene har alle elever fra denne perioden, mens de to andre protokollene (Haukeland og Ny-Krohnborg) er fra en senere periode. 15 av de 20 elevregistreringene er fra protokollen for Nordnes skole, mens de resterende fem er hentet fra Fortunen og Lungegården.

Utvalget av elever er gjort på bakgrunn av antall registrerte forseelser. Det er likevel ikke en «topp-20 liste» som blir presentert. Ut fra oversikten over hvilke elever som begikk flest forseelser innenfor hver skole, har jeg plukket ut de elevene som det var mulig å finne god informasjon om. Men felles for dem alle er at de er registrert med mange forseelser, fem eller flere. Utvalget er også begrenset av fødselsår. Den sist tilgjengelige folketellingen er fra 1910. Bare elever født før dette er dermed aktuelle. Elevene som har kommet med i utvalget, ble født i perioden 1890–1906. I tillegg til informasjonen om elevene i straffeprotokollene, har dette gitt følgende tilleggsinformasjon:

- Hvilke adresser elevene bodde på.
- Farens yrke, og eventuelt også morens yrke.
- Hvor mange søsken de hadde.

Adresse, yrke til far og antall søsken har jeg funnet på samtlige. Jeg har også funnet en del andre opplysninger for 15 av elevene. Det omhandler alt fra giftemål til arbeid eleven har blitt registrert med senere i livet. Dette vil bli behandlet senere. Først skal vi se på en kort, samlet oversikt over elevene.

De 20 utvalgte elevene står registrert med til sammen 128 forseelser, som gir et gjennomsnitt på nesten 6,4 forseelser per elev. For disse forseelsene ble de tildelt i alt 489 slag med ris og 117 slag med rør. Slagene er ujevnt fordelt siden antall forseelser varierer, men i gjennomsnitt ble disse elevene tildelt 30 slag hver i løpet av sin skolegang. Det var forholdsvis få forseelser som ble politianmeldt, kun fem. De fleste ble heller ikke straffet i klassens påsyn, bare åtte av 126. Det syntes å være et forholdsvis lite antall ettersom straff i klassens påsyn ble brukt nokså aktivt i denne tidlige perioden.

Av den informasjon som er blitt funnet om elevene utenom straffeprotokollene, så tegnes det fort et bilde av barn født i arbeiderklassefamilier. At elevene i utvalget kom fra slike familier, er ingen overraskelse da de undersøkte straffeprotokollene er fra skoler i mer eller mindre utpregede arbeiderklassestrøk rundt om i Bergen. Men også innenfor arbeiderklassen kunne kårerne variere, og det er tydelig at mange av disse elevene kom fra familier i relativt trange kår.

Blant annet hadde 9 av de 20 elevene fedre som var uten fast arbeid, såkalte løsarbeidere. Far arbeidet da ikke fast noe sted, men arbeidet der han fikk en mulighet. Ingen av ektefellene til disse fedrene var heller i arbeid. Når søskenflokkene i tillegg kunne være ganske store, så ble det ofte mange munnar å mette med en dårlig og ikke minst usikker økonomi som utgangspunkt. Hvordan dette påvirket barna, er ikke alltid like lett å vite. Det som er et faktum, er at mange barn på denne tiden var i såkalt «kondisjon», at de arbeidet utenom skoletid for å spe på familiens økonomi. Det gjaldt både gutter og jenter. Arbeidet kunne være tidkrevende og fysisk tungt.

De som for eksempel jobbet som løpergutt eller løperjente for en kolonialhandel eller en bakerbutikk, måtte bære tunge korgar med varer rundt til kundene. Mange gutter arbeidet også på reperbanene. Det var vanlig praksis for skolene i Bergen på denne tiden at halvparten av elevene gikk på skolen om formiddagen og året etter om ettermiddagen. Jobbet du som

”repslagergutt”, kunne du da arbeide fra 7 om morgenen til klokken 12 på formiddagen for deretter å gå på skole om ettermiddagen.⁵⁴

At dette må ha hatt innvirkning på disse elevenes prestasjoner på skolen, kan det ikke være særlig tvil om. I ettertid er det ikke vanskelig å forstå at de ofte møtte til skoledagen både uforberedt og trette. Det ser likevel ikke ut til at lærerne på denne tiden hadde noen forståelse eller sympati for disse elevenes situasjon. At en god del elever havnet i straffeprotokollene på bakgrunn av dette, er således svært sannsynlig.⁵⁵

En som fikk kjenne dette på kroppen var Bjarne ved Nordnes skole. Han ble født i 1896, og ble etter hvert en del av en søskenflokk på åtte. Faren var løsarbeider og da han vokste til, fikk Bjarne selv arbeid som løpergutt. I løpet av sin skolegang ble han straffet for seks forseelser. Den første forseelsen skjedde allerede i 1. klasse, de resterende da han gikk i 4. og 5. klasse. Forseelsene han ble straffet for, gjenspeiler det bildet som ble beskrevet ovenfor. I 4. og 5. klasse ble han i løpet av halvannet år straffet to ganger for dovenskap, to ganger for slett oppførsel og en gang for skulk og løgn.

At Bjarne sitt arbeid utenfor skolen gjerne tærte på kreftene, og dermed også hans fokus på skolen, er en nærliggende forklaring, uten at dette ser ut til å ha blitt møtt med forståelse fra lærerne. Hadde ikke eleven gjort leksen eller møtt opp uforberedt? – Dovenskap. Var eleven trøtt og uoppmerksom i timen? – Slett oppførsel. Kunne det finnes noen bakenforliggende årsaker til dette? – Uinteressant. Dette er satt litt på spissen og kanskje ikke det hele og fulle bildet av hvordan mange lærere tenkte. Ut fra datidens skole er det likevel neppe noen stor overdrivelse av det som var virkeligheten.

Av de 20 elevene som er undersøkt nærmere, er det bare denne Bjarne fra Nordnes skole som i folketellingen var registrert «i kondisjon». Men for barn var det ikke vanlig å registrere slike opplysninger. Trolig gjaldt dette derfor flere, om ikke de fleste, uten at det kan fastslås med sikkerhet. Om en elev var i kondisjon eller ikke, var mest avhengig av familiens økonomiske situasjon. I familier der fedrene var løsarbeidere, og dermed med lav og usikker inntekt, har nok behovet for å sende barna i kondisjon vært større enn i andre familier. Det samme gjelder nok en del barn til fedre i fast arbeid, der inntekten likevel var lav.

---

⁵⁴ Handal 1983/1991: 11

⁵⁵ Handal 1983/1991: 11

Ifølge statistikk fra Statistisk Sentralbyrå hadde en vanlig norsk husholdning i 1906–1907 et årlig budsjett på 1183 kroner. Av dette gikk 58 % til mat og 14 % til klær og sko. 72 prosent gikk altså med til å kle og fø familien.⁵⁶ Til sammenligning brukte en gjennomsnittsfamilie i 2012 vel 17 % av budsjettet på mat og klær.⁵⁷ Men i yrkene til de fleste fedrene i utvalget som ikke var løsarbeidere, blant annet en bødkersvenn (dvs. svenn i tønnebakeryrket), en matros, en sagfiler, en kontorist, en arbeider i en kolonialbutikk og to blikkenslagerarbeidere, lå inntektene godt under dette gjennomsnittet. For eksempel var daglønnen for en bødkersvenn kr. 3,42, noe som gav en årslønn på ca. 1000 kroner. På denne inntekten skulle han fø kone og syv barn, som var fire personer mer enn det gjennomsnittlige husholdningsbudsjettet i 1906–1907 opererte med.

Tilsvarende hadde en fullbefaren matros en månedslønn på 50 til 51 kroner, avhengig om han arbeidet på seil- eller dampskip. Det utgjorde en årsinntekt på 612 kroner.⁵⁸ Med nesten 600 kroner under gjennomsnittsbudsjettet for husholdningene i denne perioden skulle han brødfø seks personer. To andre av fedrene arbeidet som blikkenslagerarbeidere, begge med store husholdninger, den ene på 9, den andre på hele 11 personer. Uten at det er spesifikt nevnt hva lønnen var for denne yrkesgruppen, så lå nok også denne gruppen under gjennomsnittet. Alt i alt synes de fleste familiene å ha hatt lite å rutte med økonomisk. At fedrene sine inntekter alene ikke har strukket til i alle tilfeller, og at andre i husholdningene har måtte hjelpe til, er nok derfor svært sannsynlig.

Om og hvordan elevenes sosiale bakgrunn har vært medvirkende til de mange registreringene i straffeprotokollene, er vanskelig å bevise. Men det finnes klare indikasjoner på dette. Dersom vi ser på den samlede oversikten over hvilke forseelser disse elevene begikk, så viser det seg at forseelser som skulk, dårlig oppførsel og dovenskap står for 75 % av i alt 128 forseelser. Tyveri, vold, hærverk og løgn står hovedsakelig for de resterende 25 %. Årsaken til dette kan være flere. Ulike lærevansker kan selvsagt være en grunn, latskap en annen, men uansett hvordan man vrir og vender på det er det i hvert fall ikke høyt motiverte elever som her er registrert i straffeprotokollene.

---

⁵⁶ Mørk 1999, Statistisk Sentralbyrå: <https://www.ssb.no/inntekt-og-forbruk/artikler-og-publikasjoner/tidoblet-forbruk-paa-1900-tallet>

⁵⁷ Statistisk Sentralbyrå 2013: <https://www.ssb.no/inntekt-og-forbruk/statistikker/fbu>.

⁵⁸ Månedshyrer for sjøfolk. 1890-1920: <http://www.ssb.no/a/histstat/aarbok/ht-0605-254.html>.

Lærerne som straffet – hvem var disse tuktemestrene?

Det er en spesiell opplevelse å lese gjennom protokollene for bruk av straff i skolen. De er systematiske, detaljerte, men også nøkterne. Ingen store avhandlinger, men kort og presis informasjon om de enkelte hendelsene, side opp og side ned. Det er mennesker bak alle oppføringene, men det ser ut som et slags regnskap. Loven krever sitt og skolen følger opp, ryddig, ordentlig og pliktoppfyllende, som en kontrast til forseelsene og elevene som står oppført. Ingenting syntes utelatt. Alt ble ført ned, også navnene på de lærerne som utførte straffen. Ingenting ble skjult. Lærerne utførte sin plikt, i sin tid, i sitt samfunn. 100 år senere står de samme navnene fortsatt nedskrevet ved slutten av hver oppføring. Hvem var så de ulike lærerne, hva gjorde de og hvor kom de fra? For å få et bedre bilde av dette må vi ta et steg tilbake og se litt mer på skolehistorien, og da med fokus på hvordan lærerne kom i den posisjonen de hadde ved århundreskiftet.

Lærernes posisjon i samfunnet

Selv om loven for allmueskoler allerede ble vedtatt i 1739, var skoletilbudet vekslende og lite strukturert i tiden frem mot 1800-tallet. Den pliktige skolegangen var på fem år, fra syv-årsalderen og frem mot tolvårsalderen. Det ble likevel knapt bygget skoler i Norge som følge av denne loven. I stedet ble forordningen starten på omgangsskolene i bygdene, der en ansatte lærere som gikk mellom grendene og underviste på de ulike gårdene. Statusen til lærerne var lav og man så deres oppgave mest som en støttefunksjon for hjemmets religiøse og moralske oppdragelse. Kompetansen til lærerne var heller ikke all verden. De var gjerne lokale gutter som var blitt plukket ut og gitt enkle instruksjoner av presten.⁵⁹

Loven fra 1739 gjaldt ikke innenfor bygrensene, men utviklingen her stod ikke stille av den grunn. Allerede i 1719 kom det en kongelig forordning om ”Cathechisation” i Bergen. Den påla byens barn oppmøte i kirken til katekismeopplæring ved ”en dertil antagen skikkelig Student”, som skulle bli lønnet gjennom innsamling av kollekt i kirken.⁶⁰ I Nykirkens sogn ble det undervist etter denne modellen allerede i 1720, mens Domkirken og Korskirken fulgte etter i 1722.

---

⁵⁹ Byantikvaren 2013: 13

⁶⁰ Byantikvaren 2013: 14

Denne måten å finansiere undervisningen på ble grunnlaget for de nye sogneskolene som ble opprettet i tiden etter. Man så nemlig at etter at utgifter til klær, materiell og lærere var betalt, sto man igjen med et overskudd. Innsamlingen ble intensivert, og tyve år senere ble de første sogneskolene grunnlagt.⁶¹ Disse var mer åpne og også jenter fikk plass på skolebenken, dog bare et lite mindretall. Christi Krybbe i Korskirkenes sogn kom først, men innen århundret var omme hadde Bergen fått ytterligere tre slike skoler. Totalt rommet sogneskolene 10–12 % av byens barn på slutten av 1700-tallet. De resterende måtte enten betale for undervisningen eller nøye seg med den enkle undervisningen som fortsatt ble gitt i kirken.⁶²

I løpet av 1800-tallet økte byens befolkning med nær 75.000 mennesker. Arbeidslivet ble industrialisert, differensiert og spesialisert. Disse endringene ble også samfunnet rundt, ikke minst skolen, nødt til å tilpasse seg. Særlig fikk to nye lover stor innvirkning på utviklingen av skolen både i byen og på landet. Den første var lov om allmueskoler på landet, vedtatt i 1827. Den andre var byskoleloven i 1848.

Loven om allmueskoler i 1827 påbød at det skulle være såkalt *fast skole* ved alle hovedkirker og ved fabrikkmessige anlegg eller bruk med minst 30 arbeidere.⁶³ Fast skole skulle være det normale, mens omgangsskolen skulle være unntaket. Likevel var det ikke før landsskolene fikk en ny lov i 1860 at utviklingen for alvor skjøt fart. Selv etter loven fra 1827 gikk fortsatt 80 % av barna i omgangsskole. Dette fungerte ikke lenger. Den nye loven påla nå alle landkommunene å bygge faste skoler. Fire tiår senere var det blitt bygget 5500 skolehus rundt om i landet og omgangsskolen forsvant mer eller mindre. I distriktene rundt Bergen fikk blant annet Eidsvåg (1876), Nygård (1878), Hjellevad (1894) og Mjølkeråen (1895) faste skoler i denne perioden.⁶⁴

Byskoleloven fra 1848 hadde en lignende hensikt. Utdannelse var blitt viktig og det var nødvendig å få alle barn inn i skolen, ikke bare de privilegerte. I tiårene som fulgte, ble det opprettet en rekke nye allmueskoler i kommunal regi. I 1875 var det åtte slike allmueskoler i Bergen med en kapasitet på 3000 elever. Videre styrket loven det verdslige aspektet ved skolen. Skolen fikk for første gang en målsetting utenom det religiøse. Formålet med skolen var ifølge denne loven å ”understøtte den huuslige Opdragelse i at bibringe Ungdommen en sand christelig Oplysning og derhos at forskaffe den de Kundskaber og Færdigheder som

---

⁶¹ Byantikvaren 2013: 14

⁶² Byantikvaren 2013: 15

⁶³ Thune 2015: https://snl.no/Norsk_utdanningshistorie.

⁶⁴ Byantikvaren 2013: 18

ethvert medlem av Statssamfundet bør besidde”.⁶⁵

Parallelt med utbyggingen av allmueskolen måtte også lærerutdanningen styrkes. Stortinget hadde fra 1820-tallet opprettet en rekke seminarer, hvor det første ble etablert i Trondenes i Troms i 1826. Videre kom det seminarer i Asker, Klæbu og på Stord.⁶⁶ Delvis som et resultat av dette økte statusen til lærerne i tiden som fulgte. Mens de som var omgangsskolelærere rangerte langt nede på bygdens statushierarki, ble lærerne nå lokale lederskikkelser, nasjonale strateger og forvaltere av den progressive, nasjonale dannelsen.⁶⁷

Mot slutten av 1800-tallet fant en gjerne to hovedgrupper av lærere. Den ene gruppen var ugifte kvinner fra byens borgerskap. Skoleloven fra 1869 hadde åpnet opp muligheten for at kvinner kunne bli lærere i allmueskolens lavere trinn. Hovedvekten av de kvinnelige lærerne hadde tilhold i byskolene. Dette var god økonomi for bykommunene da kvinner fortsatt ble lønnet lavere enn sine mannlige kolleger. I 1890 utgjorde kvinnene 60 % av lærerne i Bergen. I landsskolene var andelen kvinnelige lærere vesentlig lavere, helt ned mot 10 %.⁶⁸ Den andre gruppen av lærere var mannlige seminarister fra landet. Her ble læreryrket etter hvert et populært yrke for talentfulle bondesønner uten odal.⁶⁹

I 1890 arbeidet i alt 96 kvinner og menn som lærere i Bergen.⁷⁰ I årene som fulgte, ble det opprettet flere skoler rundt om i byen. Allmueskolen gikk samtidig over til å bli folkeskole, og åpnet dermed dørene for enda flere elever, noe som igjen førte til flere lærere. Dette ser en tydelig i årsberetningene for Bergens folkeskole. I 1900 arbeidet 226 lærere i folkeskolen i Bergen, 146 av dem kvinner.⁷¹ I årene fremover var det en jevn økning i lærerstaben, og da Nordnes skole ble åpnet i 1903, var antallet steget til 249.⁷² Skolen fortsatte å få større ansvar med stadig nye lover og forskrifter. Hele utviklingen førte til at læreryrket fikk en mye mer fremtredende plass i samfunnet. Lærerne var sitt ansvar bevisst, noe vi har fått et innblikk i gjennom det foregående. Vi skal nå se nærmere på et utvalg av de lærerne som står oppført i straffeprotokollene. Hvem var de? Hvor kom de fra? Og hva preget deres virke som lærere og samfunnsborgere?

---

⁶⁵ Byantikvaren 2013: 17-18

⁶⁶ Thune 2015: https://snl.no/Norsk_utdanningshistorie

⁶⁷ Byantikvaren 2013: 19

⁶⁸ Byantikvaren 2013: 19

⁶⁹ Se note 68

⁷⁰ Se note 68

⁷¹ Bergens folkeskole – Skolestyrets årsberetning 1900: 19

⁷² Bergens folkeskole – Skolestyrets årsberetning 1903: 34

De fremste tuktemestrene

Det er vanskelig å bla gjennom protokollene uten å legge merke til tre spesifikke kolonner på høyre side. ”Straffen udøvet” står som en hovedtittel, med følgende undertitler eller kolonner: ”i klassens påsyn”, ”af” og ”i overvær af”. Utover 1900-tallet ble det mer eller mindre slutt på avstraffelse i klassens påsyn. Derfor er det i hovedsak svart ”nei” under denne kolonnen. De to andre kolonnene derimot varierer litt, men det var alltid to lærere involvert: En som slo, og en som så på eller observerte avstraffelsen. De kunne bytte på oppgavene – rullere i rekkene – men alltid to. Navnene står der og slagene står der. Så hvem var de?

I alt har jeg notert ned 96 forskjellige lærere som utførte legemlig avstraffelse i de aktuelle bergensskolene. 13 av disse var kvinnelige lærere, resten menn. Med tanke på at over 65 % av lærerstaben i Bergen i begynnelsen på 1900-tallet var kvinner, så kan en stille spørsmålet om hvorfor de var såpass underrepresentert her. Svaret er nok ganske enkelt. Som vi har sett, var det i all hovedsak gutter som ble straffet, og når gutter skulle straffes, var dette vanligvis de mannlige lærerne sin oppgave. Kun ved ni anledninger var det en kvinnelig lærer som straffet en gutt. Dette hørte med andre ord til sjeldenhetene.

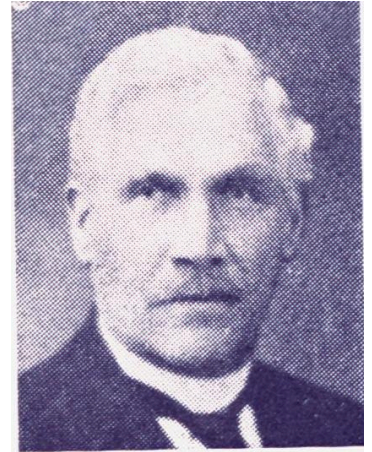
Lærerne som er valgt ut i det følgende, er alle menn. Utvalget er gjort på bakgrunn av tre faktorer. For det første ønsket jeg å vise noen av lærerne som i størst grad tok i bruk legemlig avstraffelse, noe som førte til at de kvinnelige lærere raskt falt fra. For det andre ønsket jeg representanter fra flere ulike protokoller/skoler. Og for det tredje måtte det være mulig å finne informasjon om disse lærerne utover det som stod i protokollene. Ni lærere er valgt ut. Noen var kjente lærerstørrelser i samtiden, andre ikke. Felles for de fleste var at de var svært «slagkraftige». De utvalgte lærerne sto således for godt over en femtedel av alle avstraffelsene, og til sammen tildelte de hele 2574 slag med ris og 537 slag med rør.

Olav Vevle

Født: 30 november 1862 i Haus i Hordaland.

Foreldre: Bonde Anders Nilsen og Marta Olsdatter Vevle

Utdanning: Stord lærerskole, 1882.⁷³

Olav Vevle var lærer en rekke steder, blant annet i Vossestranden, Haus og Årstad.⁷⁴ Etter det han selv kommenterer som «en komisk trøblete affære», ble han ansatt på Fortunen folkeskole i Bergen i 1896.⁷⁵ Her arbeidet han frem til 1910 da han overtok som skoledirektør i Bjørgvin.

Utenom sitt arbeid som lærer engasjerte Vevle seg i avholdsarbeid. Han var svært opptatt av alkoholen sine skadevirkninger og ønsket å opplyse sine medborgere om dette. Engasjementet for avholdssaken førte til at han i en fireårsperiode var redaktør for avholdsbladet ”Vaaren”, samt tre år for bladet ”Fremad”.⁷⁶

I tillegg var Vevle formann i Hordalands Vinstrelag (Venstre) og medlem av styret for mål-laget Vestmannalaget. Han mente selv at denne trekløveren av verv gjorde han noe upopulær blant enkelte bergensere, og at dette var noe av grunnen til at han fikk litt trøbbel med å få arbeid i Bergen.⁷⁷ Men arbeid fikk han som nevnt på Fortunen folkeskole. Det er ved denne skolen vi finner Vevle i protokollene.

Fra 1900 til 1910 står Olav Vevle oppført med 58 tilfeller av legemlig avstraffelse, 38 med ris og 20 med rør, til sammen 225 slag. I gjennomsnitt tildelte han fire slag med ris og tre slag med rør. Han straffet aldri elevene i klassens påsyn, noe som var mer normalt på denne tiden enn senere. De fleste avstraffelsene gjaldt skulk eller dovenskap. Ved en anledning gav han syv slag med ris til en elev som hadde skulket skolen i flere dager. I tillegg til dovenskap og skulk kom fem avstraffelser for vold og fire for tyveri.

---

⁷³ Espeland (red.) 1934: 1310 - Bildet av Vevle er hentet fra samme publikasjon. Det samme gjelder bilder av de øvrige lærerne.

⁷⁴ Espeland (red.) 1934: 1310

⁷⁵ Vevle 1937: 125

⁷⁶ Vevle 1937: 274

⁷⁷ Vevle 1937: 123

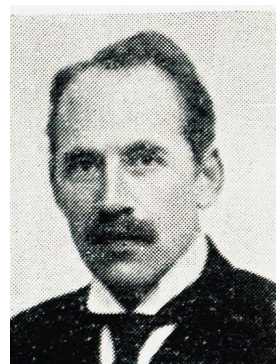

Bernhard Johannessen Aarhus

Født: 1. Juni 1880 i Bergen.

Foreldre: Båtsmann Severin Johannessen og Bergithe Mjelde.

Utdanning: Volda lærerskole, 1906.⁷⁸

Bernhard Aarhus startet sin lærerkarriere i Bodø hvor han arbeidet fra 1908 til 1909. I 1909 fikk han jobb ved Nordnes folkeskole i Bergen, hvor han arbeidet sammenhengende, med noen unntak, frem til sin død i 1947.⁷⁹ I 1912 tok han et universitetskurs i Cambridge i England etter å ha fått kommunalt stipend. Våren 1926 fikk han et nytt stipend for å besøke engelske skoler. Han var medlem av Bergen skolestyre fra 1920 til 1926. Fra 1924 var han også medlem av Nykirkens menighetsråd, og fra 1931 medlem av Bergens kirketilsyn.⁸⁰

Fra 1909 til 1923 står Bernhard Aarhus oppført med 51 tilfeller hvor han benyttet seg av legemlig avstraffelse, alle med bruk av ris. Til sammen gav han de straffede elevene 227 slag. I gjennomsnitt tildelte Aarhus 4,5 slag for hver forseelse, med seks slag som det meste ved fire anledninger. Han straffet aldri noen elever i klassens påsyn. Avstraffelsene gjaldt blant annet 18 tilfeller av skulk, 15 tilfeller av tyveri og 5 tilfeller av vold. I 13 av tilfellene var elevene politianmeldt.

Hjalmar Birkeland

Født: 17. mars 1880 i Bergen

Foreldre: Vognmann Jacob Olsen og Juliane Birkeland

Utdanning: Notodden lærerskole, 1901.⁸¹

Etter ferdig lærerutdanning på Notodden tok Hjalmar Birkeland Statens gymnastikkurs i 1902. I denne perioden arbeidet han også som lærer ved Klyve skole i Solum, hvor han sluttet i 1903.⁸²

Deretter begynte han ved Nordnes skole, hvor han arbeidet helt

---

⁷⁸ Espeland (red.) 1934: 87

⁷⁹ Nygård 2016: https://lokalhistoriewiki.no/index.php/Bernhard_J._Aarhus

⁸⁰ Espeland (red.) 1934: 87

⁸¹ Espeland (red.) 1934: 188

⁸² Espeland (red.) 1934: 188

frem til 1949.⁸³ Elevene husket senere Birkeland som en sindig lærer. En forteller om en solfylt maidaag hvor de arbeidet med skjønnskrift. Birkeland satt ved kateteret og det var nesten helt stille i klasserommet. Det eneste som brøt stillheten var fuglesangen utenfor og lyden av penn mot papir: «Så kremter lærer Birkeland som bare han kan gjøre det. Vi ser forventningsfulle opp. Jo, der åpner han den velkjente bok, og det lyser i tredve par øyne. Og så drar vi atter videre, sammen med Selma Lagerlöf på Nils Holgersons vidunderlige reise.»⁸⁴

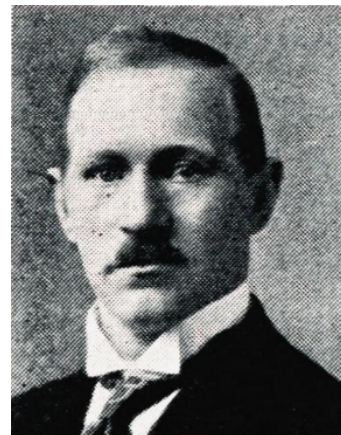
Fra 1904 til 1928 står Hjalmar Birkeland oppført med 61 tilfeller hvor han benyttet seg av legemlig avstraffelse, kun én gang med bruk av rør, resten ris. Totalt tildelte han de straffede elevene 264 slag, litt i overkant av fire slag i hvert tilfelle. Birkeland straffet aldri noen elever i klassens påsyn. I 27 tilfeller ble elevene straffet for dårlig oppførsel eller dovenskap, videre 15 tilfeller for skulk, fem tilfeller for tyveri og ni tilfeller for vold.

Peder Julseth

Født: 10. juli, 1879 i Fræna i Romsdal.

Foreldre: Bonde Jon Pederson Julseth og Ingeborg Holen

Utdanning: Volda lærerskole, 1900.^{85 86}

Peder Julseth var en utdanningsglad og engasjert samfunnsborger. I tillegg til utdanningen ved Volda lærerskole gjennomførte han blant annet Statens gymnastikk- og songskule i 1904 og Sløydiskulen i Molde i 1909. Så sent som i året 1921–1922 tok han kurs ved Norges lærerhøgskole. I begynnelsen av sin lærerkarriere arbeidet han flere steder, da Kristiansund, Stavanger og i Ski. Senere var han tilsatt som lærer ved Ant. Johannessens handelsskole, før han gikk over som matematikk- og sløydlærer ved Den norske mellomskulen i Bergen. Han var også norsklærer ved Bergens Fagskole, kasserer ved skolesparekassen, samt formann i Bergen lærerlag og medlem av skolerådet.⁸⁷ Utenom arbeidet og vervene i skolesammenheng var han formann i bondeungdomslaget «Ervingen» i en periode.

---

⁸³ Schiong 1954: 61

⁸⁴ Schiong 1954: 57

⁸⁵ Espeland (red.) 1934: 688

⁸⁶ Folketelling 1900, Fræna: https://digitalarkivet.arkivverket.no/nn-no/ft/bosted_land/bf01037402000390.

⁸⁷ Espeland (red.) 1934: 688

I perioden 1906 til 1941 arbeidet Julseth som lærer ved Nordnes folkeskole. Som lærer engasjerte han seg i ulike pedagogiske spørsmål. Han var nytenkende og utforskningsvillig. På slutten av 1920-tallet reiste han til Sveits og Tyskland for å observere deres skolepraksis, og erfaringene derfra delte han med andre lærere når han kom hjem.⁸⁸ Julseth var også opptatt av forholdet skole–hjem, og mente at god kommunikasjon var viktig for at samarbeidet skulle bli best mulig. I 1938 overtok han stillingen som overlærer ved Nordnes i 1938.⁸⁹

Fra 1906 til 1920 står Julseth oppført med 54 tilfeller av legemlig avstraffelse, 51 med ris og tre med rør. Totalt tildelte han 264 slag i løpet av perioden, med et gjennomsnitt på nærmere fem slag. Det meste var 8 slag, som en elev fikk for slett oppførsel i 1907. Julseth straffet 18 elever for skulk, 13 elever for dårlig oppførsel eller dovenskap, 12 for tyveri og 11 elever for vold. Han straffet aldri noen elever i klassens påsyn.

Gerhard Haaland

Født: 25. april, 1876 i Kyrkjebø i Sogn.

Foreldre: Bonde Aslak Haaland og Sigrid Søreide

Utdanning: Notodden lærerskole, 1898.⁹⁰

I tillegg til eksamen ved Notodden lærerskole tok Gerhard Haaland Statens gymnastikkurs i 1902. Han arbeidet ved Kristiansunds pikeskole fra 1899 til 1903. Da flyttet han til Bergen og ble lærer ved Bergen folkeskole.⁹¹ Haaland var ifølge protokollene først ansatt ved Lungegården skole, før han i 1916 flyttet over til Haukeland skole. Der arbeidet han frem til 1941.⁹² I tillegg til skolearbeidet skrev Haaland flere bøker, blant annet barneboken *Dum-Johan* og *300 kristelige fortellinger* til bruk i undervisning og forkynnelse.⁹³ Han var dessuten lærebokforfatter, blant annet med en lærebok i norsk grammatikk og rettskrivingslære.⁹⁴

I perioden 1912 til 1929 står Haaland oppført med i alt 71 tilfeller av legemlig straff, 65 med ris, seks med rør. Totalt delte han ut 325 slag, i snitt litt i overkant av 4,5 slag i hvert tilfelle,

---

⁸⁸ Schiong 1954: 30

⁸⁹ Schiong 1954: 35

⁹⁰ Espeland (red.) 1934: 476

⁹¹ Espeland (red.) 1934: 476

⁹² Frølich m.fl. 1996: 166

⁹³ NRK: http://www.nrk.no/nyheter/distrikt/nrk_sogn_og_fjordane/fylkesleksikon/1392658.html

⁹⁴ Frølich m.fl. 1996: 169

med syv slag som det meste grunnet dårlige oppførsel. 32 av sakene kom i kategorien dårlig oppførsel eller dovenskap. Skulkeri stod for 20 saker, tyveri for 12. Haaland straffet aldri elevene i klassens påsyn.

Barnelius Sørfonden

Født: 9. jan, 1874 i Fitjar i Hordaland.

Foreldre: Bonde Amund Sørfonden og Anna Vinnes

Utdanning: Stord lærerskole, 1898.⁹⁵

Barnelius Sørfonden startet sine lærerkarriere i Fitjar, hvor han arbeidet i perioden 1898 til 1902. Han reiste deretter videre og arbeidet på Ulvsnesøy skolehjem i perioden 1902 til 1906.⁹⁶ Fra 1906 arbeidet Sørfonden i Bergen folkeskole, det meste av tiden ved Lungegården skole,⁹⁷ før han i 1928 ble overført til Krohnengen der han fikk stilling som overlærer.⁹⁸

Utenom skolen var Sørfonden svært musikkinteressert. I 1912 stiftet han et guttemusikkorps ved Lungegården og ledet dette de første årene.⁹⁹ Da han senere tiltrådte som overlærer ved Krohnengen, forslo han i et lærerrådsmøte å opprette et guttemusikkorps også der. Dette fant gehør og det ble nedsatt en komité som skulle ta seg av saken. Etter en pengeinnsamling ble det kjøpt inn instrumenter og 15. september 1929 ble korpset stiftet med ”22 musikanter, som – etter grundige prøver blant 60 aspiranter – var funnet skikket.”¹⁰⁰

I protokollen for Lungegården skole står Sørfonden oppført med 17 tilfeller av legemlig avstraffelse fra 1912 til 1919, 16 med ris og ett med rør. I alt delte han ut 77 slag, i snitt 4,5 slag, med åtte som det meste, da på bakgrunn av dårlig oppførsel. Dårlig oppførsel og/eller dovenskap var bakgrunnen for ni av tilfellene, seks tyveri og to skulk. Heller ikke Sørfonden straffet elevene i klassens påsyn.

---

⁹⁵ Espeland (red.) 1934: 1215

⁹⁶ Espeland (red.) 1934: 1215

⁹⁷ Schiong 1990: 63, 77

⁹⁸ Solberg 1930: 39

⁹⁹ Schiong 1990: 81

¹⁰⁰ Selberg 1930: 39-40

Magnus Edvard Frostad

Født: 9. august, 1873 i Vestnes i Romsdal.

Foreldre: Bonde Peter Frostad og Nikoline

Utdanning: Lærerskoleutdanning 1894, middelsskoleutdanning 1901 og artium 1903.¹⁰¹

Magnus Frostad startet sin lærerkarriere som lærer i Suldal, hvor han arbeidet i perioden 1894 til 1899. Videre arbeidet han som lærer ved Farsund middelskole i perioden 1899 til 1902. I 1903 fikk han arbeid ved Nordnes folkeskole, hvor han var ansatt frem til 1916. Han gikk deretter videre til å bli lærer ved Sydneshaugen middelskole og gymnasium. Deler av utdanningen tok han samtidig som han arbeidet som lærer.¹⁰² Han var gift med lærerinnen Janna Frostad (f. 1875), som i perioden 1904–1912 også arbeidet ved Nordnes folkeskole.^{103 104}

I straffeprotokollen til Nordnes skole står Magnus Frostad oppført med 63 tilfeller av legemlig avstraffelse fra 1902 til 1914, 50 med ris og 13 med rør. I alt delte han ut 244 slag, for ris var snittet fire slag, for rør tre slag. Det meste var åtte slag, hvor en elev hadde møtt opp beruset på skolen. 23 av avstraffelsene skyldes dårlig oppførsel, 17 skulk, 13 tyveri, 8 dovenskap, samt én avstraffelse for hærverk og én for vold. Seks ganger skjedde avstraffelsen i klassens påsyn.

Olav Hoprekstad

Født: 4. april, 1875 i Vik i Sogn.

Foreldre: Bonde Rognald Hoprekstad og Ragnhild.

Utdanning: Hamar lærerskole, 1895.¹⁰⁵

Hoprekstad startet sin lærerkarriere på Notoddens lærer- og øvingsskole i 1895. Der arbeidet han frem til 1897 da han fikk stilling ved Kristiansand folkeskole. Etter to år i Kristiansand reiste han videre til Bergen, der han i perioden 1899 til 1926 arbeidet som lærer på forskjellige folkeskoler, først ved Fortunen folkeskole, blant annet sammen med fra før nevnte

---

¹⁰¹ Espeland (red.) 1934: 401

¹⁰² Espeland (red.) 1934: 401

¹⁰³ Schiong 1954: 61

¹⁰⁴ Espeland (red.) 1934: 400

¹⁰⁵ Espeland (red.) 1934: 595

Vevle. I 1903 gikk han over til Nordnes folkeskole. Der arbeidet han frem til 1912. Senere hadde han stilling som overlærer på Møhlenpris skole frem til 1939, før han til sist gikk over til Fridalen skole, der han arbeidet frem til 1946.^{106 107}

Olav Hoprekstad er nok den mest kjente skikkelsen vi finner i bergenskolene sine straffe-protokoller. Han hadde i løpet av sitt liv en rekke verv både i og utenfor skolen, blant andre følgende:

- Styremedlem i Norges lærerlag 1917–1933.
- Forman for Vestlandske lærarstemna 1910–1947.
- Medlem av Bergen skolestyre, først i seks år som tillitsmann for lærerne, deretter valgt av Venstre i perioden 1929–1945.
- Formann i bondeungdomslaget ”Ervingen”
- En av grunnleggerne og styremedlem i Vestlandske mållag, varaformann 1932–1948^{108 109}

Hoprekstad skrev også en hel del, både bøker og skuespill, hvorav flere ble vist på Den Nationale Scene i Bergen og Det Norske Teateret i Oslo. I perioden 1913–1940 var han fast teater- og bokanmelder i Bergens Tidende.¹¹⁰ Av bøker som han ga ut, var en rekke historiske bøker med skolen og lærerne som tema: *Frå lærarstriden. Fattigskule, ålmugeskule og lærerstand i Bergen fram til 1889*, samt *Vestlandske lærarstemna 1861–1961*.

Noe av det mest ømfintlige temaet han berører, er nettopp bruken av legemlig straff i skolen. Hoprekstad nevner dette emne i flere av sine verk, men han kommer ikke direkte inn på hvor han selv stod når det gjaldt dette spørsmålet, verken før eller etter loven ble avskaffet. Men han var klar over hvilke sterke følelser som var knyttet til spørsmålet. I verket *Fattigskule, ålmugeskule og lærerstand i Bergen fram til 1889* nevner han blant andre skolemannen og presse mannen Ole Vollan, som lenge før folkeskoleloven av 1889 hadde påtalt det han anså som overdreven og voldsom bruk av legemlig straff i den norske skole.¹¹¹

I *Bergen folkeskule 1890–1911* går Hoprekstad gjennom regelverket, trekker frem diskusjoner

---

¹⁰⁶ Helleve 2009: https://nbl.sn.no/Olav_Hoprekstad.

¹⁰⁷ Espeland (red.) 1934: 595

¹⁰⁸ Helleve 2009: https://nbl.sn.no/Olav_Hoprekstad

¹⁰⁹ Espeland (red.) 1934: 595

¹¹⁰ Espeland (red.) 1934: 595

¹¹¹ Hoprekstad 1951: 126-127

og kommentarer om dette, samt eksempler der legemlig straff tydelig hadde blitt misbrukt.¹¹² Et eksempel var fra Lungegården skole i 1900. Det handlet i korte trekk en gutt som hadde falt, og som på veien ned hadde grepet fatt i leggen på en jente. En forvridd versjon av denne uskyldige hendelsen hadde nådd overlæreren, som anså dette som en grov sedelighetssak. Av avstraffelsen husket gutten kun de 15 første slagene før han besvimte.

Hoprekstad nevner at det i etterkant av denne og andre hendelser i 1906 ble avholdt en avstemning på de ulike skolene rundt avskaffelse av legemlig avstraffelse. Dette var noe som foreldrene presset gjennom. Hver skole sendte sitt svar. Fra Nordnes skole, hvor Hoprekstad selv arbeidet på denne tiden, med 17 mannlige og 30 kvinnelige lærere, ble det enstemmig frarådet å ta bort legemlig straff med mindre en umiddelbart fant et annet egnet straffemiddel. Hoprekstad skriver: ”Man vilde protestere mod, at den legemlige straf i folkeskolen havde vist sig fruktesløs. Tvertimod havde den ofte virket gavnlig på vedkommende elev og bragt ham tilbage på bedre vei.”¹¹³ De andre byskolene var av samme oppfatning.

Olav Hoprekstad døde i Bergen 16. august 1965. For sin innsats ble han utnevnt til hederslagsmedlem i alle lag han hadde virket i. Som kronen på verket fikk han i 1963 Kongen sin fortjenestemedalje i gull og ble utnevnt til ridder av 1. klasse St. Olavs Orden.¹¹⁴

Fra 1900 til 1910 står Olav Hoprekstad oppført i straffeprotokollene til både Fortunen og Nordnes folkeskole. I løpet av denne tiårsperioden står Hoprekstad oppført med hele 118 tilfeller av legemlig avstraffelse, 63 var med ris og 55 var med rør. Mest bemerkelsesverdig i forhold til de andre lærerne var den hyppige bruken av rør, den «redskapen» som smertet mest. I alt delte Hoprekstad ut 509 slag i løpet av denne perioden, for ris var snittet 4,5, for rør fire slag. 82 av tilfellene var grunnet dårlig oppførsel eller dovenskap, videre 11 for skulk, ni for vold og tre for tyveri. 24 ganger skjedde avstraffelsen i klassens påsyn, av disse ble det benyttet rør ved 18 anledninger.

---

¹¹² Hoprekstad 1960: 100-106

¹¹³ Hoprekstad 1960: 106-109.

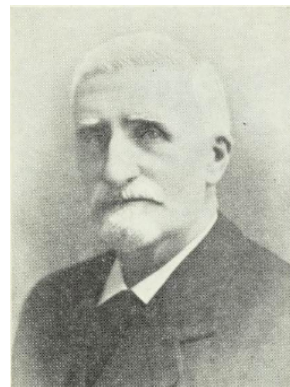
¹¹⁴ Helleve 2009: https://nbl.snl.no/Olav_Hoprekstad

Rasmus Theodor Hille

Født: 8. mars 1849 i Bergen.¹¹⁵

Foreldre: Thomas Brown Hille og Anne Birgitte E. Giertsen.¹¹⁶

Utdanning: Ukjent.

1. juni 1885 tiltrådte Rasmus Hille som overlærer ved Krohnengen skole. Av tidligere erfaringer hadde Hille styrt en privatskole i Bergen.¹¹⁷ Han virket som overlærer ved Krohnengen skole frem til 1903, da han fikk stilling som overlærer ved den nye folkeskolen på Nordnes. Han vendte tilbake til Krohnengen for en kort periode i 1911.¹¹⁸

Om Hille ble det sagt at han hadde utmerkete evner både som administrator og pedagog:

”En smule reservert var han kan hende, men hans rettesnor i arbeidet var – for å bruke hans egne ord – ‘det ideelle mål at folkeskolens forskole med tiden kunde bli forskole for alle samfundsklassers børn’.”¹¹⁹ Det heter videre at lærere av eldre årgang husket han som et fint menneske og en human og forståelsesfull overordnet, som ikke ble trøtt av å stimulere og dyktiggjøre sine kolleger. I forhold til elevene var han alltid den milde refser som sjelden understreket sine formaninger kraftigere enn med en pekefinger og et ”Husk nu det, gutter!”¹²⁰ Men tallene nedenfor viser et litt annet bilde enn «den milde refser».

Som overlærer stod nemlig Hille oppført 213 ganger i straffeprotokollen for Nordnes fra 1903 til 1920. I 170 av tilfellene var avstraffelsen med ris, 43 var med rør. Ett enkelt år, i 1904, stod han for hele 25 avstraffelser. Totalt delte Hille ut 976 slag. Snittet var nærmere fem slag med ris og fire med rør. 78 av forseelsene skyldes dårlig oppførsel eller dovenskap, 50 for skulk, 31 for vold og 22 for tyveri. 12 av avstraffelsene skjedde i klassens påsyn.

Av alle lærerne stod Rasmus Hille oppført med flest tilfeller av legemlig avstraffelse. At han var overlærer og ansatt såpass lenge på Nordnes, var nok mye av grunnen til det. Av de andre lærerne i utvalget var Olav Hoprekstad nummer to, men av samtlige lærere i protokollene var

---

¹¹⁵ Militær loddtrekningsliste for Bergen 1860-1890:

<http://digitalarkivet.arkivverket.no/gen/vis/44/pp0000000091378>

¹¹⁶ Slekten Geelmuyden: <http://geelmuyden.info/test/slektstre/i55.htm>

¹¹⁷ Hoprekstad 1960: 44

¹¹⁸ Selberg 1930: 28

¹¹⁹ Schiong 1954: 14

¹²⁰ Schiong 1954: 13-14.

han nummer tre. En lærer ved navn Erling Raunehaug, som ikke er med i utvalget her, hadde litt flere. Hoprekstad toppet likevel listen når det gjaldt bruk av rør. Han var også den læreren, sammen med nevnte Raunehaug, som straffet flest elever i klassens påsyn, 24 ganger. Når det gjaldt resten av utvalget, plasserte Gerhard Haaland med 71 avstraffelser seg som nummer 7, mens Frostad, Birkeland, Vevle, Julseth, Aarhus og Sørfonden lå som nummer 11, 14, 15, 16, 17 og 34.

I alle tilfeller er det tale om godt utdannede mennesker med idealisme og et stort samfunnsengasjement. Ikke minst gjelder det Hoprekstad med sin opptatthet av skolepolitikk, og Olav Vevle som i 1910 ble skoledirektør. Både disse og de andre hadde i tillegg mange interesser og tillitsverv utfør skolen, i politikk og organisasjonsliv, avholdssak, målsak med mer. I det hele virker de alle til å være over gjennomsnittet engasjert, det være seg lærere eller andre samfunnsborgere og slett ikke outsiders med spesielle disiplinproblem, eller med andre grunner til å bruke fysisk avstraffelse for å holde ro og orden.

Om vi ser på hvor de ulike lærerne kom i fra, var kun tre av lærerne opprinnelig var fra Bergen. De andre kom fra ulike plasser på Vestlandet. Olav Vevle var fra Haus på Osterøy, mens Barnelius Sørfonden var fra Fitjar. De gikk begge på Stord lærerhøgskole. Peder Julseth og Magnus Frostad var fra Møre og Romsdal hvor de begge tok sin utdanning. Til sist kom Gerhard Haaland og Olav Hoprekstad fra «lærefylket» Sogn og Fjordane. Med byveksten ble det mange lærerstillinger i byene, og Bergen var et populært sted for de som ikke fikk stilling på hjemstedet. Som nevnt innledningsvis ble læreryrket en ettertraktet utdanning for bondesønner fra landet, noe vi ser igjen her: Seks av de ni lærerne i utvalget var bondesønner. Ettersom statusen til læreryrket økte, ble denne utdanningen også ettertraktet av folk oppvokst i de større byene. Hjalmar Birkeland og Bernhard Aarhus var to som valgte læreryrket fremfor de mer tradisjonsrike yrkene i byen som deres fedre var en del av. «Den milde refser», Rasmus Hille, var også bergenser.

Kapittel 3.

Politianmeldte saker og grovere forseelser

”Sverre (2465): 27.09 1930:

1. Skulket flere ganger og likeså løpt fra skolen

2. Sies hørt fra en lærerinne: Fanen steike

- Har lært det av en bror i 3 kl., - sier han

3. Sies i bibelhistorietimen: Eg vil heller fortelle om develen.

Moren møtte på kontoret 27.09: Lovet å passe på at han ikke reker rundt byen, men holder sig i gaten, og at han senest er inne når kirkeklokkene ringer.”

Når selv ikke læreren tør å skrive inn nøyaktig hva som er blitt sagt, forstår man at denne gutten har gått langt over streken. Det hjalp heller ikke i hans favør at han kun to dager senere reiste seg fra plassen sin og spyttet frk. Phil i ansiktet. Dette eksempelet og andre som jeg skal gå igjennom i dette kapitlet, er hentet fra en spesiell protokoll med tittelen *Politianmeldelser og grovere forseelser* for Christi Krybbe skoler (se kapittel 1). I denne protokollen er det oppført ca. 110 elever med 210 forseelser av ulik alvorlighetsgrad, men av grovere karakter enn i straffeprotokollene.

Jeg har analysert denne protokollen og sett gjennom hver enkelt forseelse og reaksjon. Den tidligste oppføringen er fra 1921, like etter navneskiftet fra Korskirkenes fattigskole til Christi Krybbe skoler i 1920,¹²¹ mens den siste oppføringen er fra 1939. Etter 1936 er det kun registrert tre forseelser, to forseelser i 1937 og en i 1939. I 1940 ble Christi Krybbe skoler rekvirert av tyskerne for innkvartering av husville,¹²² så protokollen har uansett sin naturlige stopp i denne perioden.

Protokollen er systematisk ordnet, noe som gir gode muligheter til å dra ut kvantitative data. Det vil også bli gjort. Men siden denne protokollen inneholder langt flere opplysninger og er mer detaljert og «levende» enn straffeprotokollene, vil jeg i dette kapitlet ha en mer kvalitativ

---

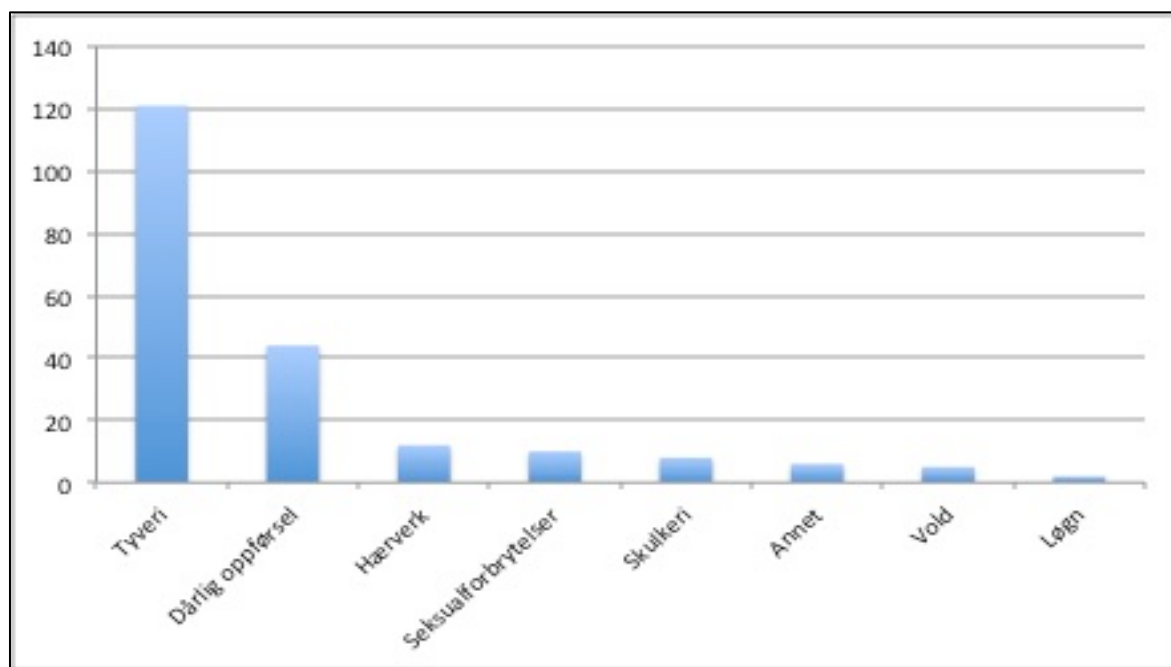
¹²¹ Hartvedt m. fl. 2009: <http://www.bergenbyarkiv.no/bergenbyleksikon/arkiv/1420682>

¹²² Hartvedt m. fl. 2009: <http://www.bergenbyarkiv.no/bergenbyleksikon/arkiv/1420682>

tilnærming. Det betyr at en god del forseelser vil bli studert mer inngående, og det samme vil gjelde aktørene.

At det her er tale om mer alvorlige forseelser, fremgår av selve tittelen på protokollen; *Politianmeldelser og grovere forseelser*. Man trenger heller ikke å lese mye i protokollen før dette fremgår med all mulig tydelighet. Sett i lys av sin samtid syntes samtlige av elevene som står oppført å oppfylle «kravene» for å bli registrert her. I tabellen nedenfor er forseelsene fordelt etter type.

Figur 3.1. Ulike typer forseelser registrert i protokollen for Christi Krybbe skoler

Vi ser at tyveri utgjorde den klart største gruppen, dernest dårlig oppførsel. Dårlig oppførsel er et subjektivt begrep, som også kunne ha omfattet et par andre av kategoriene, kanskje særlig hærverk og skulk, men disse vil likevel bli behandlet for seg. Det samme gjelder sedelighets-forseelser, vold og løgn. Vi starter med den største kategorien, tyveri.

Tyveri

Av totalt 210 forseelser som står oppført i protokollen, omhandler 121 av forseelsene tyveri. Alvorlighetsgraden av de ulike tyveriene varierer fra naskeri av sjokolade til innbrudd og grove tyverier. Kreativiteten var stor og for enkelte av elevene ble dette en såpass fristende virksomheten at hele sider i protokollen ble viet disse. En av de mer notoriske var Johnny

med saknummer 472.

Johnny stod for syv tilfeller av tyveri, noe som gjør at protokollsidene hans er av det mer tettskrevne slaget. Johnny ble født i Bergen i 1913. Like etter fødselen reiste familien over til New York hvor de var bosatt i en periode. Ifølge den kommunale folketellingen i 1920 var de da tilbake i Bergen og bosatt i Øvregaten. Den 24. november 1921 gjorde Johnny seg bemerket i protokollen for første gang. Han hadde da tatt en krone fra yttertøyet til en klassekamerat. Denne hendelsen må ha ført til en viss etterforskning fra skolen sin side, for allerede dagen etter var familien på banen ved stemoren til Johnny som avdekket en rekke detaljer:

25/11-21. Ikke politianmeldt: Guttens stemor forteller: 1) Han ønsker stadig penger, inntil 50 øre ad gangen, som kan brukes til snop. 2) Engang hadde han i butikk tatt 5 kr fra en mindre gut. Han er ikke opsetsig, men 5 kr (...) hvad da stemmer med kvinnens karakteristikk.*¹²³

*) Setningen ikke fullført.

Ifølge stemoren var ikke Johnny en slem gutt, men svak for penger og godteri. Noen dager senere skulle det likevel vise seg at det ikke kun var godteri Johnny var opptatt av. Den 1. desember, seks dager etter stemoren var på kontoret, gikk Johnny inn på naturfagrommet på skolen og stjal en elektrisk lokomotivmodell. Som ved forrige tyveri begynte det å boble i kjølevannet av denne hendelsen. Nå hadde Johnny selv mer å fortelle. Han erkjente at han i sommerferien, sammen med en tidligere elev, hadde låst seg inn på skolen, til dels ved hjelp av falske nøkler og til dels ved å skru av låsene. Der hadde de brutt opp flere skap og blant annet funnet en portemoné med én krone i. De hadde også tatt med seg en flaske saft og en kniv i samme rennet.¹²⁴

Det virker som om Johnny etter denne hendelsen fant det lurt å ligge lavere i terrenget. I hvert fall for en stund. Men i august året etter var Johnny igjen på farten. Denne gang hadde han tatt fem kroner fra lommeboken til en renholdskone. Det må ha vært ”søtsuget” som på nytt hadde forvitret Johnnys moral – samtlige kroner gikk i alle fall uavkortet til snop. Skolen besluttet å straffe han med fire slag med ris for denne hendelsen.

Det siste vi finner av Johnny i protokollen er en tilståelse han kom med i slutten av oktober

---

¹²³ Christi Krybbe skoler – Politianmeldelser og grovere forseelser: 13

¹²⁴ Christi Krybbe skoler – Politianmeldelser og grovere forseelser: 13

1923. Der forteller han at han «i begynnelsen av juni måned, gikk om bord i en motorskøyte som lå ved Fisketorvet. Der var 2 mann ombord. På en hylde i trappenedgangen til kahytten lå en portemoné, som han tok. I portemonéen viste der sig å være 26 kr – to 10 kr, en 5 kr og 1 kr. For pengene kjøpte han en jaktkniv for 3 kr, en elektrisk lommelykt for 2,50 kr, og resten gikk til kino og snop.» Han kunne også meddele at han «litt senere i juni måned var inne i en tobakksbutikk i Øvregaten, hvor han tok 7 cigarer fra en kasse.»¹²⁵

Med dette forsvinner Johnny ut av protokollen. Hvilke straff han fikk for denne tilståelsen, vites ikke, men det er understreket at han ikke ble politianmeldt, så det er mulig foreldrene fikk erstattet det tapte. Familien kan likevel neppe ha stått seg godt økonomisk. Ser vi på oversikten over Johnny sin familie under den kommunale folketellingen i 1922, var faren til Johnny slepebåtsfører, men på dette tidspunktet uten arbeid. Stemoren arbeidet riktignok som syerske, men det kan neppe ha kompensert for den arbeidsløse faren. Det kan ha vært noe av grunnen til at Johnny ble fristet til disse tyveriene.

Johnny var ikke den eneste som lot fristelsene ta overhånd. Det eneste som skiller Johnny fra de andre, er antall forseelser han begikk. Ingen ble tatt for så mange tyverier som ham. Men det fantes andre som begikk langt større tyverier. En av disse var Kåre. Han er kun nevnt én gang i protokollen, i 1935, men til gjengjeld var det snakk om en betydelig sum etter den tids pengeverdi:

*Politianmeldt 4/10 – 35. Har på skolen tatt fra lærer Sletten en lommebok som lå i hans trøielomme, med 240 kr. Brukt til snop osv. ca 90 kr. Korporlig straffet. Pengene erstattet.*¹²⁶

I 1935 tjente mange arbeidere i Norge under en krone i timen. Gjennomsnittslønn i året, et såkalt *normalårsverk*, var 2340 kroner.¹²⁷ De 240 kronene som Kåre tok fra lærer Slettens lommebok utgjorde med andre ord mer enn en gjennomsnittlig månedslønn. Det er også det største enkelttyveriet som er registrert i protokollen. Men også andre elever stjal betydelige beløp. En av disse var Bård i et særlig frekt tyveri fra en småjente. Det mest oppsiktsvekkende i hans tilfelle var likevel protokollens inngående beskrivelse av hvordan han benyttet pengene han hadde stjålet:

---

¹²⁵ Christi Krybbe skoler – Politianmeldelser og grovere forseelser: 13

¹²⁶ Christi Krybbe skoler – Politianmeldelser og groverer forseelser: 105

¹²⁷ Lønn per normalårsverk, 1930 – 2002 nominelt og reelt. Gjennomsnitt for næringer: <https://www.ssb.no/a/histstat/aarbok/ht-0901-lonn.html>

1/10 – 1923. Har erkjent at han lørdag 29/9 fratok en småpike, ca. 5 år gammel, en 100 kr. seddel utenfor en kolonialbutikk i N. Hertzbergs gt., og samme dag en annen småpike 5 kr. utenfor (...) bakeri. Etter tyveriet tok han trikken til Nygård for å treffe Leiv O., 6g., som han visste var i «kondisjon» der. Sammen med L.O. brukte han til snop 1 kr., 2 elektr. lommeløkter 3,50, på en basar i Håndverksvendenes forening 3 kr. – i alt 7,50 kr. Søndag – også sammen med L.O. – gikk han først på kino, 50 øre, gav L.O. 10 kr, hadde gitt sin mor 9 kr., på kafé 60 øre, frukt 40 øre, teaterbillett 75 øre, billett til marked i Handelssamfunnet 2 kr, annet sammesteds 9,40 kr., lodder 3 kr. – i alt 35,65 kr. + lørdag 7,50 kr. = 43,15 kr. + 55 øre, som han ikke kan gjøre rede for. I behold hadde han altså 105 kr – 43,70 = 61,30 kr., som han søndag etter gjemte mellom noen stener (...), før han gikk hjem. Disse penger hentet han og leverte på kontoret til overlærer.¹²⁸

En måned etter denne hendelsen ble det besluttet av vergerådet å plassere Bård på skolehjem. På bakgrunn av flere legeerklæringer ble likevel ikke denne beslutningen iverksatt. Etter en siste oppføring i 1924, hvor det blir gjort rede for diverse skulk av skolen, forsvinner Bård ut av protokollen.

I straffeprotokollene vi har vært igjennom, er det hovedsakelig gutter som er registrert. Slik er det også i denne spesielle protokollen for Christi Krybbe skoler. Jenter er likevel representert i større grad enn i straffeprotokollene. Også de stjal. En av dem var Lilly. Hun kom til Bergen fra Amerika da hun var fire og et halvt år gammel. Ut fra det som er nedskrevet i protokollen, var det bestemoren som hadde forsørgeransvaret for henne. Et år før Lilly ble tatt for nasking for første gang ble bestemoren tilkalt på kontoret. Skolen underrettet da bestemoren om at Lilly helst ikke ville ha lekser. Hun husket også sjelden hva hun skulle ha med seg til skolen. Skolen presiserte at det ikke var evnene det stod på, men ren dovenskap. Bestemoren lovet deretter å passe bedre på.

Dette har nok bestemoren også prøvd å etterfølge. Et år senere henvendte nemlig bestemoren seg til skolen med litt av hvert på hjertet. Hun fortalte at Lilly til stadighet stjal penger fra hjemmet og «bedrager når hun går erend.» Hun var i tillegg sent ute om kveldene og til tider borte hele dagen. Hjemme var hun ulydig, brukte stygge uttrykk, «tramper i gulvet, skriker

---

¹²⁸ Christi Krybbe skoler – Politianmeldelser og grovere forseelser: 19

høit, så snart besteforeldrene vil tale henne til rette, så de andre folk i huset knapt tør tale til henne.» Bestemoren karakteriserte Lilly som hard og umoralsk, noe klasseforstanderen, fru Askeland, sa seg enig i.¹²⁹

To måneder etter denne hendelsen tilstod Lilly at hun hadde stjålet fem kroner fra bestemoren sin veske. Dette hadde hun brukt på kino og snop sammen med en venninne. Skolen kontaktet bestemoren, som allerede var orientert om tyveriet. Bestemoren fortalte at Lilly sin oppførsel var som tidligere. Fra skolen sin side ble det foreslått å sende henne vekk til en annen skole, men bestemoren ville ikke dette da det muligens var snakk om at Lilly skulle reise tilbake til Amerika når våren kom. Der kunne hun bo hos en tante. Bortsett fra en nokså lite flatterende beskrivelse av Lilly sine skoleevner noen dager senere, er dette det siste vi finner om henne i protokollen.

I protokollen er det også registrert en annen Lilly som stjal, Lilly E. Om henne kunne frøken Holm fortelle at hun ved flere anledninger hadde stjålet fem øre, ti øre og en krone fra kameraten sin. Under en prat som frøken Holm hadde hatt med henne, ble det også avslørt andre detaljer. Hun hadde nemlig «ikke hørt 'Fader vår', skjønt det stadig leses i klassen.»¹³⁰

I en god del saker var det spesielt ett element som gikk igjen. Når det ble stjålet penger, var dette ofte for å kjøpe snop, brus eller for å gå på kino. I andre tilfeller ble det stjålet brus og sjokolade direkte fra butikken. Også godteriautomater ute på gaten fikk gjennomgå. Men det ble også stjålet frukt. I 1935 brøt en guttegjeng seg inn på et lager og stjal et betydelig kvanta appelsiner. En annen gjeng fylte samme året lommene med plommer, pærer og epler, mens en tredje gjeng tydeligvis foretrakk druer og dadler. Andre varer som ble stjålet var ski, bøker, brev, trykksaker, lommeur, sigaretter og 12 esker appetittsild! Fra foreldrene ble det oftest stjålet penger, men også kniver og en pistol. Tyvene handlet både alene og i større og mindre grupper. Variasjonen var stor.

Reaksjonene etter de ulike tyveriene varierte også. Av de 121 tyveriene som står oppført i protokollen, ble 58 politianmeldt. Uavhengig om saken ble politianmeldt eller ikke, ble elever i 50 av tilfellene refset med ris enten hjemme eller på skolen. Når det ikke var foreldrene selv som var blitt frastjålet verdier, virker det som om foreldrene stod for erstatningen av det som

---

¹²⁹ Christi Krybbe skoler – Politianmeldelser og grovere forseelser: 72

¹³⁰ Christi Krybbe skoler – Politianmeldelser og grovere forseelser: 99

var stjålet.

Dårlig oppførsel

44 av forseelsene som står oppført i protokollen, gjelder dårlig oppførsel. Dårlig oppførsel kan være så mangt, noe som også fremgår av protokollen. Det kan være vanskelig å trekke klare linjer, men for det meste omfatter begrepet det som må kalles rampestreker og det som ble sett på som normbrytende atferd. Av de 44 sakene som er registrert, var det 37 elever som stod bak. De fleste sakene er altså enkelthendelser, men vi har likevel noen elever som skiller seg ut. En av dem er Henry.

I perioden 1934 til 1935 var det ni registreringer angående Henry. En av registreringene omhandlet en «statusoppdatering» fra faren. De åtte andre gjaldt Henry sin atferd. Den første registreringen var for hærverk, de tre neste for dårlig oppførsel, mens de fire siste var på grunn av tyveri. Av dårlig oppførsel ble det registrert to hendelser på samme dag.¹³¹ Den første var etter klage fra bibliotekaren, som fortalte at Henry hadde tatt bøker fra biblioteket uten lov. Hvorfor han gjorde dette, kom ikke frem. I den andre registreringen denne dagen står det: «Har i bibelhistorien strøket ut Kana og i stedet for skrevet med blekk KUK.» Moren ble tilkalt på kontoret og hun kunne videre fortelle at Henry også hjemme hadde skrevet disse tre bokstavene på et stykke papir. I tillegg til dette fortalte også moren at Henry var så glad i å bruke fyrstikker at hun så seg nødt til å låse igjen kjøkkenet hvor de lå, slik at det ikke skjedde en ulykke. Skolen rådet deretter moren til å få Henry anbragt på Årstad guttehem, noe moren sa seg enig i. Dette ble likevel ikke løsningen, da faren ikke likte den idéen.

Siste gang Henry er oppført i protokollen på grunn av dårlig oppførsel, er fire måneder senere. Da hadde han nok vært på kontoret et par ganger i mellomtiden. Det heter nemlig her at Henry «i lengre tid har fingret med skrivemaskinen på venteværelset og brakt den i uorden.» Etter dette er Henry registrert for fire tyverier.¹³²

Selv om de fleste forseelsene skjedde etter skoletid og utenfor skolen sitt område, var det noen som tråkket over streken også innenfor skoletiden. En av disse var Rudolf. Om han heter det: «Har, i en undervisningstime, på en lapp papir tegnet usedelige bilder av værste slags,

---

¹³¹ Vatikanradioens skandinaviske avdeling 2016: <http://www.katolsk.no/nyheter/2016/08/bryllupet-i-kana-det-forste-barmhjertighetstegnet-del-22-av-pavens-katekese>

¹³² Christi Krybbe skoler – Politianmeldelser og grovere forseelser: 83

forsynet med do. tekst. og sendt den til kamerater.»¹³³. Kanskje skammet Rudolf seg litt etter denne hendelsen, i alle fall ble han borte fra skolen uten grunn de to påfølgende dagene. Han hadde heller ingen andre registrerte saker etter dette.

En annen som ble registrert for dårlig oppførsel var Nils. Han hadde fem saker på seg, men kun én for dårlig oppførsel, de andre var for tyveri. Når Nils ble konfrontert angående sin oppførsel hadde han to tyverier og én politianmeldelse på seg. I møte med skolen nektet han blankt på ha gjort noe galt:

Har dyppet en blyant i blekk, derpå lagt den inn i en annen gutts diktatbok, og etterpå revet ut det således ødelagte blad. Ved hårdnakkert løgn, først overfor klasseforstander og siden overfor overlærer, forsøkte han å få skylden over på kameraten. Først etter konfrontasjon med sine kamerater og lengere tids eksaminasjon, tilsto han til slutt sin skyld, og at han hadde løiet. Oplest og vedtatt.»¹³⁴

Det var tydeligvis ingen enkel oppgave å lure seg unna sine synder. Heller ikke etter skoletid, hvor de fleste av forseelsene hendte. Det kunne nok Lars skrive under på, etter at en frøken Thorsen hadde hatt en litt ubehagelig opplevelse på en sykkeltur. Der stod det følgende om Lars: «Har 2. Pinsedag kastet en stor sten efter sykepleierske, frk. Thorsen. Gutten innrømmer at han kastet en sten i nærheten av henne, men ikke efter henne. Moren tilkalt, gutten fått ris hjemme.»¹³⁵

En annen som ikke slapp unna var Erling. Han hadde vinteren 1936 syklet gjennom en gate med en annen gutt på bagasjebrettet og skapt fare for andre trafikanter. Da politiet stanset Erling, oppgav han falskt navn. Begge guttene ble tatt med til politihuset for avhør. Etter å ha blitt løslatt, satt de seg på nytt opp på sykkelen og syklet frekt videre som før. Reaksjonen var ikke nådig. Om Erling het det at hvis det senere kom noen klage på ham, ville han bli bortvist fra klassen. Erling forstod nok alvorret, og etter å ha tilstått alt lovet han å «avholde sig fra det som er galt.» At det ikke er registrerte saker på Erling etter dette, kan tyde på at det gikk i riktig retning.¹³⁶

---

¹³³ Christi Krybbe skoler – Politianmeldelser og grovere forseelser: 25

¹³⁴ Christi Krybbe skoler – Politianmeldelser og grovere forseelser: 22

¹³⁵ Christi Krybbe skoler – Politianmeldelser og grovere forseelser: 31

¹³⁶ Christi Krybbe skoler – Politianmeldelser og grovere forseelser: 111

Når man du leser gjennom de ulike registreringene om dårlig oppførsel, får en gjerne en følelse av at de færreste er gjort ut av ondskap. I all hovedsak er det nok dårlig dømmekraft som ligger til grunn, selv om en til tider kan lure litt på om enkelt elever nærmest oppsøkte trøbbel med vilje. Et eksempel er Halvdan:

Lærer på åndsvakeskolen, Eliassen, vært på skolen og klaget over at han [Halvdan] har gjentagne ganger genert hun (og fru Kjøde) med rop på gaten. Også fra en av skolens lærere er klaget over det samme. Moren underrettet.¹³⁷

Variasjonen av dårlig oppførsel var i det hele stor. Foruten de eksemplene vi allerede har sett på, kan nevnes Henny som ble tatt i å lyge til skolelegen. Hun sa hun ikke så de største tallene på synstavlen. Legen kunne ikke se at noe var galt og mente hun hadde normalt syn¹³⁸. Videre kan nevnes gutter som ble tatt for røking, «utidig» oppførsel på klassesettur, støy i gaten, plaget fremmede i parken og kasting av sten i hodet på en medelev. Av de 37 elevene registrert for dårlig oppførsel ble seks politianmeldt. Likeledes ble seks elever sendt til en annen skole, mens ytterligere to ble vurdert sendt vekk. Av de resterende ble 15 straffet enten på skolen eller hjemme.

Vold og hærverk

Når det gjelder vold og hærverk er det færre saker, til sammen 16, fire av vold og 12 av hærverk. Noen av sakene er likevel alvorlige, særlig da en del voldsrelaterte saker. Vi har tidligere nevnt elever som kastet stein, og som kanskje kunne ha vært inkludert i denne kategorien. Disse var likevel av en mer uskyldig art og/eller ikke like godt dokumentert. En som derimot klart gjorde seg «fortjent» til en plass i denne kategorien var Kristoffer. Den 1. januar 1922 kan vi lese følgende i protokollen; «Har været innbragt på politikammeret for skyting med skarpladd revolver på gaten.»¹³⁹ At Kristoffer slapp unna med en advarsel, tyder på at han ikke gjorde skade verken på personer eller eiendom. Skadepotensialet var likevel relativt stort og forseelsen må sees på som alvorlig. Om en lignende hendelse hadde skjedd i dag, ville det utvilsom ha ført til store avisoppslag.

---

¹³⁷ Christi Krybbe skoler – Politianmeldelser og grovere forseelser: 90

¹³⁸ Christi Krybbe skoler – Politianmeldelser og grovere forseelser: 84

¹³⁹ Christi Krybbe skoler – Politianmeldelser og grovere forseelser: 14

Det samme gjaldt Krister. I 1935 slo han til en eldre dame «alvorlig i ansiktet, fordi hun talte til ham.»¹⁴⁰ Hva den eldre damen hadde sagt til Krister er ikke nevnt, men han nektet for å ha slått til henne. Hvordan denne saken endte, kommer ikke frem. Denne og flere voldepisoder er nokså kortfattet beskrevet. Det gjelder også saken til Finn. Der er det en mor som møter opp på skolens kontor og meddeler at Finn har mishandlet hennes datter. Hva Finn har gjort og hvordan det gikk med datteren, er uvisst, men Finn ble advart og saken ser ut til å ha endt med det¹⁴¹.

Den siste saken med vold skiller seg ut fra de vi har nevnt. Den omhandler tre gutter, Torvald, Oscar og Herman, og året er 1921. Saken gjelder dyremishandling. Under Herman sitt navn er det notert følgende:

Herman (454)

21/6 – 28/6 1921. Politianmeldelse: Har kvalt en katt ved å snøre en hyssing om halsen på den. Han blev opfordret av Oscar, Lungegården. skole, bror til Torvald, se 5,1.¹⁴²

Blar vi til tilvisingen 5.1, står det om Torvald: «*Torvald (5921). 28/6 1921. Politianm. Se 6,1. Efterpaa tok Torvald en lommekniv og skar op kattens mave.*»¹⁴³ Guttene ble politianmeldt, men hva som skjedde videre med denne saken, fremgår heller ikke her. Det er heller ingen andre oppføringer om disse guttene i protokollen.

Når det gjelder de 12 tilfellene av hærverk, kunne tallet ha vært noe høyere da enkelte tyveri og innbrudd og tyverier medførte skader på eiendom. Jeg har likevel valgt å se bort fra disse. Alvorlighetsgraden av forseelsene er for øvrig også her varierende, fra ruteknusing og kasting av snøball til tilgrising av eldre hjem og ødelagte biler. Først et par «mildere» tilfeller. Her treffer vi Mikal og Håkon. Håkon hadde sammen med noen andre gutter fra Nordnes skole kastet snøball etter en lyktestolpe. I stedet for lyktestolpen traff de et vindu i nærheten som ble knust. Håkon hevdet at det ikke var han som hadde kastet den fatale snøballen, men noen av de andre. Det ser ikke ut til at han ble trodd. Håkon ble nemlig ikke bare irettesatt og formant av skolen, men også politianmeldt.¹⁴⁴

---

¹⁴⁰ Christi Krybbe skoler – Politianmeldelser og grovere forseelser: 101

¹⁴¹ Christi Krybbe skoler – Politianmeldelser og grovere forseelser: 71

¹⁴² Christi Krybbe skoler – Politianmeldelser og grovere forseelser: 6

¹⁴³ Christi Krybbe skoler – Politianmeldelser og grovere forseelser: 5

¹⁴⁴ Christi Krybbe skoler – Politianmeldelser og grovere forseelser: 77

Når det gjaldt Mikal, så utførte han ruteknusingen alene. Ruteknusing syntes å ha blitt tatt på alvor. En politianmeldelse hadde nemlig også i Mikals tilfelle blitt levert til skolen, hvor det stod at han hadde knust en rute i en gymnastikksal. For dette ble han straffet med ris.¹⁴⁵ I tillegg til Mikal og Håkon var ytterligere to gutter registrert for ruteknusing og knusing av en lyspære. Begge ble politianmeldt og begge ble korporlig avstraffet.

En mer spesiell sak gjaldt Egil. Han hadde sammen med flere gutter i 2. klasse ødelagt en bok. Hvorfor de gjorde dette, er uklart, men far til en av guttene ryddet opp og betalte 200 kr. i erstatning for boken. Denne hendelsen er faktisk den eneste av de 12 hærverkene som ikke ble politianmeldt.¹⁴⁶ Politianmeldt ble derimot Willy og to andre gutter han var sammen med. De hadde i april 1930 «trillet torv, steiner, blikkspann osv.» ned mot Domkirkens gamlehjem og tilgrist stedet. De ble irettesatt og advart av skolen.

Relativt alvorlig var også saken til Odd, Olav og Ivar. Pinseaften i 1935 bestemte de tre seg for å ta seg inn i en smie på Almeland utenfor bysentrum. I protokollen kan vi lese: «Under opholdet i smien rev de ned en ovn, fant frem bolter og spiker og kastet en del av dette i en bækk som løp forbi. Likeledes revet løs 3 vinduskarmer, ødelagt dem og kastet en del av dem vekk.»¹⁴⁷ Alle tre ble politianmeldt. To år senere var de samme guttene igjen på farten. Odd, Olav og Ivar gjorde da innbrudd i en rekke biler og det med stort skadeomfang. Denne gangen deltok også en fjerde person i ugjerningen. Alle ble politianmeldt.¹⁴⁸

Den siste eleven vi skal innom er «en gammel kjenning»: Henry, nevnt både under tyveri og dårlig oppførsel. I dette tilfelle tok Henry, i den første registreringen av han i protokollen, en avgjørelse som potensielt kunne fått enda større følger enn den fikk: «Har satt i bevegelse en bil på Øvre Korskirkeallmenningen, så den rente mot et hus og gjorde en del skade.» Saken ble politianmeldt og moren tilkalt.¹⁴⁹ Som vi har sett var dette bare den første av i alt ni saker som ble registrert på Henry, og han skulle få ytterligere to politianmeldelser etter dette.

Sedelighetsforseelser

I protokollen er det ti elever som er registrert under denne kategorien. I forhold til de andre forseelsene vi har gått gjennom, skiller denne kategorien seg ut. For det første var i alle fall

---

¹⁴⁵ Christi Krybbe skoler – Politianmeldelser og grovere forseelser: 18

¹⁴⁶ Christi Krybbe skoler – Politianmeldelser og grovere forseelser: 85

¹⁴⁷ Christi Krybbe skoler – Politianmeldelser og grovere forseelser: 92, 112 og 113

¹⁴⁸ Christi Krybbe skoler – Politianmeldelser og grovere forseelser: 92, 112 og 113

¹⁴⁹ Christi Krybbe skoler – Politianmeldelser og grovere forseelser: 83

noen av sakene mer alvorlige enn de som er nevnt tidligere. For det andre var en del av elevene selv offer for ugjerningene. Seks av elevene må således betegnes som offer – tre jenter og tre gutter som hadde blitt utsatt for overgrep. Vi skal starte med jentene og her blir hele seks elever trukket inn. Det handler om tre gutter som på ulike tidspunkt hadde gjort overgrep mot tre jenter. I tillegg til disse seks var også flere andre involvert, men de var enten utenfor skolepliktig alder eller elever fra en annen skole og dermed ikke innført i protokollen for Christi Krybbe.

Det første hendelsen ble registrert i protokollen i oktober 1921. Da hadde det kommet frem at tre gutter i sommerferien samme år hadde befølt tre jenter uten deres samtykke. Den første av guttene som ble registrert, het Birger. Om han heter det i protokollen:

Iflg. skrivelse fra feriekolonien gjennom skoleinspektøren har han i sommerferien 1921 vist usedelighet, så at han måtte hjemsendes. På eksaminasjon har han på skolen erkjent klagens berettigelser og at det var han som var begynt med dette. Se s. 8, 9, 10, 11.¹⁵⁰

Den andre av guttene het Arthur. Han tilstod at han hadde vært «nærgående mot Solveig ved å ta henne under skjørtene mellom benene.» Et halvt år senere innrømmet Arthur flere detaljer. Da erkjente han at han på samme måte hadde «været nærgående mot Asbjørg, 1p, Thorborg, 3p, og Solveig, 4p, ved en anledning i Fjeldveien i fjor sommer.»¹⁵¹

Den tredje av disse guttene var Nils. Han tilstod at han flere ganger hadde «blottet sig for småpikene. Likeså at han har tatt Thorborg, 3p, under skjørtene mellom benene på bare kroppen.»¹⁵² Alle episodene synes å ha skjedd under sommerferien dette året. De tre jentene fikk også gi sin versjon, og fra disse kom det frem flere saker av liknende karakter. Om Solveig står det:

Hun erkjenner at følgende gutter har tatt henne under skjørtene mellom benene, til dels på bare kroppen: 1. Arthur, 4g, 2. Kristian, 6g. Nyg. Skole. 3. Olaf, tras av foregående, over skolepliktig alder. 4. Sigurd, en kamerat av foregående, også over skolepliktig alder. 5. Johan, kokk på dampskipet «Rikard With», ca. 18 år gammel. Han har også hatt fullt samleie med henne om bord på skibet. (Blev dømt til 11

---

¹⁵⁰ Christi Krybbe skoler – Politianmeldelser og grovere forseelser: 7

¹⁵¹ Christi Krybbe skoler – Politianmeldelser og grovere forseelser: 8

¹⁵² Christi Krybbe skoler – Politianmeldelser og grovere forseelser: 11

måneders fengsel). Solveig blev av skolen foreslått anbragt på tvangsskole*, men blev av verge-rådet tillatt å reise på Sjøsand.¹⁵³

Solveig var ikke gamle jenten. Hun ble født sent i 1909, noe som vil si at hun ikke var mer enn 11 år da dette skjedde. De to andre jentene var enda yngre. For Asbjørg sin del, som var syv år på denne tiden, er det ikke registrert noe annet i protokollen enn en referanse til de nevnte sakene. Når det gjelder Thorborg som var ti gammel, erkjente hun at «*Johan har tatt henne under skjortene mellom benene på bare kroppen. Likeså Nils, 4g, som også blottet sig.*» Et halvt år senere, samme dag som Arthur erkjente flere detaljer, hadde også Thorborg noe å legge til: «*Erkjenner at hun i fjor sommer var sammen med Arthur i Fjeldveien, og at han behandlet henne som ovenfor i nr. 1.*»¹⁵⁴

Hva som ble reaksjonen for de involverte guttene, står det ikke noe om. Unntaket var den 18 år gamle kokken som fikk fengselsstraff, men han var ikke registrert i protokollen. Ingen av guttene som er registrert i protokollen synes å ha blitt politianmeldt, men en eller annen form for sanksjon eller straff må de ha blitt tildelt.

I den neste saken er det snakk om fire gutter som utførte seksuelle handlinger med hverandre. I dette tilfellet ble samtlige politianmeldt. Saken er likevel ikke fullt så enkelt som den kan virke ved første øyekast – tre av guttene ble mest sannsynlig utsatt for overgrep. Homofili og homoseksuelle handlinger kom frem til 1972 inn under straffelovens bestemmelser om såkalt «*utuktig omgang*».¹⁵⁵ I 1926, da de aktuelle elevene ble registrert, var altså homofili ulovlig, noe som forklarer hvorfor samtlige av elevene står oppført med politianmeldelse. At det mest sannsynlig var snakk om overgrep kommer likevel frem når man leser forklaringen til særlig to av guttene:

Av de guttene, Rolf, Jalmar, Hilmar og Tormod, var sistnevnte som gikk sjette klasse, den eldste. Ut fra hvordan hendelsene blir beskrevet i protokollen, ser det ut til at han var hovedpersonen. Rolf, som gikk i andre klasse, var den første Tormod utførte seksuelle handlinger med. Etter den hendelsen gjorde Rolf lignende handlinger mot flere, blant andre Jalmar og

---

¹⁵³ Christi Krybbe skoler – Politianmeldelser og grovere forseelser: 9

¹⁵⁴ Christi Krybbe skoler – Politianmeldelser og grovere forseelser: 10

¹⁵⁵ Almås m.fl. 2016: <https://sml.snl.no/homofili>

* Tvangsskole: Et opphold på en strenger anstalt med varighet opp til seks måneder som et alternativ til barn som nektet å gå på skolen. Les mer: Nijs 2011: 48-50

Hilmar som gikk i første klasse. Den første saken ble registrert i 1926, men hendelsen hadde skjedd to år tidligere. På skolens kontor fortalt Rolf følgende:

For ca 2 år siden var gutt Tormod og anmeldte inne på gårdsplassen til (...) alene. Tormod knappet ned buksene på anmeldte, som la sig på maven. Tormod la sig selv over anmeldte og stakk det han vanner med inn i rumpen på anmeldte og beveget sig en stund op og ned. Dette gjentok sig ca. 6 à 8 forskjellige ganger med 3 à 4 dagers mellomrom. Det smertet en del og anmeldte blev dårlig i maven.¹⁵⁶

Dette må utvilsomt karakteriseres som et overgrep fra Tormod mot den langt yngre Rolf. Men handlinger som Rolf selv utførte, gjør det vanskelig å betrakte han utelukkende som et offer. Etter denne hendelsen prøvde nemlig Rolf å utføre lignende handlinger mot tre andre gutter, hvorav to av dem var Hilmar og Jalmar i første klasse. Men første hendelsen skjedde med en gutt som het Birger. I protokollen blir dette omtalt slik:

En gang i oktober måned 1926 fikk anmeldte gutt Birger med sig inn på en W.C i (...) og lukket døren. Anmeldte knappet ned Birgers bukser og fikk Birger til å legge seg på maven på sittebrettet. Anmeldte la sig op på Birger og forsøkte å stikke det han vanner med inn i rumpen på Birger, men anmeldte fikk det ikke til. Senere har Birger på anmeldtes anmodning gjort det samme med anmeldte.¹⁵⁷

Denne Birger gikk ikke på Christi Krybbe og er derfor ikke registrert i protokollen. Det gjorde derimot Hilmar og Jalmar. Når det gjaldt Hilmar, så forklarte Rolf seg på denne måten om det som skjedde:

Antagelig i sept. 1926 var gutt Hilmar, 7 år, og anmeldte en tur til Skansemyren og gikk inn i skogen. På anmeldtes anmodning knappet Hilmar ned buksen sin og la sig så ned på maven. Anmeldte la sig over ham og forsøkte å stikke det han vanner med inn i rumpen på Hilmar uten at anmeldte fikk dette til. Gutten Ole stod ved siden av og så på. Derefter foretok Hilmar den samme handling med anmeldte.¹⁵⁸

Når det gjaldt Jalmar, prøvde Rolf en lignende fremgangsmåte, men den gangen fikk han ikke viljen sin da Jalmar nektet, eller slik det står i prokollen «Vedkommende [Jalmar] vilde ikke

---

¹⁵⁶ Christi Krybbe skoler – Politianmeldelser og grovere forseelser: 38

¹⁵⁷ Christi Krybbe skoler – Politianmeldelser og grovere forseelser: 38

¹⁵⁸ Christi Krybbe skoler – Politianmeldelser og grovere forseelser: 38

etterkomme anmodningen. Rolf har således intet gjort med vedkommende.»¹⁵⁹ I Hilmar sin forklaring kom det frem at lignende hendelser med Rolf hadde skjedd flere ganger. Han hadde ikke det nøyaktige antallet klart for seg, men kunne med sikkerhet erindre seks andre tilfeller. Videre kom det frem at også Tormod hadde utført slike handlinger mot han.¹⁶⁰ I tillegg hadde Tormod på nytt forgrepet seg på Rolf, nå sammen med en gutt som het Sverre. Denne siste hendelsen virker å være den mest alvorlige:

Antagelig i oktober måned 1926 tok Sverre og Tormod og bar anmeldte [Rolf] mellom sig ned på brenselscentralens tomter på Tyskebryggen. De knappet ned anmeldtes bukser og truet med å gi anmeldte juling. Anmeldte la sig ned på noe halm på maven. Tormod la sig over anmeldte og stakk det han vannet med inn i rumpen på anmeldte og lå sånn og beveget seg op og ned. Derefter foretok Sverre den samme handling med anmeldte.¹⁶¹

Når Tormod ble konfrontert med beskyldningene som kom fram av Rolf og Hilmar sine forklaringer, nektet han på alt. Han mente at det var en forvridd gjentakelse av virkeligheten og at han faktisk kun hadde vært til hjelp. I begge hendelsene med Rolf hadde Tormod kun hjulpet han med å kneppe ned buksene fordi Rolf ikke hadde klart dette selv da han skulle «gjøre sitt fornødne». Begge gangene kom det dessuten en ukjent person til stedet, noe som gjorde at de måtte flyktet derfra i frykt for å bli anmeldt. Mot Hilmar sine beskyldninger var han like benektende. Det hadde ikke hendt og han nektet for å ha hatt noe med det å gjøre.¹⁶² Om skolen trodde på Tormod, er heler tvilsomt. Etter Tormod sin benektelse av påstandene fra Hilmar, ble det i alle fall lagt til følgende kommentar:

Klasseforstander minnet ved samme leilighet Tormod om at han før jul, og altså før denne sak kom op, hadde påtalt at T. klenget seg for meget inn på en del kamerater på skolen og siden en enkelt gutt. Tormod erkjente at han husket denne irettesettelse.¹⁶³

Selv om alle guttene ble politianmeldt, ser vi at bildet var nyansert. Mest sannsynlig var ikke Tormod så uskyldig som han selv fremsto i sin egen forklaring. Han forgrep seg på Rolf, som videre forgrep seg på Hilmar og Jalmar. Til sist forgrep Tormod seg mot Rolf på nytt. Tormod

---

¹⁵⁹ Christi Krybbe skoler – Politianmeldelser og grovere forseelser: 40

¹⁶⁰ Christi Krybbe skoler – Politianmeldelser og grovere forseelser: 41

¹⁶¹ Christi Krybbe skoler – Politianmeldelser og grovere forseelser: 38, 39

¹⁶² Christi Krybbe skoler – Politianmeldelser og grovere forseelser: 42

¹⁶³ Christi Krybbe skoler – Politianmeldelser og grovere forseelser: 42, 43

gjorde også overgrep mot Hilmar. I vurderingen av Tormod må vi i tillegg ta med at han var seks år eldre enn Hilmar og fem år eldre enn Rolf. Bortsett fra Tormod så var det små barn det var snakk om. Hvilke forståelse disse hadde rundt det de gjorde, er usikkert, men neppe stor. Som det fremgikk av det ene sitatet fikk Rolf fikk vondt i magen etter de første overgrepene. Hva som gjorde at han selv senere utførte lignende handlinger mot andre gutter, kan en bare spekulere i. Når det gjaldt reaksjoner, ble Rolf straffet av skolen, mens Tormod året etter ble sendt til Årstad gutteskole, da på bakgrunn av gjentatte tyverier og bråk i gatene. Om Hilmar og Jalmar er det ingen opplysninger.

Andre forseelser

Forseelsene som gjenstår, er saker hvor elevene enten var blitt tatt for løgn eller hadde skulket skolen. Slike forseelser fant vi også under gjennomgangen av de fem straffeprotokollene. Når vi finner slike i denne protokollen, forstår vi at det er snakk om løgn og skulk litt utenom det vanlige. Av disse sakene gjaldt tre løgn, mens syv elever ble registrert for skulk. Vi skal se på noen utvalgte, og starter med Aage som i 1927 ble tatt i løgn:

Moren kommer til kontoret med klage over læreren, som skal ha raderet i karakterboken og forandret guttens karakter i s. Det viser sig at det er gutten som 2 ganger har raderet i karakterboken for å vise én karakter til foreldrene og en annen til læreren. – Lyver og forsøker å skyve skylden over på 2 klassekamerater.¹⁶⁴

Planen fungerte ikke slik Aage hadde sett for seg. Morens klage på læreren viste seg å være grunnløs. Særlig sannsynlig var heller ikke forklaringen de to andre gutter ga til politiet etter et tyveri i 1924. De hadde stjålet ti kroner fra en lommebok og fordelt dette mellom seg. Til politiet hadde de fortalt at de ikke fant penger i lommeboken, selv om de beviselig hadde fått tak i en større mengde godteri i etterkant. Begge guttene ble straffet hjemme.¹⁶⁵

Når det gjelder skulk, handlet det for tre av de syv elevene om flere dager med sammenhengende fravær. Noen av de resterende elevene var litt mer utspekulert. En av dem var Ørnulf. Om han het det: “Har diktet sammen en historie om dødsfall i familien for å få fri kl. 11. Skulket i 2 dager. Klasseforstander talt med faren. – Er etter klasseforstanders utsagn upålitelig i det hele.”¹⁶⁶ En annen elev gikk fra skolen når det passet henne, og fortalte moren

---

¹⁶⁴ Christi Krybbe skoler – Politianmeldelser og grovere forseelser: 45

¹⁶⁵ Christi Krybbe skoler – Politianmeldelser og grovere forseelser: 12, 22

¹⁶⁶ Christi Krybbe skoler – Politianmeldelser og grovere forseelser: 88

at de hadde fri.¹⁶⁷ I Kristian sitt tilfelle holdt skulkingen på å føre til utvisning fra 8. klasse:

Diktet sammen flere historier, hvorved han i lengere tid har lurt sig fri skolen enkelte timer. Moren møtte i dag på kontoret og oplyste at gutten hadde skulket 8 dager fra Kron. i vår i 7 kl., hvad gutten erkjenner er riktig. Moren vilde gjerne han skulde prøves en tid til i 8 kl. – Skoleinspektøren har gitt overlærer bemyndigelse til uten videre å bortvise gutten i gjentakelsestilfelle.¹⁶⁸

Uten flere anmerkninger i protokollen ser det ut som om Kristian fikk fortsette på skolen. En annen satte også sin skoletilværelse ved Christi Krybbe i fare, men da av andre årsaker enn Kristian. Gutten het Bård og vi har møtt ham tidligere. Det er samme gutten som stjal 100 kroner fra en jente, og som sammen med en kamerat brukte store deler av beløpet på ulike aktiviteter, kafebesøk og godterier. Vergerådet besluttet å sende Bård vekk, men på bakgrunn av legeerklæringer ble denne avgjørelsen ikke iverksatt. I etterkant av tyveriet ble det registrert fravær fra både hjem og skole. I en melding fra hjemmet stod det at Bård hadde vært borte fra hjemmet hele dagen fra onsdag av til lørdag 20/10 1923. En av dagene hadde han vært ute til klokken 4 om natten. I februar året etter kom det en oppsummering angående Bård sitt fravær fra skolen:

Der er i årets løp notert følgende forsømmelser: sept. 1 s. (skoledag, red.), okt. 5 s. + 3 u. (uker, red.), nov. 6 s. + des. 3 s. + 2 u. – jan. 6 s. + 1 u. Moren erkjenner de opførte skulkedagene som riktige. Gutten har ikke forsømt siden 26/1. I går – 31/1 – var hun til lege med ham. Hun lot ham bli igjen i byen hos en bestemor, og om ettermiddagen var han i kino, forteller moren!¹⁶⁹

Utropstegnet på slutten av meldingen vitner kanskje om at skolen ikke var enig i at Bård hadde gjort seg fortjent til en slik belønning etter at skolen hadde påvist i alt 50 dager fravær i løpet av fire måneder. Det er ikke registrert flere saker på Bård etter dette. Kanskje kan vi for Bårds del håpe at han til slutt tok seg sammen?

Vi har nå gått i gjennom de forseelsene som det er å finne i denne protokollen. Vi har sett på en del saker og gjort oss kjent med elevene som stod bak. Av forseelser, var det tyveri som gikk mest igjen, med dårlig oppførsel på andre plass. Vi har også sett at hærverk gjorde en del

---

¹⁶⁷ Christi Krybbe skoler – Politianmeldelser og grovere forseelser: 84

¹⁶⁸ Christi Krybbe skoler – Politianmeldelser og grovere forseelser: 33

¹⁶⁹ Christi Krybbe skoler – Politianmeldelser og grovere forseelser: 19

skade, men at de mest alvorlige forseelsene lå under vold og seksualforbrytelsene. Til sist i kapitelet skal vi se om det er mulig å trekke noen paralleller fra funnene i denne protokollen opp mot dagens ungdom. Det nærmeste vi kommer dette er ved å ta de forseelser i protokollen som omfatter kriminalitet og sammenligne dette mot dagens ungdomskriminalitet. Forseelser som dårlig oppførsel og skulk faller dermed fra og vi fokuserer videre på tyveri-, hærverk-, vold- og seksualitetsforseelsene som til sammen omfatter 148 saker.

Uønsket atferd blant dagens ungdom

Det er blitt ført en del statistikk opp igjennom årene når det gjelder ungdomskriminalitet. Det vi er interessert i her er å se hvilke type forseelser som unge i dag blir registrert for. Det første vi skal se på er en artikkel fra 2014. Der står det at det er de unge i dag som står for den største delen av de anmeldte sakene i løpet av året. Ungdommene blir definert som personer som ikke er eldre enn 24 år. I forklaringen til funnene presiseres det at en må skille mellom de ungdommene som står registrert. De fleste av de registrerte har kun begått ett eller noen mindre alvorlig forseelse. Det er kun en mindre gruppe av ungdommer som står for de fleste av registreringene. Mesteparten av ungdommene blir tatt for vinningskriminalitet, men i de siste 20 til 25 årene har det skjedd en drastisk økning i narkotikakriminalitet. Dette har ført til at det, i dag, nesten er like mange ungdommer som blir tatt for tyveri som narkotikavirksomhet¹⁷⁰. Som sagt, omhandler denne artikkelen lovbrudd som er begått av unge personer under 24 år. Alderen på elevene som stod oppført i protokollen var i hovedsak mellom 10 og 14 år. Artikkelen er dermed, i denne sammenheng, ikke mer enn en pekepinn på hvilke kriminalitet som blir begått av denne aldersgruppen.

I en analyse av barne- og ungdomskriminalitet i Norge, utført av politiet i 2014¹⁷¹, tegnes det et litt annet bilde. Når vi ser på statistikk over ungdomskriminalitet i aldersgruppen 10 til 14 år er det, i likhet med artikkelen over, vinningskriminalitet som troner øverst, men med klar margin. Narkotikakriminaliteten er mye lavere i denne aldersgruppen og ligger helt i bunn sammen med sedelighet- og trafikkforseelser. I 2014 var det 2000 unge mellom 10 og 14 år som stod ansvarlig for 2700 lovbrudd. 44% av de aktuelle sakene omhandlet vinningskriminalitet, mens kun 5% omhandlet narkotikavirksomhet.

---

¹⁷⁰ Dullum m.fl. 2011: <http://ndla.no/nb/node/83430?fag=36>

¹⁷¹ Politidirektoratet 2015: https://www.politi.no/vedlegg/rappport/Vedlegg_3085.pdf : 10

Gjerningspersoner 10-14 år			
Kriminalitets- type	Prosentandel av totale lovbrudd	Statistikkgruppe	Prosentandel av hver kriminalitetstype
Vinning	44 %	Naskeri, butikk (\$ 391A)	58,3 %
		Tyveri fra butikk	12,3 %
		Innbrudd (\$ 147)	3,6 %
		Tyveri fra skole	3,3 %
		Ran (\$ 267)	3,0 %
Skadeverk	19 %	Skadeverk, diverse	25,3 %
		Skadeverk ved brann	15,3 %
		Skadeverk bil/motosykkel/moped (\$ 291)	14,9 %
		Skadeverk ved ruteknusing	14,5 %
		Skadeverk, diverse (\$ 391)	9,5 %
Vold	13 %	Legemsfornærmelse (\$ 228,1 LEDD)	52,1 %
		Trusler, diverse (\$ 227)	20,7 %
		Legemsbeskadigelse(\$ 229)	7,3 %
		Trusler kniv (\$ 227)	6,2 %
		Vold mot polititjenestemann (\$ 127)	3,4 %
Narkotika	5 %	Narkotika, bruk (\$24)	58,8 %
		Narkotika (\$ 162,1 .LEDD)	21,4 %
		Narkotika, besittelse (\$24)	18,3 %
		Narkotika, diverse	1,5 %
Seksual	4 %	Seksuell omgang med barn u/14 år (\$ 195)	14,4 %
		Pornografi, skrifter/film/video m.v. (\$204)	13,5 %
		Voldtekt (\$ 192,1 . og 2.ledd)	13,5 %
		Seksuell krenkende/uanstendig adferd, blotting mm(\$201)	12,5 %
		Seksuell krenkende/uanstendig adferd via datasystemer	11,5 %
Trafikk	3 %	Kjøring uten gyldig førerkort(\$ 24,1 ledd)	41,9 %
		Personskade (\$ 3)	27,9 %
		Bruk av uregistrert motorvogn (\$ 17,1 . ledd)	7,0 %

Kilde: PAL Strasak

Likevel er det en økning ut i fra det som står oppført i protokollen. Det nærmeste en kommer narkotika i protokollen var da elever kjøpte eller stjal sigaretter. At ingen narkotikaforseelser står oppført er på ingen måte overraskende. Narkotika var ikke et utbredt problem i første halvdel av 1900-tallet. Før 1960 ble narkotikabruk og narkotikaproblemer nesten utelukkende knyttet til godt voksne personer som var blitt avhengig av ulike opiater, og som i hovedsak fikk dette behovet dekket på lovlig vis gjennom resept fra legen¹⁷². Det er i tiden etter at narkotikaproblematikken skyter fart.

Dette endrer seg når vi går over til vinningskriminalitet. I protokollen er det registrert 121 tilfeller av tyveri. Det utgjør 82% av kriminalsakene. 63 av disse tilfellene ble politianmeldt og av alle politianmeldte kriminalsaker i protokollen utgjør vinningskriminalitet 77%. I likhet

¹⁷² Nordlund 2005: 197

med politiets statistikk fra 2014 er det altså vinningskriminalitet som troner øverst med klar margin. De har også delt tyveri inn i forskjellige undergrupper. Hovedsakelig skiller de mellom tyveri og innbrudd. I politiets oversikt er rundt 70% av tyveriene rene tyverier eller naskerier fra butikk. Innbrudd og ran utgjør kun en liten del. I protokollen er forholdet noe annerledes. Rene tyverier og naskerier utgjør 60% av tyveriene, mens det i 40% av tilfellene også var snakk om innbrudd. Innbrudd ble sett på som mer alvorlig. Dette gjenspeiles i at 78% av alle tyverier med innbrudd ble politianmeldt. Av rene tyverier ble kun 65% av tilfellene anmeldt.

Tyveri utgjør en såpass stor andel av kriminalsakene i protokollen at de resterende forseelsene kommer ganske langt etter. I protokollen ligger hærverk på plassen etter tyveri, noe det også gjør i politiet sin statistikk. Likevel er det kun registrert 12 tilfeller av hærverk noe som omfatter 8% av kriminalsakene. Av de totalt 12 forseelsene ble 11 politianmeldt. Hærverk er dermed også nest størst når det gjelder antall politianmeldte saker, da med 13%. I politiet sin oversikt står hærverk for 19% av sakene. Differansen mellom tyveri og hærverk er ganske stor i politiet sin statistikk, men enda tydeligere i protokollen.

I politiet sin statistikk kommer vold etter skadeverk. I 2014 gjaldt 13% av de anmeldte sakene ulike former for voldshandlinger. I protokollen er det, av kriminalsakene, færrest registreringer når det gjelder vold. Der er det kun registrert 5 saker noe som gjør at vold kun representerer 3% av kriminalsakene i protokollen. Av de politianmeldte sakene utgjør vold 4%. I protokollen er dermed vold den forseelsen som ligger lavest på listen over kriminalsaker.

Seksualkriminalitet er den forseelsen som ligger på tredje plass i protokollen. De sakene omfatter 7% av kriminalsakene i protokollen. Av politianmeldte saker utgjør forseelsen 6%. I politiet sin oversikt ligger seksualkriminalitet nest nederst, da med 4%.

Som vi ser er vinningskriminalitet den formen for kriminalitet som er mest utbredt, både blant dagens ungdom og ungdommene i protokollen. Og det med ganske klar margin. Siden 2010 har antall tyveri blant ungdom i alderen 10-14 år blitt betydelig lavere. I 2010 ble det registrert rundt 2300 anmeldelser, mens det i 2014 ble registrert rundt 1200. I protokollen er det ingen klare tendenser. Det ble registrert tyveri mellom 1921 og 1939. Årene med færrest registrerte tyverier var 1931, 1926 og 1937. I 1931 ble det ikke registrert et eneste tyveri,

mens det i 1926 og 1937 ble registrert to. Året med flest tyverier var 1935, da med 33 tilfeller. Også i 1923 og 1930 ble det registrert en del tyverier, henholdsvis 11 og 16.

Videre ser vi at hærverk er den forseelsen som blir begått nest mest, både i protokollen og ut i fra politiet sin statistikk. Også her ser vi en nedgang fra 2010 frem til 2014. Statistikken viser en nedgang fra ca. 800 anmeldelser i 2010 til litt i overkant av 500 anmeldelser i 2014. I protokollen går det andre veien. I løpet av hele 1920-tallet ble det registrert to tilfeller av hærverk. I løpet av 1930-tallet ble det registrert 10. I 1934 ble det registrert flest, da 4 tilfeller.

Når det gjelder vold- og seksualitetskriminalitet, omfatter dette en mindre del av registreringene, både i protokollen og i politiet sin statistikk. Den siste registreringen av seksualitetskriminalitet ble gjort i 1927. Etter dette finner vi ingen registrerte saker som omhandler denne forseelsen. Voldforseelsene er mer spredt med små drypp langs tidslinjen. En finner registrerte voldshandlinger i 1921, 1922, 1930 og 1935. I dag er det en nedadgående tendens når det gjelder voldsbruk. Når det gjelder sedelighetssaker ligger den ganske jevnt på mellom 100-200 anmeldelser i året¹⁷³.

Politiet sin statistikk er mye mer omfattende enn hva protokollen er. Likevel gir en sammenligning av de to statistikkene en brukenes beskrivelse. Hvilke forseelser som ble og fortsatt blir begått mest blant ungdom i denne aldersgruppen er uten tvil tyveri og hærverk. Vold og seksualitetskriminalitet er i mindretall og gjerne kriminalitet som i større grad blir gjort av ”tyngre” kriminelle eller gjengangere. Dette er også noe vi selv har sett i gjennomgangen av protokollen og politiet deler samme oppfatning i dag.

---

¹⁷³ Politidirektoratet 2015: https://www.politi.no/vedlegg/rapport/Vedlegg_3085.pdf : 9

Kapittel 4. Ulvsnesøy Skolehjem for forsømte Gutter

Til nå har vi gradvis beveget oss gjennom mildere forseelser i skolen, til de mer alvorlige forseelsene registrert i Christi Krybbe skoler sin protokoll. Den siste protokollen vi skal se på omhandler gutter som av ulike årsaker ikke ble funnet skikket til å gå i den vanlige skole. Slike tilfeller finner vi i protokollen til Ulvsnesøy skolehjem. Skolehjemmet ble anlagt i 1881 etter et initiativ av skoleinspektøren i Bergen, Ole Irgens. Bergen kommune kjøpte øyen ved hjelp av midler fra Brennevinssamlaget og Bergen sparebank.¹⁷⁴ De første elevene flyttet inn i oktober 1881 i det som da ble kalt, *Ulfsnesøens Opdragelsesanstalt i Nordhordland for vanartede og forvildede gutter*.¹⁷⁵ Fra år 1900 fikk skolehjemmet nytt navn, *Ulvnæsøen Skolehjem for forsømte Gutter*, og det er fra dette tidspunkt og frem til 1910 at jeg har samlet registreringer fra anstalten.¹⁷⁶

Tanken bak skolehjemmet var at det skulle være en oppdragelsesanstalt for kriminelt belastede ungdommer i alderen 10 til 15 år. Men etter endringer, som blant annet førte til nytt skolenavn i 1900, ble skolen omgjort til en ”mildere” anstalt.¹⁷⁷ Guttene som oppholdt seg der i perioden etter 1900 kunne derfor også ha blitt sendt på bakgrunn av omsorgssvikt eller andre atferdsproblemer.¹⁷⁸ Under oppholdet på skolen skulle guttene, i tillegg til å delta i undervisningen, sysselsettes med ulike arbeidsoppgaver. Dette kunne være jordbruks-, håndverks- eller husarbeid.¹⁷⁹ I 1981 ble skolehjemmet lagt ned og øyen er i dag innlemmet som en del av Bergen kretsfengsel.¹⁸⁰

Registreringene som vi skal ta for oss, stammer fra perioden 1899 til 1910. I løpet av disse årene ble det registrert 230 elever i protokollen. Vi skal starte med å se på elevene samlet, før vi beveger oss videre og ser nærmere på noen utvalgte aktører. Protokollen for Ulvsnesøy er på flere måter mer sensitiv enn de vi har vært gjennom tidligere. Guttene det er snakk om, var ungdommer som av ulike årsaker hadde ”falt av lasset” i så stor grad at det å bli sendt til et

---

¹⁷⁴ Hartvedt m.fl. 2009: <http://www.bergenbyarkiv.no/bergenbyleksikon/arkiv/1423713>

¹⁷⁵ Nijs 2011: 56, 60

¹⁷⁶ Nijs 2011: 60

¹⁷⁷ Hartvedt m.fl. 2009: <http://www.bergenbyarkiv.no/bergenbyleksikon/arkiv/1423713>

¹⁷⁸ Nijs 2011: 61

¹⁷⁹ Hartvedt m.fl. 2009: <http://www.bergenbyarkiv.no/bergenbyleksikon/arkiv/1423713>

¹⁸⁰ Kriminalomsorgen.no: <http://www.kriminalomsorgen.no/bergen-fengsel-osteroy-avdeling.5061712-242495.html>

slikt skolehjem for flere var en siste mulighet ut av elendigheten. Hvilke innvirkning oppholdet hadde på elevene varierte. Som vi skal se, klarte enkelte seg bra og fikk til en endring av den skjeve livskursen de var kommet inn på. For andre var kanskje bakgrunnen, forutsetningene og utgangspunktet for overveldende til å finne en vei ut av problemene. I stedet fortsatte de på samme tragiske bane, eller verre. Protokollen for Ulvsnesøy er derfor mer dystre lesning enn skolens straffeprotokoller og den spesielle protokollen for Christi Krybbe. Det er naturlig å dele gjennomgangen i tre deler der jeg først tar for meg bakgrunnen for plasseringen på Ulvsnesøy, før jeg videre går inn på situasjonen under og etter oppholdet.

Bakgrunn for oppholdet på Ulvsnesøy

10 av de 230 guttene som står registrert i protokollen, var under 10 år da de ble sendt til skolen, men ingen var yngre enn 8 år. De resterende var alle mellom 10 og 15 år gammel, hovedvekten mellom 12 og 14 år. Hvor guttene som ble sendt til Ulvsnesøy kom fra, varierte noe, men ikke uventet kom de fleste fra Bergen og omegn. Det var Vergerådet på de ulike stedene som avgjorde om guttene skulle bli sendt til øyen, og fra Vergerådet i Bergen ble det sendt 188 gutter. Med noen unntak kom de øvrige enten fra andre deler av Hordaland eller fra de nærliggende vestlandske fylkene som Sogn og Fjordane, Rogaland og Møre og Romsdal. Unntakene var et fåtall gutter som ble sendt fra andre deler av landet, blant annet Tromsø, Trondheim og Arendal.

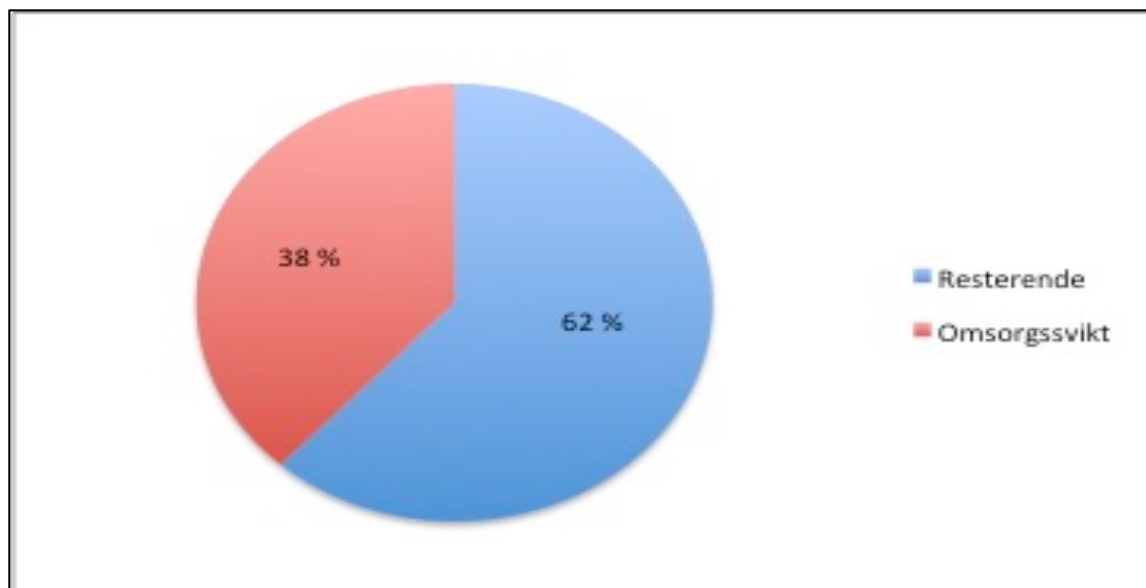
Protokollen for Ulvsnesøy er mer detaljerte enn de andre protokollene. I tillegg til detaljert informasjon om guttenes opphold får en også et godt innblikk i deres situasjon før de ble sendt til øyen. Vi får blant annet vite grunner til plasseringen på Ulvsnesøy, hva som syntes å ha vært den viktigste vesentlige grunnen til deres problemer, og om det forelå en eller annen form for omsorgssvikt. Som regel var det en kombinasjon av flere faktorer som lå til grunn for plasseringen. For eksempel ble en gutt i 1903 sendt til Ulvsnesøy på bakgrunn av tyveri, gjentagende skulk og dårlig oppførsel. I tillegg var gutten utsatt for omsorgssvikt.

I de andre protokollene hadde som oftest én elev kun én forseelse knyttet til seg, noe som gjorde det mulig å sette de ulike forseelsene opp mot hverandre. I denne protokollen har de flere, og dermed må vi i større grad lete etter tendenser og hovedtrekk. Vi skal først se på noen faktorer som ikke innebar en faktisk forseelse, men mer var bakenforliggende årsaker til de forseelsene guttene senere ble sendt til skolehjemmet for. Omsorgssvikt peker seg ut som en naturlig begynnelse.

Begrepet omsorgssvikt er satt som en fellesnevner for gutter der foreldrene av ulike årsaker hadde sviktet i sin oppdragelsesplikt. Som oftest ble dette markert eller innskrevet som ”forsømt oppdragelse”. I noen av tilfellene gjaldt det gutter som av ulike årsaker hadde blitt plassert i fosterhjem før de kom til Ulvsnesøy. Andre kom fra hjem hvor en eller begge av foreldrene misbrukket alkohol og av den grunn ikke var i stand til å ta seg tilstrekkelig av barna. I ett tilfelle ble også en gutt tatt fra foreldrene på bakgrunn av Vergeloven paragraf 1b, der det het at barn, hvis helse av ulike årsaker stod i fare ved fortsatt opphold hos foreldrene, skulle bli omplassert til fosterhjem, barnehjem eller skolehjem.¹⁸¹ Denne loven skal vi komme tilbake til.

Figur 4.1. Prosentvis andel omsorgssvikt blant guttene før de kom til Ulvsnesøy

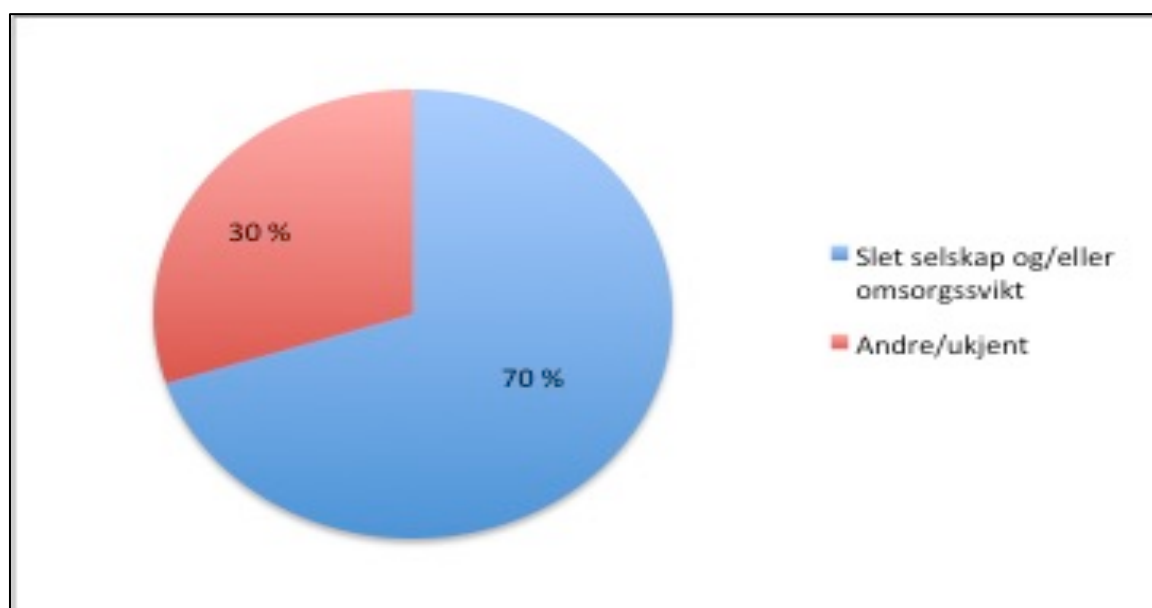
Av i alt 230 gutter hadde 88 av dem på et eller annet tidspunkt før oppholdet på Ulvsnesøy blitt utsatt for omsorgssvikt. Det er viktig å bemerke at med unntak av det eksempelet som ble nevnt ovenfor, var ikke omsorgssvikten alene den direkte årsaken til at guttene ble sendt til Ulvsnesøy. Det var guttenes egne handlinger. Når omsorgssvikt og dårlig oppdragelse ble ført inn i protokollen, var det som en forklaring for guttenes uheldige atferd.

En viktig bakenforliggende årsak var også hvilke miljø guttene kom i fra, da spesielt med tanke på vennekrets. Der dette ble markert, var det grunn til å tro at den omgangskretsen som

¹⁸¹ Schaan 1915, Lov om behandling av forsømte barn av 6. juni 1896: 1-2

guttene var en del av, hadde påvirkning på de valgene han gjorde. I protokollen ble dette markert som "slett selskap". I 98 av sakene ble slett selskap ført opp som den eneste eller delvis bakgrunn for guttenes problemer. Dette utgjorde 43% av de totale sakene. Faktorene omsorgssvikt og slett selskap er ofte flettet sammen. Flere av guttene står oppført med begge forklaringene. Det blir dermed med mer riktighet å se på hvor mange av guttene som hadde en eller begge disse forklaringene registrert.

Figur 4.2. Prosentvis andel registrert med "slett selskap" og/eller omsorgssvikt

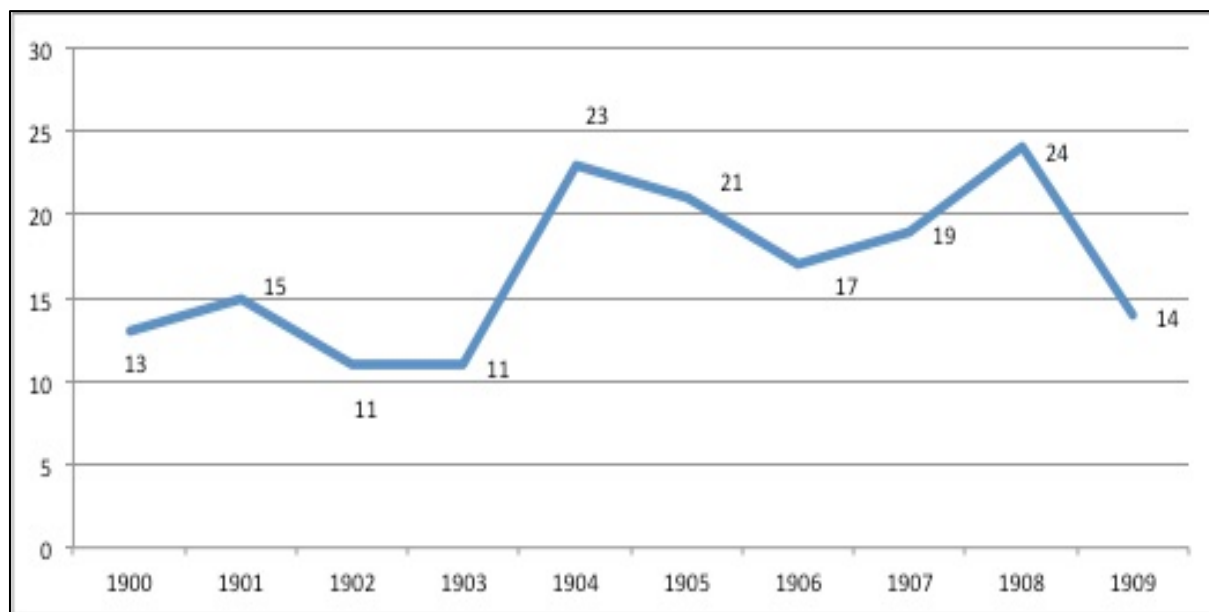

I 70 % av tilfellene var altså slett selskap og/eller omsorgssvikt registrert som forklaring på guttenes atferd. Egentlig var prosenten enda noe høyere. Det skyldes at guttenes bakgrunn ikke ble skikkelig registrert før 1905. I de 95 sakene før den tid ble dette bare sporadisk nevnt. Derimot ble dette spørsmålet besvart i alle de 135 sakene som kom senere. Om vi utelukkende holder oss til disse, var slett selskap og/eller omsorgssvikt brukt som forklaring på guttenes atferd i 87 % av tilfellene. Slett selskap og omsorgssvikt var således den gjennomgående forklaringen på problemene. Der dette ikke var tilfelle, var det enten ukjent årsak, eller det ble bruk andre forklaringer som at elevene manglet evner.

At mange av guttene kom fra svært tøffe forhold, er det ingen tvil om. Som allerede nevnt, var det likevel ikke den direkte årsaken til at de ble sendt til Ulvsnesøy. Det skyldtes deres egne handlinger. De fleste forseelsene som guttene ble sendt til skolehjemmet for, kjenner vi igjen fra de andre protokollene. Forskjellen er at sakene er mer komplekse i denne protokollen. En

gutt kunne for eksempel hatt dårlig oppførsel over tid, samtidig som han hadde begått tyveri og skulket skolen gjentatte ganger. Kombinasjonene av de ulike forholdene kunne variere, men to forhold skilte seg ganske klart ut og gikk igjen i de fleste sakene. Det ene forholdet var tyveri.

Figur 4.3. Antall saker hvor tyveri var eneste eller delvis årsak til guttenes plassering på Ulvsnesøy

Av de 230 sakene ble tyveri markert som eneste eller delvis årsak til plasseringen på skolehjemmet hele 178 ganger, dvs. nærmere 80 % av alle tilfellene i perioden 1900–1909. Årene 1899 og 1910 er ikke tatt med da de ikke var fullstendige år i protokollen.

Vi ser at det årlig kom mellom 10 og 25 gutter til Ulvsnesøy som hadde begått tyveri. I 1901 ble kapasiteten til skolehjemmet økt fra 30 til 64 plasser etter en utbygging av en ny fløy.¹⁸² Det hadde innvirkning på antall registreringer i årene etter. I det hele underbygges det faktum at størsteparten av guttene ble sendt til øyen på grunn av tyveri. Vi vet fra tidligere at anstalten i utgangspunktet var ment som et alternativ for kriminelt belastede ungdommer i alderen 10 til 15 år. Denne tanken kom i en tid hvor man hadde blitt mer opptatt av barns rettigheter enn det som var tilfelle tidligere. I 1896 ble således den kriminelle lavalderen i Norge hevet fra 10 til 14 år. Denne endringen ser vi også igjen i protokollen for Ulvsnesøy,

¹⁸² Hartvedt m.fl. 2009: <http://www.bergenbyarkiv.no/bergenbyleksikon/arkiv/1423713>

der antall registreringer av tyveri øker i alle årsklassene frem mot fylte 14 år, før de synker drastisk blant guttene som var 15 år.

I tillegg til å heve den kriminelle lavalderen ble også den nye Vergerådsloven vedtatt på Stortinget i 1896. Dette var en lov om behandling av forsømte barn og skulle virke som et vern rundt barnet og sørge for at deres ve og vel ble ivaretatt.¹⁸³ I denne sammenheng er særlig paragraf 1 viktig. Den lyder som følger:

§ 1. Barn, der ikke har fyldt det 16de Aar, bliver efter Beslutning af Værgeraadet (§ 6) at bortsætte i en paalidelig og hæderlig Familie, i et Barnehjem eller lignende Indretning, hvis Plan af Kongen er stadfæstet eller i et Skolehjem (§§ 27 og 28), saafremt

- a. det har forøvet nogen strafbar, om sædelig Fordærvelse eller vanvyrd vidnende Handling, og Bortsættelsen antages hensigtsmæssig af Hensyn til dets Forbedring eller for at hindre Gjentagelser, eller
- b. det paa Grund af Forældres eller Opdrageres Lastefuldhed eller Forsømmelighed findes vanvyrdet, mishandlet eller sædelig forkommet eller maa befrygtes at ville blive sædelig fordærvet, og en Advarsel (§ 3) ikke antages egnet til at rette Forholdet, eller
- c. det paa Grund af slet Opførsel fra Barnets Side, mod hvilken Hjemmets og Skolens Opdragelsesmidler har vist sig magtesløse, eller andre mislige Forhold fremstiller sig som nødvendigt at bortsætte det for at redde det fra sædelig Undergang.¹⁸⁴

En rekke steder i protokollen ble det referert til denne paragrafen. For tyveri eller andre kriminelle handlinger var særlig paragraf 1a aktuell. Ved i alt 15 anledninger ble det referert nettopp til dette punktet, 14 ganger på bakgrunn av tyveri og én gang for et ukjent forhold. Paragraf 1c ble benyttet enda oftere og fører oss over på det andre forholdet som går igjen i protokollen, nemlig dårlig oppførsel.

I 133 av de 230 sakene ble dårlig eller slett oppførsel registrert som eneste eller delvis årsak til plasseringen på Ulvnesøy. Som oftest ble dette kun markert som ”slett oppførsel”, men i

---

¹⁸³ Nissen (ukjent dato): <http://www.kildenett.no/portal/artikler/2008/1225268653.02>

¹⁸⁴ Schaan 1915, Lov om behandling av forsømte barn av 6. juni 1896: 1-2

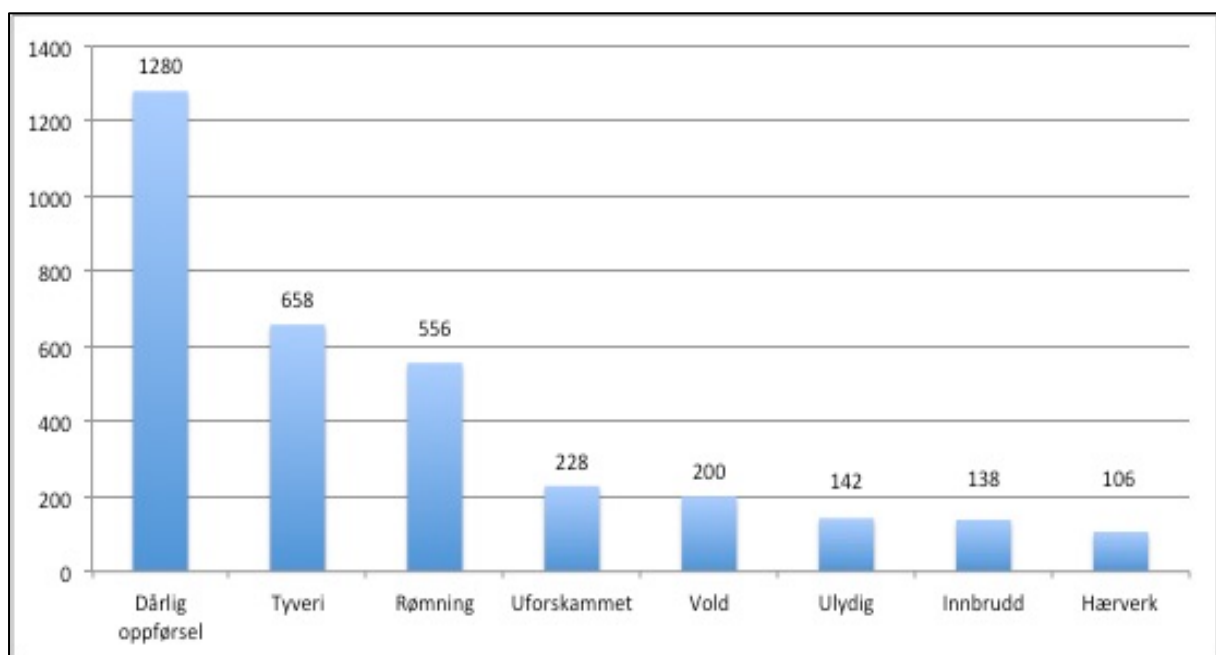
noen saker ble det i tillegg referert til vergelovens paragraf 1c. I noen få tilfeller ble det kun referert til denne paragrafen. Totalt ble det referert til paragraf 1c 25 ganger.

I 97 saker ble dårlig oppførsel notert sammen med tyveri. I 36 saker var dårlig oppførsel ført opp sammen med andre forseelser som gjentakende skulking, uforskammethet, eller rømning fra hjemmet. Til sammen stod tyveri og dårlig oppførsel som grunn for plasseringen på skolehjemmet i 214 saker, 93% av alle tilfellene. I de resterende 16 sakene var det andre forhold som usadelighet, gjentakende skulking, vold og uforskammethet som var årsaken. En del var også videresendt fra såkalte tvangsskoler. Flere av guttene som var notert med tyveri og/eller dårlig oppførsel hadde også slike forseelser knyttet til sin sak, men i for varierende grad til at det var mulig å fastslå noen fellestrekk.

Hva skjedde med guttene under og etter oppholdet på Ulvsnesøy?

Vi har til nå sett på hvilke forhold og årsaker som gjorde at guttene ble plassert på Ulvsnesøy. I fortsettelsen skal vi se på hvordan de hadde det under oppholdet, da med fokus på atferden, og hvordan det gikk dem etterpå. Når det gjaldt hvordan guttene oppførte seg i tiden på skolehjemmet, varierte dette.

Figur 4.4. Antall slag for ulike forseelser på Ulvsnesøy i perioden 1899–1910

Flere klarte seg bra og unngikk store vanskeligheter. De fleste ble likevel involvert i uheldige episoder og forseelser i større og mindre grad. I alt 169 gutter ble registrert og straffet for en eller flere forseelser i løpet av tiden på øyen. Samlet ble disse tildelt 3308 slag fordelt på de forseelsene som er vist i figur 4.4. Det var stor variasjon mellom guttene når det gjaldt antall forseelser de ble registrert for. De fleste guttene gjorde ikke flere enn seks forseelser i løpet av sin tid på Ulvsnesøy. Antall gutter som står oppført med én til seks forseelser, er 139. De som klart gjorde mest “ugagn” var de resterende 30 elevene. Men også innenfor denne gruppen var det store forskjeller. De seks som ble straffet mest, var ansvarlig for hele 115 forseelser. Gutten med flest registreringer, stod alene for 34 forseelser i løpet av sitt fire år lange opphold på øyen!

Som vi ser av figur 4.4, var dårlig oppførsel den forseelsen som ble straffet flest ganger. I løpet av hele perioden ble 121 gutter straffet for dette, noen naturligvis mer enn andre. 75 gutter ble straffet for tyveri, mens 56 stykker ble straffet for rømningsforsøk. De resterende forseelsene hendte mer sporadisk og var ikke like fremtredende. Antall slag guttene fikk pr forseelse, når det gjaldt dårlig oppførsel og tyveri, syntes å være mye det samme som i folkeskolen ellers, mellom tre og fem slag. Rømningsforsøk, derimot, ble hardt straffet. I tillegg til å få en klekkelig sum slag ble flere også kastet i anstaltens arrest. Der kunne de bli sittende opp til flere dager. Gutten med flest dager i arresten satt der i til sammen tre uker. Han hadde prøvd å rømme fra øyen intet mindre enn fire ganger. I løpet av hele perioden ble 43 av de 230 guttene plassert i arrest. Grove eller gjentagende tyverier, innbrudd og rømningsforsøk var årsaken for de fleste.

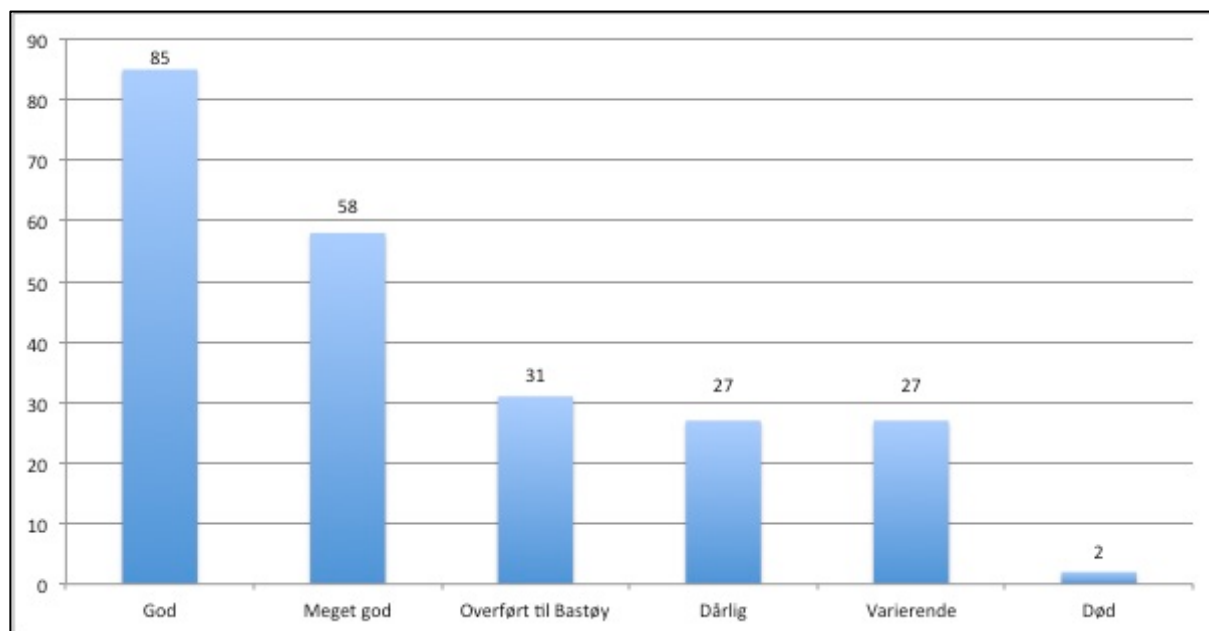
Tabell 4.1. Lengden av guttenes opphold ved Ulvsnesøy Skolehjem

UTSKREVET																		
	1900	1901	1902	1903	1904	1905	1906	1907	1908	1909	1910	1911	1912	1913	1914	1915	1916	Totalt
			2															2
I	1	2	8	4	3	1												19
N		1	1	7	8	6	1											24
N				4	2	6		2										14
S					2	6	1	2				1						12
K						3	15	8	1			2						29
R							3	9	6	3	7	2						30
E								1	4	3	7	6	1	1				23
V								2	2		3	12		6		1		26
E												13	3	5	1	2		24
T											1	7		7		2		17
												2	1	1	1	4	1	10
Totalt	1	3	11	15	15	22	20	24	13	6	18	45	5	20	2	9	1	230

Hvor lenge guttene oppholdt seg på Ulvsnesøy skolehjem varierte. Det mest vanlige var et opphold på mellom to og fire år. Selv om det mest vanlige var opphold på mellom to og fire år, var det noen som ble værende på skolehjemmet en god del lenger enn dette. For 20 av guttene varte oppholdet mellom seks og åtte år. Nå må det sies at det kun var to tilfeller hvor noen ble på Ulvsnesøy så lenge som åtte år. Dette gjaldt to gutter som på grunn av omsorgssvikt ble sendt til øyen da de bare var åtte år gammel.

De to guttene som var lengst på Ulvsnesøy fikk begge gode skussmål da de ble skrevet ut. Det var i det hele ingen direkte sammenheng mellom lengden på oppholdet og guttene sin atferd. En kunne lett tenke seg at jo verre atferden var, jo lenger ble de værende. Men her må en ta i betraktning at skolehjemmet etter år 1900 ble omgjort til en ”mildere” anstalt. Gutter med den mest krevende atferden ble gjerne sendt videre til en mer passende, dvs. strengere anstalt. For guttene fra Ulvsnesøy var Bastøy skolehjem neste stopp om atferden ikke lot seg håndtere av skolehjemmet sitt personell. Av figur 4.5, som viser skolehjemmets kommentarer til hvordan det hadde gått med guttene i ettertid, ser vi at dette gjaldt 31 gutter.

Figur 4.5. Kommentar fra skolehjemmet om guttenes situasjon etter utskrivning

For enkelte av de som ble sendt til Bastøy, var oppholdet på Ulvsnesøy en kort affære. Ni av guttene ble således sendt til Bastøy i løpet av det første året på Ulvsnesøy. Forklaringen var i de fleste tilfeller vold, tyveri, dårlig oppførsel eller rømningsforsøk. Igjen, så var det ofte en kombinasjon av flere forhold. 17 av guttene hadde på et eller annet tidspunkt under oppholdet

rømmet eller prøvd å rømme fra øyen. Videre var 14 av guttene registrert med tyveri, 7 med bruk av vold og 20 stykker med dårlig oppførsel. Det kan nevnes at gutten som ble satt tre uker i anstaltens arrest, var en av disse.

For guttene som ikke ble sendt til Bastøy, varierte kommentarene om hvordan det var gått dem etter utskrivning fra “meget god” til “dårlig”. Skolehjemmet hadde kontakt med guttene etter utskrivningen og ofte sendte guttene brev til skolen hvor de beskrev sin situasjon. Der guttene ikke sendte brev, fikk skolehjemmet informasjon fra annet hold. Vi ser at de fleste klarte seg bra. 143 av guttene klarte seg enten godt eller meget godt. Det innebar som oftest at de hadde kommet seg ut i arbeid. Et attraktivt alternativ for flere av guttene var å dra til sjøs. 51 av guttene gjorde med sikkerhet dette. Videre fant 62 av guttene seg annet arbeid, mens 19 dro til Amerika. Uavhengig av yrkesvalg var det etter hvert også flere som giftet seg og stiftet familie.

I motsatt ende av skalaen ble det registrert 54 tilfeller hvor guttenes situasjon etter oppholdet var enten varierende eller dårlig. I 27 av sakene ble den markert som varierende, noe som innebar at meldingene til skolehjemmet svingte mellom positiv og negativ informasjon. Enkelte gutter klarte seg fint den første tiden etter oppholdet, men kom inn i en dårligere trend etter hvert. En gutt kom seg ut i arbeid etter oppholdet, men havnet senere i fengsel av ukjent årsak. For en annen gutt skjedde det motsatte; først i fengsel, så i arbeid. Det var også andre som kom skeivt ut i starten, men som fikk orden i sakene etter hvert. For atter andre var det ingen klare tendenser å spore.

For de 27 guttene det gikk dårlig med, fikk skolen kun negative tilbakemeldinger. Enten forsøkte de ikke – eller så maktet de ikke. 20 av disse guttene ble betegnet som kriminelle. Av disse ble to betegnet som tunge kriminelle, mens én ble erklært sinnssyk. Av de resterende syv guttene var det fem som “ikke fant seg til rette”, én som begynte å misbruke alkohol og én som havnet i fengsel.

Til sist var det to gutter som døde under oppholdet på øyen. Den ene døde av tuberkulose i 1906, mens den andre døde av ukjent årsak i 1903. Ellers ble det registrert 14 andre dødsfall i protokollen, men dette var dødsfall som skjedde *etter* oppholdet på Ulvsnesøy. Årsakene bak dødsfallene kommer ikke frem i alle sakene, men vi vet at fem av guttene døde av drukning, der fire av dem var på grunn av skipsforlis. To av guttene døde under kamp i 1. verdenskrig, mens tre stykker døde av sykdom.

Som vi har sett synes dårlig miljø, omsorgssvikt eller en kombinasjon av de to å ha vært bakkeppet for mange av guttene som ble sendt til Ulvsnesøy. Den direkte årsaken, derimot, var oftest tyveri og dårlig oppførsel. I de fleste sakene var det også andre forseelser knyttet til begrunnelsen, men de nevnte forseelsene skilte seg klart ut. Under oppholdet var det en god del av guttene som klarte å holde seg unna trøbbel. Likevel ble størstedelen av dem straffet på et eller flere tidspunkt under oppholdet, noen betydelig mer enn andre. Tross utfordringene guttene stod ovenfor, spesielt før, men også under oppholdet, klarte merkverdig mange seg godt i tiden etter. De fant seg arbeid av ulikt slag, enkelte giftet seg, mens andre igjen søkte lykken over Atlanterhavet. Men det var også noen som ikke klarte seg så godt. De fant det vanskelig å finne seg arbeid og flere havnet på feil side av loven. Hvordan det gikk med de guttene som endte på Bastøy, vites ikke, da ansvaret for disse ble overført dit. Dette var nok de guttene som hadde dårligst utgangspunktet. Det blir også langt på vei bekreftet i den videre teksten der vi skal se nærmere på et utvalg av guttene i protokollen.

De forsømte guttene – en nærstudie

I siste del av kapittelet skal vi gå inn i protokollen og bli bedre kjent med 15 av guttene. Vi kommer tettere på de det gjelder, og får dermed bedre innsikt i en rekke forhold som ikke kommer så tydelig frem når man foretar en kvantitativ gjennomgang. Utvalget er tilfeldig. Utgangspunktet er skolehjemmet sin vurdering av guttene sin situasjon etter oppholdet. Fra hver kategori er det plukket ut tre gutter. Tanken er ikke at disse nødvendigvis skal være representative for alle de andre i kategorien – det ville i praksis være umulig – men å finne eventuelle forskjeller og likheter mellom de forskjellige kategoriene. Når jeg har valgt ut tre i hver kategori, er det for å gi et bredest mulig bilde av disse, ofte tragiske menneskeskjebnene. Vi starter med guttene som ble sendt til Bastøy, før vi beveger oss frem mot guttene som fikk gode skussmål etter oppholdet.

Gutter som ble sendt til Bastøy

Vi starter med Torvald, som ble født i Bergen i 1894. Selv om han allerede fra 8 årsalderen hadde vist tendenser til negativ atferd, ble han ikke innskrevet på Ulvsnesøy før han var 11 år. Grunn til plasseringen her var gjentagende tyverier og dårlig oppførsel. Dette ble poengtert gjennom referanser til Vergerådsloven § 1a og 1c. Forsøk på å bedre Torvald sin atferd hadde blitt prøvd. Han hadde tidligere blitt straffet med ris flere ganger og hadde også i en periode vært på tvangsskole, men til ingen nytte. Skolehjemmets forklaring på Torvalds atferd var

forsømt oppdragelse og slett selskap. Far til Torvald arbeidet som kolportør, det man i dag kaller en dørselger. Han var sjelden hjemme og ble beskrevet som ”drikfædig”. I tillegg til Torvald hadde foreldrene fem andre barn. Økonomien var dårlig og de hadde i lengre tid nytt fattigunderstøttelse, selv om det ikke var tilfelle på innskrivningstidspunktet. I protokollen er Torvald beskrevet som en åpen karakter med middels evner, men med gode skolekunnskaper. Under oppholdet var han ansvarlig for i alt åtte forseelser, blant annet flere rømningsforsøk. Straffen var ris, i tillegg tre uker i anstaltens arrest. Under det siste rømningsforsøket stjal han og en kamerat skolehjemmets båt og rodde i land på andre siden. Derfra tok de seg til Bergen, hvor de senere ble funnet og bragt tilbake. For denne hendelsen fikk han ti slag ris og det ble umiddelbart besluttet å sende han til Bastøy.¹⁸⁵

Johan ble født i Bergen i 1895. 11 år gammel og etter foreldrene sitt ønske ble han i 1906 sendt til Ulvsnesøy på grunn av ”tyvaktigheter”, samt dårlig oppførsel ovenfor sine mindre søsken. Foreldrene kunne fortelle at den dårlige atferden hadde begynt et år tidligere. Skolehjemmet forklarte dette med slett selskap. I tillegg til gjentatte avstraffelser med ris på skolen hadde Johan, som Torvald, tilbrakt seks måneder på tvangsskole. Foreldrene sin situasjon var ikke lett. Faren arbeidet som fyrbøter, men for å klare å forsørge sine seks barn fikk de også midler fra fattigunderstøttelsen. Det virket som om det eneste positive i denne sammenheng var at faren var tørrlagt alkoholiker. I løpet av oppholdet stod Johan bak fem forseelser, både rømningsforsøk, vold og dårlig oppførsel. Foruten ris ble han også straffet med 14 dager i anstaltens arrest. I 1909 ble han utskrevet på prøve, med påfølgende kommentar; ”En sur og utilfreds gut med smaa evner og smaa kundskaber. Hans opførsel gav ofte anledning til klage, men bedredes betydelig sidste aar.” Etter utskrivningen slet Johan med å få seg arbeid og 7. januar 1911 kom han tilbake til øyen og lurte på om han kunne få bli der til han fikk seg en jobb. Det fikk han lov til. Noen dager senere begikk imidlertid Johan en rekke tyverier og innbrudd. Han prøvde også å rømme fra øyen. Den 16. januar, ni dager etter han ankom, ble det besluttet å sende Johan til Bastøy.¹⁸⁶

Bertinius ble født i Selje i 1892. Som 15 åring ble han i 1907 sendt til Ulvsnesøy. Bakgrunnen for at han ble plassert her var tragisk. Bertinius hadde egentlig aldri hatt noe hjem og ble sendt til øyen på bakgrunn av forsømt oppdragelse. Han kjente ikke sin egen far og moren var også fraværende. Han hadde i lengre tid bodd i et fosterhjem, men den gradvise negative atferden hans etter 13 årsalderen hadde blitt vanskelig å håndtere for fosterfamilien. Under oppholdet

---

¹⁸⁵ Elevprotokoll for Ulfsnæsøens skolehjem: 6

¹⁸⁶ Elevprotokoll for Ulfsnæsøens skolehjem: 32

ble han straffet med ris for fem forseelser, deriblant tyveri, vold og brutal oppførsel. Bertinius ble ikke lenge på øyen. Etter en stygg voldsepisode samme år som han ankom, hvor han og en kamerat hadde overfalt en annen gutt, ble Bertinius sendt til Bastøy i desember 1907.¹⁸⁷

Gutter det gikk dårlig med

Monrad var en av guttene som det etter skolehjemmets vurdering gikk dårlig med etter utskrivningen. Monrad ble født i Bergen i 1896 i en søskenflokk på seks. Før han fylte elleve år ble han etter foreldrenes ønske sendt til Ulvsnesøy på grunn av tyveri og dårlig oppførsel. Foreldrene forklarte at den dårlig oppførselen startet allerede i åtte-årsalderen. Gjentatte ganger hadde fått ris for "uartighet og skoleforsømmelser." Han hadde også tilbrakt seks måneder på tvangsskole. Verken faren, som var handelsbetjent, eller moren ble av skolehjemmet sett på som noen grunn til Monrads negative atferd. Forklaringen var slett selskap og det faktum at Monrad var av en "svag karakter." Han ble beskrevet som innesluttet, men med gode allmenne evner og skolekunnskaper. Under oppholdet på Ulvsnesøy stod han ansvarlig for ni forseelser; vold, hærverk og dårlig oppførsel. Først etter seks år, i 1913, ble han skrevet ut fra Ulvsnesøy. Da het det at Monrad i starten ofte viste dårlig oppførsel og at læring, samt øvrig arbeid, gikk særdeles tregt. Den hadde likevel skjedd forbedringer og ved utskrivningen oppfattet skolehjemmet Monrad som en "ganske bra gut." Etter oppholdet så det i en kort periode ut som om han skulle klare seg greit. Han flyttet til sin bestefar og arbeidet litt der. I tillegg giftet han seg. Men så ble han av en eller annen grunn dømt til fengsel av en militær forhørsrett. Etter fengselsoppholdet stakk han til sjøs, og noen år senere kunne konen meddele at hun verken hadde sett eller hørt fra mannen sin på fire år.¹⁸⁸

Lauritz ble født i Bergen i 1887. 15 år gammel ble han, i samsvar med foreldrene sitt ønske, sendt til Ulvsnesøy. Foreldrene, der far var renovasjonsarbeider, hadde erfaring fra slike plasseringer fra tidligere, da Lauritz hadde en bror som tidligere var sendt til Bastøy. Sett bort fra de to nevnte, hadde foreldrene seks andre barn å forsørge. Lauritz ble sendt til øyen på bakgrunn av tyveri, og under oppholdet på Ulvsnesøy fortsatte den negative atferden. I løpet av perioden stod han ansvarlig for 17 forseelser deriblant tyveri, dårlig oppførsel og hærverk. Skolehjemmet beskrev Lauritz i en kort kommentar ved utskrivningen som "en yderst slet gut, sterk opsætsig og brutal." Etter oppholdet gikk det ikke bedre med Lauritz, snarere tvert i mot. Han dro straks til sjøs etter utskrivningen, men kom raskt tilbake. Han gikk så en periode

---

¹⁸⁷ Elevprotokoll for Ulfsnæsøens skolehjem: 66

¹⁸⁸ Elevprotokoll for Ulfsnæsøens skolehjem: 67

ledig, før han ble sendt til ”Tvungen”, en forkortelse eller slang for Tvangs-arbeidsanstalten i Bergen. Denne anstalten ble etablert alt i 1843. Med hjemmel i fattigloven av 1845 kunne myndighetene med tvang sette folk i arbeid om de så på det som nødvendig.¹⁸⁹ Oppholdet på denne anstalten kan ikke ha vart lenge, da Lauritz i 1905 ble arrestert og straffet for vold mot politiet. I 1907 gjenopptok han denne “bedriften” og gikk på nytt til angrep på en politimann. Mellom disse voldsepisodene gikk han arbeidsledig. Den siste meldingen skolen fikk var at Lauritz i 1908 hadde fått seg en jobb på et verksted.¹⁹⁰

Jens ble født i Bergen i 1890. Da han var 12 år ble han sendt til Ulvsnesøy etter ønske fra foreldrene, da på bakgrunn av tyverier. Faren, som var 30 år eldre enn moren, arbeidet som skomaker og de hadde tre andre barn i tillegg til Jens. I løpet av oppholdet på skolen ble Jens straffet for ni forseelser; tyveri, innbrudd, vold og dårlig oppførsel. I 1905 ble han skrevet ut og skolehjemmet beskrev da Jens på følgende måte: ”Han er en kraftig gut, men surmulet og utilfreds, tyvagtig og slu. Paa skolen mindre flink.” Etter oppholdet på skolen arbeidet han i en kort periode som løpergutt i Bergen, før han i 1908 ble anmeldt og straffet for tyveri. Noen år etter arbeidet Jens som fisker. Dette arbeidet må han hatt nokså midlertidig, eller ha mistet. Litt senere ble han nemlig arrestert og straffet for løsgjengeri.¹⁹¹

Gutter med variabel atferd

Terje ble født i Fjære i Aust-Agder i 1890. Han var sønn av en bonde og del av en søskenflokk på åtte. Som 11-åring ble han sendt til Ulvsnesøy med følgende begrunnelse: ”Det verste med han, er hans mani for at rapse, og verken advarsel eller korporlig straf synes at have nogen virkning.” Kommentaren kan synes krass, men var treffende. Terje skulle nemlig vise seg å leve opp til “forventningene”. I løpet av hele perioden fra 1899 til 1910 var det ingen som hadde flere forseelser en Terje. Under oppholdet på Ulvsnesøy var han ansvarlig for 34 forseelser. Det eneste han ikke prøvde på, var å rømme. I tillegg til den vanlige risen var straffen åtte dager i anstaltens arrest. Da han ble skrevet ut i 1905, kommenterte skolen det slik: “Han er en yderst upålitelig og holdningsløs gut, doven og tyvaktig og har smaa kundskaber.” Men etter oppholdet skulle det vise seg at Terje kunne ta ansvar. Først ble han sendt til en gård for å arbeide der. Det var i 1906. Da han året etter reiste til sjøs, ble han fulgt opp av vergerådet i Fjære, som i 1910 meddelte følgende: ”Han har vist en ulastelig opførsel

---

¹⁸⁹ Ulvund, 2012: 45

¹⁹⁰ Fortegnelse over elever i Ulfsnæsøens skolehjem (201-300): 55

¹⁹¹ Fortegnelse over elever i Ulfsnæsøens skolehjem (201-300): 54

og man har godt haab om at han vil bli et nyttig og lykkelig menneske.” Den siste oppdateringen om Terje kom i 1921. Da hadde han bestemt seg for å dra til Amerika.¹⁹²

Svein ble født i Bergen i 1888. Han var enebarn og sønn av en omstreifer. 13 år gammel ble han sendt til Ulvsnesøy med følgende “merkelapp”: ”Han er en stridig og uartig gut, som Pleiehjemmet ikke raar med. Der har ofte været klaget over ham. I den senere tid har han gjort sig skyldig i tyveri, gatespetakkel og anden uorden.” Under oppholdet på Ulvsnesøy var han ansvarlig for 23 forseelser, hovedsaklig vold og tyveri. Svein var også blant dem som måtte sone i skolens arrest, 16 dager, i tillegg til den sedvanlige risen. Da han ble utskrevet i 1904, var det med denne kommentaren: ”En stor sterk gut, flink i arbeide, men har smaa evner og skolekundskaber, er upålitelig og tyvaktig.” Etter utskrivningen fra Ulvsnesøy arbeidet Svein, som Terje, på en gård. Men han reiste snart derfra og flyttet inn hos fosterfaren på Askøy. Og turbulensen fortsatte. I 1905 ble han straffet for tyveri. Året etter var han på sildefiske. Siste meldingen skolehjemmet fikk angående Svein var at han nok en gang var begynt i arbeid på en gård (1907). Etter rapporten klarte han seg godt her.¹⁹³

Trygve ble født i Bergen i 1897. Han var sønn av en fotograf og del av en søskenflokk på seks. Etter morens ønske ble han som 11-åring sendt til Ulvsnesøy på grunn av tyveri. Dette hadde et slikt omfang at man mente å kunne se ”forbryderanlegg”. Foreldrene kunne fortelle at den negative atferden startet et år tidligere. Trygve ble beskrevet som innesluttet, men med gode evner og skolekunnskaper. Under oppholdet på Ulvsnesøy ble han registrert med fire forseelser, to rømningsforsøk, ett innbrudd og ett tilfelle av dårlig oppførsel. Trygve ble flere ganger prøveløslatt før han ble endelig utskrevet i 1915. Skolehjemmet skrev da dette: ”Han er af et meget stridt gemyt og med hang til tyveri. I lenger tider kan han være elskværdig og medgjørlig, men kommer der saa noget i veien, slaar han helt om. Han har gode evner og var flink paa skolen, i arbeid middels.” Etter første prøveløslatelsen forsøkte Trygve seg i gull-smedlære. Dette gikk dårlig, og han startet i stedet som løpergutt. Her ble han tatt for tyveri og returnerte av den grunn til Ulvsnesøy. Da han igjen slapp ut, fikk han hyre på et skip. Enda en gang havnet han i kriminelle baner og ble sendt tilbake til øyen, før han i 1915 var ute for godt. I tiden etter arbeidet han noe til sjøs, men gikk for det meste ledig.¹⁹⁴

---

¹⁹² Fortegnelse over elever i Ulfsnæsøens skolehjem (201-300): 36

¹⁹³ Fortegnelse over elever i Ulfsnæsøens skolehjem (201-300): 31

¹⁹⁴ Elevprotokoll for Ulfsnæsøens skolehjem: 103

Gutter det gikk godt med

Anton ble født i Bergen i 1889. Han var arbeidersonn og hadde fem søsken. Mot foreldrene sitt ønske ble han som 12-åring sendt til Ulvsnesøy i 1901. I protokollen beskrives han som en gutt som over lengre tid hadde oppført seg dårlig. Det ble sagt at han var voldsom urolig og umulig å få til å fokusere på undervisningen. Han ble videre beskrevet som en løgner og tyvaktig. I løpet av sitt opphold på skolen ble han straffet for 11 forseelser, de fleste for dårlig oppførsel. I 1905 ble han utskrevet og skolehjemmet skrev i etterkant følgende om Anton; ”Han er en kraftig gutt, ganske flink i arbeid, men yderst lidet begavet, derfor løgnaktig og med sterk hang til tyveri.” Ut fra det som står oppført i protokollen var ikke Anton ansvarlig for mer enn ett innbrudd, men det kan ha vært mindre alvorlige forhold som ligger bak denne sluttkommentaren. Etter utskrivningen i 1905 startet Anton som løpergutt. Senere dro han på sildefiske. Han fortsatte å ta seg arbeid på fiskebåter i årene som fulgte. Gjennomgående fikk han gode skussmål.¹⁹⁵

Leif ble født i Bergen i 1894. Han var sønn av en malermester og hadde ni søsken. Som 13-åring ble han etter farens ønske sendt til Ulvsnesøy. Bakgrunnen var diverse tyverier. Leif hadde også tilbrakt fem måneder på tvangsskole. I protokollen ble slett selskap og mislykket oppdragelse oppgitt som grunn for Leif sin atferd. Han ble beskrevet som en åpen person med gode evner, men med dårlige skolekunnskaper. Under oppholdet på Ulvsnesøy var han kun ansvarlig for to forseelser, den ene gjaldt rømningsforsøk, det andre dårlig oppførsel. Ved utskrivningen i 1907 ble følgende sagt om Leif fra skolehjemmets side: ”Han er af et stridt gemyt, upålitelig og fræk. Paa skolen var han ganske bra, i arbeide ikke at rose. Hans opførsel bedredes adskillig sidste aar.” Samme dag som han ble skrevet ut fra skolehjemmet, reiste Leif til sjøs. Der arbeidet han som kokkegutt på et kystfartøy. Han kom siden hjem og hjalp sin far med malerarbeid. I 1913 ble han riktignok fengslet i én måned for et tyveri. Så gikk det igjen fremover både på sjø og land: I 1919 giftet han seg og tok styr-mannseksamen. Senere samme år reiste han igjen til sjøs. Men på denne turen døde Leif etter et forlis.¹⁹⁶

Magnus ble født i Bergen i 1893. Han var sønn av en båtsmann og del av en søskenflokk på seks. I samsvar med foreldrene sitt ønske ble han i 1909 som 16-åring sendt til Ulvsnesøy på

---

¹⁹⁵ Fortegnelse over elever i Ulfsnæsøens skolehjem (201-300): 32

¹⁹⁶ Elevprotokoll for Ulfsnæsøens skolehjem: 74

grunn av tyveri. Slett selskap og at Magnus var av en ”svag karakter” ble ført som grunn for hans atferd. Ifølge foreldrene hadde den negative atferden begynt et halvt år tidligere. Skolehjemmet beskrev Magnus som en person med mindre gode evner. Han hadde gått i særklasse og skolekunnskapene hans var dårlige. Under oppholdet oppførte Magnus seg bra og var ikke ansvarlig for en eneste forseelse. Da han ble utskrevet i 1911, stod det følgende om Magnus i protokollen: ”Han er en stor sterk gut, men meget innskrenket og har ringe skolekunnskaber. Er en ganske flink arbeider, men noget gabet og tildels stormundet. Han har på skolehjemmet ikke vist hang til tyveri og er i grandius en godslig og snil gut.” Situasjonen til Magnus etter oppholdet ble beskrevet som god. Første året slet han med å finne arbeid, men i 1912 kom han seg til sjøs. Han skrev flere brev til skolen som gav et godt inntrykk. I årene som fulgte, var han fortsatt til sjøs og det virket som det gikk bra med ham.¹⁹⁷

Gutter som det gikk meget godt med

Peter ble født i Bergen i 1890. Han var sønn av en fabrikkarbeider og hadde en søster. Etter foreldrene sitt ønske ble han sendt til Ulvsnesøy som 12-åring i 1902. Han ble plassert der på grunn av gjentatte tyverier og dårlig oppførsel på skolen. Under oppholdet ble han straffet for syv forseelser der i blant tyveri, vold og dårlig oppførsel. Kommentaren fra skolehjemmets side da Peter i 1905 ble skrevet ut, var uvanlig kort: ”En meget fiks gut, men noksaa hidsig af sig og ikke meget paalitelig.” Året etter oppholdet på Ulvsnesøy arbeidet han på et mekanisk verksted, før han i 1907 dro til sjøs. Der ble han frem til 1909 og fikk meget gode skussmål. Etter dette tok han styrmannseksamen og reiste igjen ut, nå som styrmann. Skussmålene var gjennomgående gode.¹⁹⁸

Erling ble født i Bergen i 1893. Han var sønn av en vaktmester og hadde tre søsken. Da han var 12 år, ble han etter moren sitt ønske sendt til Ulvsnesøy på grunn dårlig oppførsel. Forsømt oppdragelse og ”dårlig anlegg” var skolehjemmets forklaring på den negative atferden. Moren kunne blant annet fortelle at Erling hadde drevet med dyrplageri og ofte var løgnaktig. Han hadde i en periode også vært på tvangsskole. Erling ble beskrevet som innesluttet med små evner og svært dårlige skolekunnskaper. Under oppholdet på skolehjemmet ble han ikke straffet for noen forseelse. Etter utskrivningen i 1908 het det om ham: ”En liten veik, men snil gut, der alltid opførte sig vel. Paa skolen middels flink.” I tiden etter Ulvsnesøy tok han arbeid som nagleutt ved Bergen mekaniske i 1909. Der fikk han

---

¹⁹⁷ Elevprotokoll for Ulfsnæsøens skolehjem: 106

¹⁹⁸ Fortegnelse over elever i Ulfsnæsøens skolehjem (201-300): 49

meget gode skussmål. Etter dette reiste han til sjøs en tur. Da han noen år senere kom tilbake, tok han seg tid til å besøke skolehjemmet. Han gav også da et meget godt inntrykk. I 1913 dro han igjen til sjøs og ingen flere oppdateringer ble registrert.¹⁹⁹

Ole ble født i 1892 i Finnås (nå Bømlo) i en søskenflokk på tre. Faren som hadde vært bonde, var død. Etter moren sitt ønske ble Ole som 13 åring sendt til Ulvsnesøy på grunn av tyveri og dårlig oppførsel. Forklaringen var dårlig selskap. Moren kunne fortelle at Ole sin negative atferd startet i tidlig alder. Han hadde en innesluttet karakter, med dårlige evner og dårlige skolekunnskaper. Under oppholdet på Ulvsnesøy ble ikke Ole straffet for noen forseelser. Han ble skrevet ut i 1907. I protokollen er det notert følgende kommentar: ”En noget indskrenket, snil og villig gut, der alltid har opført sig rosværdig her.” I tiden etter utskrivningen arbeidet han først på en gård. Skussmålene derfra var gode. I 1909 reiste han til slektninger i Amerika og ble værende der frem til 1912. Han skrev ofte hjem og hele hans livssituasjon synes å ha vært meget god. Da første verdenskrig brøt ut, ble han innkalt til militæret. Under et slag 18. oktober 1918, en liten måned før krigen tok slutt, ble han skutt og såret. Han døde senere av skadene.²⁰⁰

Noen samlende tråder

Gjennomgangen viser at utgangspunktet til guttene hadde flere fellestrekk. De fleste av guttene bodde med sine biologiske foreldre før oppholdet, og foreldrene var som oftest enig i avgjørelsen om å sende guttene til skolehjem, uavhengig av bakgrunnen for innskrivingen. Relativt mange av guttene kom fra en stor søskenflokk. Hvordan dette påvirket guttene, er vanskelig å si sikkert, men det kan ha hatt noe å si for hvilken oppmerksomhet og oppfølging foreldrene var i stand til å gi den enkelte. Den økonomiske situasjonen i familiene varierte, men de fleste av fedrene hadde arbeid og normale yrker. Det var ikke tilfelle for de som ble hardest straffet i straffeprotokollene. Med et såpass lite utvalg vi har her (15), kan denne forskjellen i noen grad være tilfeldig. Men uansett gir det en pekepinn om at det ikke alltid var familiesituasjonen, i hvert fall ikke alene, som var grunnlaget for guttenes negative atferd.

En annen faktor som må ha hatt noe å si, er guttene sine evner. De fleste var oppført med dårlige skolekunnskaper og noen med dårlige allmenne evner i tillegg. Dette kombinert med guttene sin personlighet må tillegges betydelig vekt. Personligheten til den enkelte har vi for

---

¹⁹⁹ Elevprotokoll for Ulfsnæsøens skolehjem: 30

²⁰⁰ Elevprotokoll for Ulfsnæsøens skolehjem: 24

få opplysninger om til å kunne avgjøre. Men det er innlysende at den hadde betydning på to plan. For det første kunne personligheten være medvirkende til de handlinger som førte til at de ble sendt til Ulvsnesøy. For det andre ville utvilsomt mental styrke og hvor tilpasningsdyktige og løsningsorienterte guttene var, ha noe å si både for hvordan det gikk dem under oppholdet på skolehjemmet og senere i livet.

Som vi har sett, klarte mange av guttene seg bra, selv de som hadde hatt et turbulent opphold på Ulvsnesøy. De fleste kom seg raskt i arbeid, enten på gård, i byen eller til sjøs. Sjømannslivet virker å ha vært særlig populært og «prognosene» for de guttene som valgte dette yrket, var god. Det strengt hierarkiske systemet til sjøs kan ha virket videre oppdragende for guttene som valgt dette. For guttene det gikk dårlig med, er det ikke lett å finne klare fellestrekk. De som ble sendt videre til Bastøy skolehjem ser ut til å ha hatt noe verre forhold før oppholdet på Ulvsnesøy. Hvordan det gikk med disse guttene senere i livet er det vanskelig å uttale seg om, da ansvaret for dem ble overført til Bastøy

Av de andre guttene det gikk dårlig med, er det lite som skiller dem fra de øvrige. De fleste ble straffet en eller flere ganger under oppholdet, men ikke mye mer enn gjennomsnittet. De ble heller ikke vurdert som særlig svakere når det gjaldt allmenne evner og skolekunnskaper. Hvordan utfallet ble for de enkelte, må derfor ha sin grunn i ikke protokollført faktorer. Selv om skolehjemmet ofte karakteriserte guttene sine evner og personlighet med skarpe ord, må det antas at de fleste hadde evner og kapasitet utover det skolehjemmet registrerte. Enten kan disse ha blitt oversett, eller så har de ligget latent hos de enkelte og først senere slått ut på en avgjørende måte.

Kapittel 5. Oppsummering og avslutning

I det første kapittelet ble det definert en treleddet problemstilling for denne masteroppgaven:

Hva slags atferd ble det særlig reagert på blant skolebarn i Bergen tidlig på 1900-tallet?

Hvilke konsekvenser fikk dette for dem det gjaldt? Og hva kjennetegner aktørene, barna som ble mest straffet og de lærerne som var de flittigste eksekutørene?

For å svare på disse spørsmålene har vi gått gjennom fem straffeprotokoller for ulike skoler i Bergen (kapittel 2), én protokoll for politianmeldelser og grovere forseelser ved Christi Krybbe skoler (kapittel 3), samt en protokoll for Ulvsnesøy Skolehjem i Osterøy kommune nord for Bergen (kapittel 4). Ved å strukturere gjennomgangen av protokollene på denne måten har vi fått en progresjon eller stigning i hvor alvorlige forseelser det var snakk om og de påfølgende straffereaksjonene. Dermed har det vært lettere å få oversikt og se mønster og sammenhenger i materialet. Mye av analysen for å avdekke slike sammenhenger har vært kvantitativ. Men for å komme de sentrale aktørene, barna og lærerne, litt tettere inn på livet, har vi i noen grad også brukt en mer kvalitativ tilnærming. Hva har vi så funnet ut gjennom dette arbeidet?

Hva protokollene forteller om forseelser og konsekvenser

Samlet har vi i denne undersøkelsen vært gjennom 2757 forseelser fordelt på 1463 elever. I hovedsak var dette gutter. Kun unntaksvis ble jenter registrert, til eksempel i straffeprotokollene – seks av 1123 elever. Det var disse protokollene som inneholdt fleste forseelser (2317). Det skyldes flere forhold. For det første var det her snakk om fem ulike skoler og protokoller. For det andre handler straffeprotokollene ofte om noe mildere forseelser enn de andre protokollene. Disse protokollene kan derfor si noe om hvor listen lå for det som ble definert som uønsket atferd, og om hva som var konsekvensene for de ulike forseelsene. Hvilke type forseelser som ble begått var i hovedsak nokså lik i alle protokollene. Dårlig oppførsel, tyveri, skulk og vold var gjennomgående. Den normale straffen var korporlig avstraffelse med bjørkeris eller spanskrør. Men i noen saker fikk forselsene mer alvorlige følger – politianmeldelse eller plassering på skolehjem.

Når en sak fikk slike konsekvenser, hadde det særlig med to forhold å gjøre; antall forseelser og hvor alvorlig skolene anså forseelsen. I protokollen for Christi Krybbe er det flere slike alvorlige forseelser enn i straffeprotokollene, noe som medførte en rekke politianmeldelser.

Det var likevel heller sjelden at guttene ble sendt videre til tvangsskoler eller skolehjem. For guttene som ble sendt til disse institusjonene, var en tilleggsfaktor ofte avgjørende, nemlig hvor gjentagende den uønskede atferden var. Var forseelsen kun et engangstilfelle, skulle det mye til at vedkommende ble plassert på tvangsskole eller skolehjem. Men dersom han ikke viste synlig bedring etter gjentatte forsøk fra skolens side på å bedre atferden, var dette reelle alternativ. Det ”mildeste” av disse to alternativene var tvangsskole. Som oftest var dette bare en mellomstasjon før guttene ble sendt videre til institusjonsopphold andre steder. For gutter fra Bergens ville det som oftest si Ulvnesøy skolehjem. Fungerte ikke oppholdet her heller, kunne veien gå videre til et enda strengere regime, Bastøy skolehjem, eller også fengsel, men det var mer sjelden.

Protokollene gir således et godt bilde av hvilke konsekvenser barna sine forseelser fikk og hvordan det ble håndtert. I de fleste tilfellene var det skolen ved de impliserte lærerne eller foreldrene som tok seg av selve avstraffelsen. Dette gjaldt også flertallet av guttene som ble politianmeldt. Korporlig straff ble tydeligvis av lærerne vurdert som den mest virkningsfulle straffemetoden, og noe de i sin skolehverdag var lite villig til å gi fra seg – jf. debatten rundt folkeskoleskoleloven av 1889.

Nå skulle ikke denne straffemetoden benyttes før alle andre sanksjoner var utprøvd. Om man på dette punkt fulgte loven til punkt og prikke, er vel heller tvilsomt. Det skulle i så fall bety at guttene i de fem straffeprotokollene hadde vist uønsket atferd over lengre tid før korporlig avstraffelse kom til anvendelse. At så pass mange ble korporlig straffet gjentatte ganger uten at noen alternative forsøk på å endre atferden ble nevnt, tyder heller på at andre former for sanksjoner i liten grad hadde blitt prøvd før man satte inn med korporlig avstraffelse. Det minnestoffet vi refererte fra tidligere elever, peker også i den retning. Den korporlige straffen satt med andre ord løsere hos lærerne enn hva lovgiverne hadde tenkt.

Det var ikke kun folkeskolens straffeprotokoller som forteller om hyppig bruk av korporlig straff. Det samme gjelder protokollen for Christi Krybbe skoler over politianmeldelser og grovere forseelser. Og det gjelder i minst like stor grad Ulvnesøy skolehjem, som i tillegg hadde arrest som alternativ eller tilleggsstraff. Hvor effektiv og forbyggende den korporlige straffen var, kan diskuteres. Men det var utvilsomt en fryktet straffemetode selv blant gutter som hadde blitt sendt til Ulvnesøy. Disse hadde nok alle blitt utsatt for slik straff tidligere i den vanlige skolen. Noen hadde kanskje blitt straffet med ris eller rør så mange ganger at de var blitt mer eller mindre ”resistente” om vi skal dømme ut fra antall forseelser de gjorde seg

skyldig i på skolehjemmet. Men for de fleste lå nok frykten for ristet eller røret fremdeles der, og var kanskje noe av grunnen til at en god del av guttene unngikk forseelser under oppholdet på Ulvsnesøy.

På tross av frykten

Spørsmålet som da gjør seg gjeldende er: Når barna kjente til og fryktet konsekvensene av uønsket atferd, hva var det som gjorde at de likevel havnet i protokollene? Det er det ikke mulig å gi noe entydig svar på. Det er fristende å si at spørsmålet har like mange svar som antall registreringer. Vi må derfor nøye oss med å se etter tendenser.

Ut fra det bildet som dannes av protokollene er det nærliggende å peke på følgende faktorer; (manglende) personlige forutsetninger, oppvekstmiljø og sosial bakgrunn. Når det gjelder det første, er dårlige skolekunnskaper ofte nevnt, i kommentarer gjerne forklart med svake evner. Den forklaringen synes litt lettvindt ut fra det faktum at mange av guttene senere i livet klarte å ta utdanning og tilpasse seg arbeidslivet. Noe annet er at en del av elevene som på denne tiden fikk negative merkelapper som dårlige skolekunnskaper og svake evner, i dag trolig ville ha blitt diagnostisert med ADHD, Asperger syndrom, dysleksi eller andre typer for lærevansker. I så fall kan dette være med på å forklare mye av den negative atferden, det være dovenskap, dårlig oppførsel eller skulk.

Hvilke miljø guttene var en del av, ser også ut til å ha hatt noe å si. Spesielt tydelig kom dette frem i gjennomgangen av protokollen for Ulvsnesøy skolehjem, der det ved inntaket ofte ble sagt at vedkommende kom fra en vennekrets eller miljø som påvirket oppførselen negativt. Vi ser også den samme tendensen i protokollen for Christi Krybbe skoler, der flere forseelser ble begått av en kameratgjeng, enten det var hærverk, vold eller tyveri.

Den tredje faktoren var en vanskelig sosial bakgrunn. I kapittel 2 så vi nærmere på familiene til 20 av guttene som ifølge protokollene ofte ble straffet. Noe av det som raskt kom til syne, var at mange av familiene hadde store økonomiske utfordringer. Nær halvparten av fedrene var uten arbeid, mens flere av de andre hadde fedre i lavtlønnsyrker. Familiene var dessuten ofte store med søskenflokker på opptil 11. For å spe på familien sin økonomi ble barna gjerne sendt i ”kondisjon” hvor de arbeidet utenom skoletid. Det var neppe til å unngå at dette for noen fikk konsekvenser når det gjaldt skolearbeidet – at de møtte trette, slitne og uforberedt og av den grunn ble straffet for dette. De som ikke orket å gå på skolen – som skulket – fikk

også sin straff. Tre fjerdedeler av forseelsene som ble registrert på disse elevene, omhandlet nettopp forseelser som dovenskap, dårlig oppførsel og skulk.

Når det gjaldt guttene som ble sendt til Ulvsnesøy, var også den sosiale bakgrunnen en faktor hos flere, men da på en annen måte. Her var det særlig omsorgssvikt som gjorde seg gjeldende, enten det var fra hjem hvor foreldrene misbrukte alkohol, ikke var til stede, eller ikke tok oppdrager-ansvaret alvorlig. At omsorgssvikten påvirket guttenes skolehverdag og livssituasjon, er helt tydelig. Dårlig oppførsel, tyveri og vold, og det at de lett kom inn i negative miljøer, bidro til at de etter hvert ble sendt til Ulvsnesøy.

Tuktens virkning

Om vi legger av våre moderne briller, synes korporlig straff å ha vært en virkningsfull måte å håndtere uønsket atferd på. Likevel ble denne straffemetoden gradvis mindre benyttet da nye pedagogiske ideer fikk fotfeste i skolen utover første halvdel av 1900-tallet. Lovforbudet mot legemlig straff, som nær sagt hele skolevesenet hadde kjempet imot, ble et faktum med den nye skoleloven i 1936. Denne endringen ble av mange lærere sett på som problematisk: Barna sin atferd var fortsatt den samme, mens de selv var blitt ”vingeklippet” og hadde mistet sitt mest effektive virkemiddel.

I de 80 årene som har gått siden forbudet mot korporlig straff ble innført i 1936, har vi sett en helomvending i synet på dette spørsmålet. Atferdsproblematikken i norsk skole er minst like reell i dag som tidligere. Dette gjelder også for mer alvorlige atferdsproblemer. Med noen få unntak, særlig da narkotika, ligner kriminaliteten blant unge i alderen 10–14 år mye på det vi fant tidlig på 1900-tallet (kapittel 3). Men håndteringen er en annen i dag. Skolehjemmene er for lengst historie. For Ulvsnesøy og Bastøy sin del er de omgjort til mildere soningsanstalter for voksne fanger i regi av kriminalomsorgen, mens barnevernet har tatt over mye av ansvaret for de som er under den kriminelle lavalder. Spørsmålet som da tvinger seg frem, er dette: Hva fungerer egentlig best – den nye eller den gamle måten å håndtere uønsket atferd blant barn og unge på?

Ut fra hvor mange med opphold på Ulvsnesøy skolehjem som klarte seg godt eller meget godt i ettertid, er det fristende å si at den gamle metoden fungerte best når det gjaldt å skape lovlydige, velfungerende borgere. Det er likevel tvilsomt om det var den korporlige straffen som bidro til dette. Svaret ligger nok et annet sted. Når det gikk så godt med mange gutter fra Ulvsnesøy etter oppholdet, var det nok mye fordi de så raskt klarte å få seg et arbeid. Selv de

med ”yderst smaa evner” og med en ”svag karakter” kom seg i arbeid. Mange valgte å dra til sjøs, andre fikk seg arbeid på en gård, mens atter andre dro til Amerika.

Vi er gjerne vant til å tenke at mulighetene for barn og unge er mye større i dag enn tidligere. På mange områder er nok dette riktig. Men når det gjelder å skaffe seg arbeid og økonomisk utkomme for unge med dårlige skolekunnskaper og manglende utdanning, kan mye tyde på at det var langt lettere tidlig på 1900-tallet enn i vårt moderne samfunn, der relevant utdanning og kompetanse som regel er avgjørende i enhver jobbsøknad. Trolig var det mer dette forholdet, og ikke den korporlige straffen, som førte mange med dårlige utgangspunkt på rett kurs.

Kildemateriale

Bergen byarkiv (BBA):

BBA A-0757 Solhaug skole (La 1, 1900-1933) Her er det feil navn på skolen. Solhaug skole ble ikke opprettet før 1922. Oppføringene frem til 1913 omhandler Fortunen skole som brant ned i Bergensbrannen 1916. De neste oppføringene er ikke før 1922 og kan stamme fra Solhaug, men mest sannsynlig fra Krohnengen. Navn på lærere i protokollen tilsier dette.

BBA A-0316 Nordnes skole (Hb 1, 1903-1933)

BBA A-2768 Haukeland skole (Hb 1, 1916-1934)

BBA A-2325 Ny-Krohnborg skole (He 1, 1924-1935)

BBA A-1330 Lungegården skole (L 1, 1912-1929)

BBA A-0082 Christi Krybbe skoler. *Politianmeldelser og grovere forseelser* (1921 – 1939)

BBA A-0368 Ulvsnesøy skole. *Elevprotokoll for Ulfsnæsøens skolehjem* (1905 – 1910)

BBA A-0368 Ulvsnesøy skole. *Fortegnelse over elever i Ulfsnæsøens skolehjem (201-300)* (1899 – 1904)

Folketellingen 1900. <https://digitalarkivet.arkivverket.no/ft/sok/1900>

Folketellingen 1910. <https://digitalarkivet.arkivverket.no/ft/sok/1910>

Kommunale folketellinger 1920-1934.

<https://digitalarkivet.arkivverket.no/ft/sok/KFOT/63301>

Diverse kirkebøker angående blant annet dåp, bryllup og begravelse.

<http://arkivverket.no/arkivverket/Digitalarkivet/Om-Digitalarkivet/Om-kjeldene/Kirkeboeker>

Litteraturliste

Amundsen, A.B., (1989). *Med riset bak speilet. Autoritet og straff i den gamle skole*. Sarpsborg: Solum forlag

Bergen folkeskole, (1901). *Skolestyrets aarsberetning for 1900*. Bergen: John Griegs bogtrykkeri.

Bergen folkeskole, (1904). *Skolestyrets aarsberetning for 1903*. Bergen: John Griegs bogtrykkeri

- Brun, M. & Andersen, S.E., (1982). *Disciplin og orden i demokratiets skole*. København: Lærerforeningernes Materialeudvalg
- Byantikvaren, (2013). *Kommunale skoler i Bergen. Kulturhistorisk rapport om skolebygg fra 1724 til 1979* (Saksnr. 201339130). Bergen kommune.
- Dokka, H., (1967). *Fra allmueskole til folkeskole. Studier i den norske folkeskoles historie i det 19. hundreåret*. Bergen: Universitetsforlaget
- Espeland, A. (red.), (1934). *Norske skolefolk*. Stavanger: Dreyer
- Frølich, A., Johnsen, G.H. & Kolbjørnsen, E.H., (1996). *Haukeland skole: ved Ulrikens fot i 150 år: 1846 – 2. november 1996: historien om skolen og distriktet*. Bergen: Forfatterne selv.
- Glambek, F., (1965). *Christi krybbe skoler gjennom 225 år: 1740 – 1965*. Bergen: Bergmanns boktrykkeri A.S.
- Halland, B., (2007). ”Du har vel ogsaa selv engang været et ubehjælpeligt, svagt og uforstandigt barn.” *Avskaffelse av fysisk straff av barn i Norge 1899 – 1936* (hovedoppgave i historie). Universitetet i Bergen.
- Handal, K., (1983/1991). *Legemlig straff i skolen. Bruk av prylestraff ved tre folkeskoler i Bergen i perioden 1900-1936*. Bergen: Publisert på ny i 2006 i regi av Bergen skolemuseum
- Hodne, Ø., (1987). *Skolen i gamle dager. Barndomsminner fra den gamle folkeskolen 1885-1925*. Bergen: Universitetsforlaget
- Hoprekstad, O., (1951). *Fatigskule, ålmugeskule og lærarstand i Bergen fram til 1889*. Bergen: J.W. Eides forlag
- Hoprekstad, O., (1960). *Bergen folkeskule. 1890 – 1911*. Bergen: J.W. Eides forlag
- Hassel, M., (1999). *Barndomsbilete i norske biletbøker 1888-1919*. Oslo: Universitetet i Oslo
- Jacobsen, D.I., (2005). *Hvordan gjennomføre undersøkelse? Innføring i samfunnsvitenskapelig metode*. 2. utgave. Kristiansand: Høgskoleforlaget
- Lycke, K.H. *Så visst ikke bare bak speilet!*. Redaktør: Jordheim, K., (1984). *Skolen. Årbok for norsk skolehistorie 1984 – 3. årgang*. Notodden: NKS-Forlaget
- Lycke, K.M.R., (1973). *Legemlig straff i allmennskoleverket i Norge fra 1880 til 1936: debatt, bruk og bestemmelser*. 3. avd. oppgave. Pedagogisk embetseksamen. Oslo: Universitetet i Oslo
- Nijs, N.A., (2011). *Gamle spor og nye innsikter. En undersøkelse av felleskap og handlingsrom på Ulvsnesøy oppdragsanstalt i perioden 1899 – 1904* (masteroppgave). Høgskolen i Bergen – avdeling for helse- og sosialfag. Institutt for vernepleie og sosialt arbeid.

Nordlund, S. (2005). *Utviklingen av narkotikabruk i Norge. Tilgjengelighet, holdninger og bruk ifølge surveydata*. Nordisk alkohol- og narkotikatidsskrift vol. 22

Næss, H.J., (1898). *Kvinden som hustru og mor*. Kristiania: Utgiver ukjent

Pontoppidan, E., (1941). *Sannhet til gudfryktighet : i en enfoldig og så kort som mulig, dog tilstrekkelig forklaring over dr. Martin Luthers lille katekisme ; denne bok inneholder alt det som den der vil bli salig, trenger å vite og gjøre*. Sted ukjent: Den evang. luth. frikirkelige menighet

Rundskrivelse fra kirke- og undervisningsdepartementet, (1889). *Udkast til skoleplaner for folkeskoler paa landet*.

Schaan, J.T., (1915). I regi av Kirke- og undervisningsdepartementet. *Lov om behandling av forsømte barn av 6. juni 1896 med tillægslove av 17. juni 1907 og 2. juli 1915: med anmerkninger og henvisninger*. Kristiania: J.M. Stenersen forlag

Schiong, J., (1954). *50 års folkeskole: Nordnes skole 1903 – 1913*. Bergen: Nordnes skole

Schiong, J., (1990). *Lungegaardskolen 1869 – 1936*. Bergen: Bergen byarkiv

Solberg, O.A., (1930). *Krohnengens skole: 5. november – 5. november 1930: en kortfattet fremstilling*. Bergen: J. D. Beyer

Ulvund, F., (2012). *Tippe tue, "Småfylla" Oline og "Tvangen" i Bergen: Amalie Skrams portrett av tvangsarbeid i Hellemysfylke*. Bergen historiske forening – Nr. 107

Vevle, O., (1937). *Minne frå livsferdi: ein og annan av deim eg møtte og arbeidde saman med*. Bergen: Lunde

Nettsider

Almås, E., Arntzen, J.G. & Benestad, E.E.P., (2016). Fra store norske leksikon. *Homofili*. Hentet 29.08.2016 fra <https://sml.snl.no/homofili>

Baadsvik, I.M., (2010). Fra Bergen byarkiv. *Folkeskolen*. Hentet 06.09.2015 fra: <http://www.bergenbyarkiv.no/oppslagsverket/2010/02/22/folkeskolen/>

Digitalarkivet (sist publisert 2014). *Folketelling 1900 for 1548 Fræna herred*. ID: bf01037402000390. Hentet fra https://digitalarkivet.arkivverket.no/nn-no/ft/bosted_land/bf01037402000390

Digitalarkivet (sist publisert 2015). *Militær loddtrekningsliste for Bergen ca. 1860 – 1890*. ID: op00000000057925. Hentet fra <https://digitalarkivet.arkivverket.no/gen/vis/44/pp00000000091378>

Dullum, J. & Ystehede, P.J., (2011, oppdatert 2015). Fra ndla.no. *Kriminalitet i Norge*. Hentet fra <http://ndla.no/nb/node/83430?fag=36>

Hartvedt, G.H. & Skreien, N., (2001) Publisert på nett etter 2009. Fra Bergen byarkiv. *Ulfsnesøens skolehjem*. Hentet: 08.10.2015 fra: <http://www.bergenbyarkiv.no/bergenbyleksikon/arkiv/1423713>

Hartvedt, G.H. & Skreien, N., (2001) Publisert på nett etter 2009. Fra Bergen byarkiv. *Christi Krybbe skoler*. Hentet 08.10.2015 fra <http://www.bergenbyarkiv.no/bergenbyleksikon/arkiv/1420682>

Helleve, A.T., (2009). Fra store norske leksikon. *Olav Hoprekstad*. Hentet 28.07.2016 fra https://nbl.snl.no/Olav_Hoprekstad

Kriminalomsorgen.no (ukjent). *Bergen fengsel, Osterøy avdeling*. Hentet fra <http://www.kriminalomsorgen.no/bergen-fengsel-osteroy-avdeling.5061712-242495.html>

Lødrup, P., (2009). Fra store norske leksikon. *Hustukt*. Hentet 11.05.2016 fra <https://snl.no/hustukt>

Mørk, E., (1999). Statistisk sentralbyrå. *Statistikk mot år 2000: 1998-1999. Tidoblet forbruk på 1900-tallet*. Hentet fra <https://www.ssb.no/inntekt-og-forbruk/artikler-og-publikasjoner/tidoblet-forbruk-paa-1900-tallet>

Nissen, H., (ukjent). Fra kildenett.no. *Vergerådsloven*. Hentet 16.09.2016 fra <http://www.kildenett.no/portal/artikler/2008/1225268653.02>

Nrk.no, (2001/2007). Fylkesleksikon. *Kjende personar i Høyanger fødde år 1850-1900*. Hentet fra http://www.nrk.no/nyheter/distrikt/nrk_sogn_og_fjordane/fylkesleksikon/1392658.html

Nygård, T., (2016). Fra lokalhistoriewiki.no. *Bernhard J. Aarhus*. Hentet 26.07.2016 fra https://lokalhistoriewiki.no/index.php/Bernhard_J._Aarhus

Politidirektoratet (2015). Fra politi.no. *Analyse av barne- og ungdomskriminalitet i Norge. Rapport basert på registrert kriminalitet fra 2010 – 2014*. Hentet fra https://www.politi.no/vedlegg/rapport/Vedlegg_3085.pdf

Slekten Geelmuyden, (ukjent dato). *Rasmus Theodor Hille*. Hentet 28.07.2016 fra <http://geelmuyden.info/test/slektstre/i55.htm>

Statistisk sentralbyrå, (2013). *Forbrukerundersøkelsen, 2012*. Hentet fra <https://www.ssb.no/inntekt-og-forbruk/statistikker/fbu>

Statistisk sentralbyrå, (ukjent dato). *Historisk statistikk: arbeidsliv, yrkesdeltaking og lønn. Månedshyrer for sjøfolk. 1890-1920*. Kr. Hentet fra <http://www.ssb.no/a/histstat/aarbok/ht-0605-254.html>

Statistisk sentralbyrå, (ukjent dato). *Historisk statistikk: arbeidsliv, yrkesdeltaking og lønn. Lønn per normalårsverk, 1930 – 2002 nominelt og reelt. Gjennomsnitt for næringer*. Hentet fra <https://www.ssb.no/a/histstat/aarbok/ht-0901-lonn.html>

Stølen, B., (2006). Fra Bergen byarkiv. *Ulvnesøy skole*. Hentet 08.10.2015 fra: <http://www.bergenbyarkiv.no/oppslagsverket/2006/07/12/ulvnesoy-skole/>

Thune, T., (2015). Fra store norske leksikon. *Norsk utdanningshistorie*. Hentet 21.05.2016 fra https://snl.no/Norsk_utdanningshistorie

Vatikanradioens skandinaviske avdeling (gjengitt og publisert 2016). *Bryllupet i Kana: Det første barmhjertighetstegnet (del 22 av pavens katekese)*. Hentet fra <http://www.katolsk.no/nyheter/2016/08/bryllupet-i-kana-det-forste-barmhjertighetstegnet-del-22-av-pavens-katekese>